

ЁШЛИК 1 '95

*Кизгалдоқ баргилек дилдан кетар гам,
Тошқинлар киради қалбимга маним.
Баҳоринг муборак бўлсин ушбу дам,
Менинг Ўзбекистон, дилбар Ватаним.*

ЭЛИМ ДЕБ, ЮРТИМ ДЕБ
ЁНИБ ЯШАШ КЕРАК!

Муассислар:

Ўзбекистон Ёзувчилар Уюшмаси,
Ёшлар Иттифоқи Марказий
Қўмитаси

Бош муҳаррир:

Собир ЎНАР

Таҳрир ҳайъати:

Одил ЁҚУБОВ
ШУКРУЛЛО
Ғаффор ҲОТАМ
Муқимжон КИРҒИЗБОВЕВ
Абдул Ғани ЖУМА
Алишер ТЕШАБОВЕВ
Аслиддин КАЛОНОВ
Абдулқосим МАМАРАСУЛОВ
Акбарали МАМАСОЛИЕВ
Низомиддин МАҲМУДОВ
Дилшод НУРУЛЛОҲ
Аҳмад ОТАБОВЕВ
Тўхтамурод РУСТАМ
Вафо ФАЙЗУЛЛО
Йўлдош ЭШБЕК —
бош муҳаррир ўринбосари
Шодиқул ҲАМРОЕВ

Жамоатчилик кенгаши раиси:

Абдулла ОРИПОВ

Жамоатчилик кенгаши:

Жамол КАМОЛ
Бегижон РАҲМОНОВ
Тўра МИРЗО
Аҳмад УСМОНОВ
Эргаш РИЗАЕВ
Ҳамроқул АСҚАР
Муҳаммад ИСМОИЛ
Абдушукур АШИРБОВЕВ
Йўлдош СУЛАЙМОН
Рустам ХУДОЙКУЛ
Усмон ҚЎЧҚОР
Тоҳир ҚАҲҚОР
Ҳабибулло Саид ҒАНИ

Ёшларнинг адабий-ижтимоий жўрнали

© "Ёшлик". № 1 (143) 1995 й.

1982 йилдан чиқа бошлаган.

4-муқовада хонанда Бахтиёр Холхўжаев.

МУНДАРИЖА

Дил изҳори

Йил қандай кечди? 3

Назм

Маъруф Жалил 6
Эшқобил Шукур 19
Ўлмас Ҳусайн 31
Икром Искандар 43

Ёзувчи шахси

Шукур Холмирзаев. Ёзувчи 8

Наср

Иброҳим Ғафур. Мансуралар 20
Шойим Бўтаев. Ўриндиқ 26

Олис-яқин овозлар

Чеккадаги булоқларга 24
Маруса Ҳосилова 32

Тўқ мағиз

Шарль Бедрол. Пурҳафзо Париж 25

Жаҳон адабиёти хазинасидан

Тацуо Нагаи. Ёмғир пардаси ортида 33

Боқий қадриятлар

Илоҳий ҳадислар 37

Нуқтаи назар

Муслиҳитдин Муҳитдинов 39

Одам, олам

Қонун — ўз номи билан қонун 40

Жавобини топмаган жумбоқлар

Мангу тириклик истаб 42

Буюклик сийрати

Дейл Карнеги 44

Мучал йўриғи

Мардона яшамоқ гўзалдир 45

Биринчи учрашув

Ирода 46

Манзилмиз: 700017, Жавоҳарлаъл Неру кўчаси, 1-уй.
Телефонлар: 33-40-83; 33-06-63.

Босишга 5.04.95 й.да рухсат берилди. Қоғоз формати 60X84 1/8.
Шартли босма табағи 6,2. Нашриёт ҳисоб босма табағи — 6,0. 10.000
нусхада чоп этилди. Буюртма 3431.

Жўрналдан кўчириб босилганда "Ёшлик"дан олинди, деб изоҳланиши шарт.

Ўзбекистон Республикаси "Шарқ" нашриёт-матбаа консернининг бос-
маҳонаси, Тошкент, Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

ЙИЛ КЕЧДИ?

Эҳтимол, сизга ҳам шундай туюлган чиқар: 1994 йил бурунгиларига қараганда, бироз тез ва шитоб билан кечди. Биз ҳали кўпгина нарсаларни тузук-тузук идрок этмай туриб, у сездирмай ўтди-кетди. Энди у ҳам умримизнинг бир бўлак хотирасига айланиб қолди ва уни қай биримиз хушнудлик билан, қай биримиз эса, ушалмай қолган орзулар боисми, хиёл ўкинч билан хотирлаётимиз.

Дарвоқе, сизу бизни ўз бағрига олган давр шундай шиддат билан илгари одимламоқда. Ҳар кун, ҳар лаҳзада шундай кўз ўнгимизда улкан воқеа-ҳодисалар рўй бериб турибдики, эҳтимол, шунинг залворли силсиласи боис йил қандай кечганини сезмай қолдик. Ахир, айтишади-ку, маъно ва мазмунга йўғрилган куннинг қандай ўтгани сезилмайди, деб.

Ҳарқалай, нима бўлганда ҳам, XX асрнинг яна бир йили ўтди. Хўш, биз йил аввалида қандай қутлуғ ният ва орзуларни кўнгилга туккан эдик? Бу орзу-умидлар заҳа емай тўла рўёбга чиқишига йил қандай имкон берди? У қандай ўтли воқеалар билан хотирага қаттиқ муҳрланиб қолди?

Ҳурматли жўрналхон!

Биз шу каби саволлар билан таниқли шоиру адиб ва бошқа бир қанча соҳа вакилларига мурожаат этдик. Шулардан баъзиларини қуйида сизнинг эътиборингизга ҳавола этаётимиз.

Жорий саволлар:

а) йил аввалида қандай ният ва мақсадларни кўнглингизга туккан эдингиз?

б) бу ният ва мақсадларингиз тўла-тўқис рўёбга чиқдими? Умунан айтганда, ўтган йилдан кўнглингиз тўлдими?

в) йил давомида кўпроқ нималардан қийналиб юрдингиз? Ёки аксинча, нималар кўпроқ кўнглингизга завқ берди?

г) сизнингча, давлат хизматидагими ёки шахсий ҳаётдаги (оила ва ижоддаги) фаолиятингиз мазмунлироқ кечди?

д) сиз учун бу йил қандай унутилмас воқеа рўй берди?

ж) ўзингизни турмуш ташвишларига бир қадар ўралашиб қолгандек ҳис этмадингизми?

Абдулла ОРИПОВ

"ТЎРТОВЛОН
ТУГАЛ
БЎЛСА..."

1994 йилнинг чинакам кўнгилда қоладиган воқеаси десакмикин, жараёними, бу ҳам бўлса мамлакатимизнинг ҳақиқий давлатчилик борасидаги ишлари қиёмига ета бошлади. Ички сиёсатда ҳам, ташқи сиёсатда ҳам дўст бир ён, душман бир ён бўлгани сезилиб қолди. Лекин, муҳими, дўст ҳам, ғаним ҳам шак-шубҳасиз Ўзбекистонда тинчлик барқарорлигини эътироф этишди. Ички сиёсатнинг яна бир афзал томони шу бўлдики, ўтган йилда Республика фуқаролари ҳаётининг ҳеч бир жиҳати назардан четда қолгани йўқ.

Иккинчидан, давлатни комплекс бошқарув ривожланди. Бу улкан ўзгаришлар ўз навбатида катта мамлакатнинг кичик бир фуқароси сифатида менинг ҳам қалбимга гурур, завқ берди. Айни замонда мустақилликка хайрихоҳлар билан бирга унга ола кўз билан қаровчилар ҳам кам эмаслиги аён бўлди-қолди. Шунингдек, майда фикрловчилар, митти сиёсатчиларнинг ҳалиям учраб туриши нашъа қилади одамга.

Менинг янги йилдаги орзу-умидим — шу Ўзбекистон деган каттакон рўзгорни ҳар тарафга тортавермасдан баҳамжиҳатроқ бўлсак, катта муаммоларни бамаслаҳат ҳал этсак. Нима учун бундай деяпман? Мана бу бозор иқтисодиёти деган шароитда гарчанд бирор китобим чоп этилмаган бўлса-да, ҳар нечук қандайдир даражада олғир одамлар пайдо бўлганини кўрдим. Мени ҳам анча-мунча алдаб кетганларни кўриб ажабланишим ортди. Энди ўша олғирлар ўзларининг чўнтакларни қаппайганига ишора қилиб "мана, халқимиз бойияпти-ку, бунинг нимаси ёмон" деб хаспўшламоқчи бўлишяпти.

Аслида-ку, уларни ҳеч бир замон оқлаган эмас. Ҳатто Навоий замонида ҳам улар қоралангани рост. Менингча, улар мустақилликни ўз манфаатлари учун талқин қилиб фойдаланишлари бориб турган мунофиқлик, албатта. Ўйлайманки, бу йил уларга ҳам Парвардигор эгам инсоф ато этар, эҳтимол уларнинг танобини тортиб қўядиган паллалар энди келгандир. Шунинг учун айтаётирман қўлни қўлга берайлик, бир-биримизга самимийроқ бўлайлик деб. Шунда баъзи иқтисодий қийинчиликлар ҳам унча-мунча сезилмаслиги мумкин. Ахир халқимизнинг ўзи айтадику:

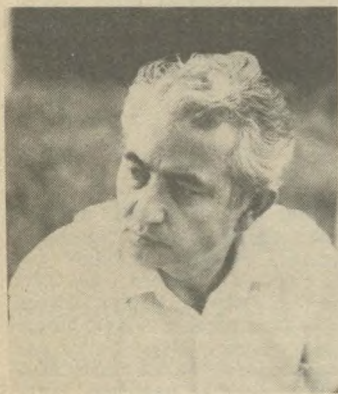
"Олтовлон ола бўлса, оғзидагин олдирад, Тўртовлон тугал бўлса, тўлмагани тўлдирар" деб.

...Журналист укаларим кўпинча "Сиз бу йил нималардан кўпроқ завқландингизу нималардан қийналдингиз?" деб сўраб қолишади. Сирасини айтганда мен ҳам Худонинг ожиз бандасиман, нари борса камтарин бир шоирман. Шу боис ҳукуматимиз муносиб кўриб камина Навоий мукофотига, "Дўстлик" орденига мушарраф бўлганимда хурсандлигим ошди. Қийналиш масаласига келсак, кўпчилик одамлар нималардан қийналишган бўлса, мен ҳам шулардан қийналдим. Қолаверса, лўттибозлар кўп жигимга тегди. Буйруқбозлик деган нарсага ҳам сира тобим йўқ. Шуларнинг шарпасини сезганда менинг дилим огриди.

Мен ўзим ётиб олиб қўшиқ эшитадиган одаммасман-у, лекин радио орқали "Машғал"нинг қўшиқларини роса мириқиб эшитдим десангиз. Буям завқ, лекин жиддий айтганда Ўзбекистонимизнинг, шу қатори мухтарам Президентимизнинг халқаро миқёсда обрўси бениҳоя ошгани ҳақиқий завқ ато этганини таъкидламай иложим йўқ сира. Ахир, бу катта гап-ку!

Яна бир нарсадан кўнглим чандон шод бўлаётирки, шеър у ҳикоя ёзадиган ижодкор укаларим, сингилларимнинг сони ҳам камайгани йўқ, аксинча бир оз кўпайгандай кўриняпти. Турмуш ташвишлари оёқдан олиб турган бир маҳалда ижодга шўнгишнинг ўзи ҳам яхшилик аломати бўлса керак деб ўйлайман. Шулар қатори мен ҳам рўзгор икир-чикирларига кўпинча ўралашиб қолаётган бўлсам-да ижодий кайфият маъносига унга ҳали таслим бўлмаганимдан курсандман.

Илоийм бир-биримизни асрайлик, бирова ёмонлик соғинмайлик, баҳамжиҳат бўлайлик. Шунда бу муқаддас Ватанимиз турли балолардан фориг яшайверажак.

Жамол КАМОЛ

ҚАД ТИКЛАШ ЙИЛИ

1994 йил мамлакатимиз учун ҳам, шу жумладан, Ёзувчилар уюшмаси учун ҳам шиддатли кечди. Ўзбекистонимиз ўз мустақиллигининг уч йиллигини байрам қилди, не машаққатли довлардан ўтиб, жаҳон аро обрў-эътибори янада ошди. Халқаро алоқалар кучайди, Ўзбекистоннинг мустақиллигини таниган тан олди, бу тарихий ҳақиқатга тан берганлар сони ортди. Давлатимиз қўргони деворлари яна бир неча поя юксалди. Кўз ўнгимизда истиқлол уфқлари кенгайди. Мустақил давлатимиз умрбоқийлигига яна бир карра ишонч ҳосил қилдик. Зеро, халқ учун, шу халқнинг ташвиши деб юрган зиёлилар учун, ўйлайманки, бундан ортиқ саодат йўқ.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси учун 1994 йил анча қийинчиликлар йили бўлса-да, аммо самарали кечди. Айтиш мумкинки, 1994 йил уюшма ўз қаддини тўла ростлаб олди. Ўзбекистон Президенти Ислоҳ Каримов имзо чеккан Вазирлар Маҳкамасининг махсус қарори бунинг ёрқин далилидир. Мазкур қарорда уюшма фаолиятига юксак баҳо берилди. Назаримизда, -ана шу қарор воситасида Ёзувчилар уюшмасининг мақоми қатъий тус олди ва мавқеи янада мустаҳкамланди.

Маълумки, 1994 йил Ёзувчилар уюшмасининг 60 йиллик тўйи бутун вилоятларда тантанали бир вазиятда нишонланди

ва нишонланмоқда. Бу бизнинг қалбимизни гурур ва қувончга тўлдирди, албатта. Зеро, уюшманинг 60 йиллик байрами бадий тафаккур ва маънавиятимизнинг ўзига хос намоишидир.

Фикримни аниқроқ қилиб тушунтиришга ҳаракат қилман: ҳар бир миллатнинг осмонда Тангриси, ерда оёғи билан босиб турган она тупроғидан ташқари бир нечта суянчиқлари, бошқача қилиб айтганда, қилич ва қалқонлари бўлади. Халқ аввало ўзини иқтисод воситасида ҳимоя қилади, кейин тарих ва фалсафани қурол қилиб ўз шаън-шавкатини қўриқлайди, дину диёнат ҳам миллат учун буюк таянч, ўзлигини сақлаб қолиш йўлида қудратли бир қуролдир.

Ҳаттоки, спорт ҳам халқнинг шаънини улуғлашга, унинг қад-қоматини кўз-кўз этишга хизмат қилиши мумкин.

Хўш, ана шу қуроллар халқнинг қўлидан тортиб олинган бўлса-чи? Бахтиқаро миллат қайси деворга бошини уради?! Албатта, халқнинг ихтиёрида ҳимоя воситаси бўлиб тили ва адабиёти қолади. Халқ ёлғиз шуларга таяниб яшайди. Тили ва адабиётдан нажот излайди ва нажот топади. 135 йил давом этган қуллик ва қарамлик даврида биз ана шундай ҳолатни бошдан кечирдик. Тилимиз нажот қиличи, адабиётимиз нажот қалъаси бўлиб хизмат қилди.

Аваллом бор адабиёт халқимиз қалбига ким эдинг, ким бўлдинг, ўзлигингни унутма, деб нидо солиб келди. Авлодлар кўнглига ҳамшиша истиқлол ва озодлик туйғуларини синдиришга интилди.

Баъзан мажозга таяниб, қизим сенга айтаман, келиним сен эшит, қабилида иш тутди. Зотан, Гафур Ғулومнинг:

На тоға-тоғавачча, на хола-холавачча,
Минг йил қайнатилганда қўшилмаган қон билан.

Сендайин ҳомийларни Шарқимиз кўрди қанча,
Кимсану, қайдан келдинг, қанақа виждон билан?! — деган мисралари ёлғиз Ҳиндистон мустамлакачилари бўлмиш инглизларга қарата айтган кинояси эмасди...

Адабиётимиз камситилган, минг бора кесилиб, бурда-бурда қилиб ташланган буюк тарихимиз юкини ҳам ўз елкасига олди. Авлодлар тарихий ҳақиқатни тарих дарсликларидан эмас, адабиёт намуналари, бадий асарлардан ўқиб-ўрганишди.

Мухтарам Президентимиз Ислоҳ Каримов имзо чеккан Вазирлар Маҳкамасининг махсус қарори адабиётнинг мана шу хизматларига берилган юксак баҳодир. Ўйлайманки, бу 1994 йилнинг энг катта воқеасидир.

ҚУТЛИБЕКА

ЭНГ КАТТА ҚУВОНЧИМ— ОЗОДЛИК

Миллатни суйган одам ўз миллатдошлари иллатини фош қилиб, ҳузур қила олмайди, балки, бу иллатлардан номус қилади, бегона кўзлардан яшириб, йўқотиш учун жону жаҳонини аямай, ҳаракатда бўлади. Бу — менинг

1994 йилда топган ақидам. Яна бири — Озодлик — эзгулик. Унга фақат эзгу йўл билан эришилади. Бошқаси билан борсам ҳам ета оламан, деган одам янглишади. Ва учинчиси — энди жисмимиз, руҳимизни ўз ҳолига ташлаб қўйишга ҳаққимиз йўқ. Ким ташлаб қўйса, ўзгаришга, ўзини яхшилашга интилмаса — у Озодликка хиёнат қилганидир.

Шунча нарса топибман, демак, йилим яхши кечибди.

а) ...болаларимни соғ-саломат яна бир ёш улгайтирсам, онам, жигарларим билан тез-тез дийдорлашсам, бошпаноҳим кўнглини топсам, юракка хоинлик қилмайдиган нарсалар ёзсам, топган қувончларимни йўқотмасам...

б) Истак доим имкондан катта.

в) Туркистон деган юртнинг барча шодлигию қайғуси ўзимники. Йиғлаб-кулганларимни айтаверсам, қозонингиз етмайди... бари бир, энг катта қувончим шу Озодликнинг ўзи. Майда-чуйда ташвишлар ичида кўпчилигимиз Озодликнинг нима эканлигини англамай, ўлиб кетмасайдик, деб эзиламан.

г) Мен йилни охирлатиб ишга кирдим. Етти йилдан буён уйда ўтирган эдим. Уй ҳаёти билан иш ҳаётини ҳали қиёслашга вақтим бўлмади. Фақат уйдалигимда ўз-ўзимга ишончим кучлироқ эди, шекилли. Жўнроқ қилиб айтсам, кўп нарсага қодирдай эдим...Эҳтимол, мазмун шу кучда, шу "қодирман" деб ўйлаганимдир?

д) Беш яшар Нажот деган ўғлим бор. Бир куни кўзларини чарақлатиб келди-да: "Ая, мени Нажот деб чақирманг, Аржун денг ("Маҳабҳорат"даги Аржун), кейин ростакасим камон ясаб беринг", деди. Мен ўша куни: "майли, Аржун бўла қол. Қошларим камонингга ёй, киприкларим ўқ бўлсин. Бу камонни елкангга эмас, Туркистон дарвозасига осамиз. У ўлдирмайди, ҳимоя қилади", деган мазмунда шеър ўйладим. Яна бир кун Нажот ўртоғига "Ерга ахлат ташлама, тагида ота-боболаримиз ётибди", деб мендан ўрганганларини айтаётганини эшитдим.

Хиросимада футболчиларимиз чемпион бўлган куни телевизор олдида йиғлаб ўтирсам, ўғлим:

— Ая, нега йиғлаяпсиз? — деса, қизим Орзу:

— Эшитмаяпсанми, бизнинг гимнимизни чалишмаяптику... йиғлайди-да аям... — деб жавоб қилди.

"Турбо" деган сақични (жевачкани) дунёнинг қувончи деб билладиган гўдакларимнинг шундай гапларни айта олаётгани мен учун воқеадир. Майли, улар бу гапларни бор эни-бўйи билан англамасин, майли... Аммо уларда шу туйғулар сулдар бор, бир кун бу сулдар қиёфага эга бўлади. Мен учун шуниси муҳим.

ж) Баъзан, истагим имконим қаршисида жуда кичрайганда, рўзгор ташвишларига қўшилиб, сингиб кетгим келади. Чунки, яратган кўп кўрмасин, рўзгоримнинг ичи — тинчгина қўшиқ айтиб, яшаса бўладиган жой. Фақат, менинг ҳужайраларимда қайсидир бир Ватан, деган бир аждодимнинг қони кўпроқ яшаб қолган, шекилли, тинчитмайди. Рўзгорим билан ўралашни хоҳласам ҳам, ўралашиб қола олмадим-да, ишқилиб.

...Йил бўйи радио билан ҳамкорлик қилдим. Биров эшитадими, йўқми (радиони мен ўйлагандан кўпроқ киши эшитар экан), "Аланга"да "Эл нетиб топгай сениким, сен ўзингни топмасанг", "Кишан кийма, бўйин эгма, ки сен ҳам ҳур тугилгонсен" тарзида ёниб-куйиб гапирдим.

Йилим ҳақида ўйлаганимда, ўзимга бино қўймасам ҳам, ўзимни ёмон кўриб кетадиган ҳолатни кўрмадим.

Зулфия опа айтмоқчи:

...Шу-да бир яшаш...

Нурали ҚОБУЛ

МАҚСАДИМ МИЛЛАТ — ХАЛҚДИР

1. Ўртача. Ҳеч қачон соғлом фикрловчи одам кечган кунидан ва умридан қаноатланмайди. Бирор бир катта иш қилишга эса уҳ ва виждон ороми етишмайди. Бу хусусда ҳукмона бир гап айтиш қийин. Мени бир нарса ташвишлантиради — бутун миллат бўлиб шаклланиш жараёнимиз оғир кечмоқда, кечикмоқда.

Фаолият хусусида фикрлашасан, мен учун шахсий бахт иккиламчидир. Яқинда она қишлоғимда марҳум Тожибой аканинг худойисида ўтириб, бир тишлам қора нонни чайнадиму, томоғимдан ўтмади. Миллатнинг зиёли кишилари оддий, меҳнатқаш кишиларни бахтли кўрмас экан, бахтлиман дейишга маънавий ҳаққи йўқ.

Бундан буён биз ҳам дунё бозор дарёсига ирмоқ бўлиб қўшилдик. Энди орқага йўл йўқ. Қишлоқ кишиси ҳовлисигадаги беш сотих ерда бир қишга етгулик сабзи, пиёз, картошка ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириб ололмас экан ёки иккита қўйни боқиб қиш учун тайёргарлик кўришни урдасидан чиқа билмас экан, катта иқтисодий тирикчиликлар ҳақида ўйламай қўя қолсак ҳам бўлади.

Яқин ўтмишга назар соладиган бўлсак, социализмдан воз кечилганига яқин ўн йил бўлди. Ўнга кирган бола сонга киради дейдилар. Бу умр учун оз фурсат эмас. Бироқ ҳамон кишиларимиз даврга мослашиб, замонга қараб иш юритишга киришиб кета олмаётирлар. Бундан буён инсонга унинг ақли ва қўлидан бошқа ҳеч ким ёрдам бера олмаглигини англаб етмоқ учун қанча вақт ва қанча ақл керак. Мени давлат боқади, ҳукумат боқади деган ақидани юзда-юз унутмоқ лозим. Жойлардаги раҳбарлар миллат онгига, қишлоқ кишиларига буни чуқур англата олмаётирлар ва руҳимиздаги лоқайдликдан ҳам тезроқ холос бўла олмапмиз.

Халқимизнинг маънавий ва моддий аҳволи унинг мавжудлиги билан эмас, мақсади, орзу умидларини не мақсадлар сари йўналтира олиши билан белгиланади. Буни ҳис этмасанк йўлдан адашиб кетишимиз мумкинлигини унутмай яшайлик демоқчиман.

Янги йил тилагим ҳам шудир.

Маъруф ЖАЛИЛ

КЎНГИЛ КЎЗИМНИ ОЧ, ТАНГРИМ...

ТОНГ МАНЗАРАСИ

* * *

Ҳақиқатни кўрай мен ҳам,
Кўнгил кўзимни оч, тангрим
Ғофил ўтмай бу дунёдан,
Кўнгил кўзимни оч, тангрим.
Ўз нафсини ардоқлаган,
Ўзга бағрини доғлаган,
Эл бахтидан завқ олмаган —
Кўнгил кўзимни оч, тангрим.
Инсоф, ҳимматни унутган,
Залолат йўлини тутган,
Ғуноҳ қилиб, савоб кутган
Кўнгил кўзимни оч, тангрим.
Қуръон ўқиб, зикр қилсам,
Яшаш не, деб фикр қилсин,
Кунда минг бор шукр қилсин,
Кўнгил кўзимни оч, тангрим.
Зино қилгай ҳаёси йўқ,
Умри зулмат, зиёси йўқ,
Сафоси йўқ, давоси йўқ,
Кўнгил кўзимни оч, тангрим.
Имон келтир, деган зотга,
Сомон олиб келар отда.
Наҳот умрим шу хил ўтса,
Кўнгил кўзимни оч, тангрим.
Ўзинг Собир, Ўзинг Жаббор,
Бари асрор сенга ошкор,
Маъруф айтар: эй Биру Бор,
Кўнгил кўзимни оч, тангрим.

Бир яхшилик тугиб дилга,
Сирли боқиб бутун элга,
Тонг жилмайиб чиқди йўлга,
Ошиқ бўлганга ўхшайдир.
Бу табассум гулга ёқиб,
Ороланиб, хуррам боқиб,
Шабнамдан маржонлар тақиб
Ошиқ бўлганга ўхшайдир.
Тонгга олқиш ўқиб қушлар,
Базм қуриб, кўнгил хушлаб,
Сўнг учади бир чўп тишлаб,
Ошиқ бўлганга ўхшайдир.
Ариқда сув чопар илдам,
Дарахтлар соланар кўркам,
Хумор-хумор табиат ҳам,
Ошиқ бўлганга ўхшайдир.
Қуёш яшнаб чиққан замон,
Тутолмай меҳрини пинҳон,
Ер талпинди унга томон
Ошиқ бўлганга ўхшайдир.
Бунча зебо бугун олам,
Сен парвосиз бўлма, одам,
Озодликка ер ҳам, кўк ҳам
Ошиқ бўлганга ўхшайдир.
Маъруф ичиб ваҳдат майин,
Ташна бўлиб ичган сайин,
Эрк гулига булбулдайин
Ошиқ бўлганга ўхшайдир.

ХОЛАЖОН

(Онабиби холамни хотирлаб)

Сиз бор пайтлар синиқ кўнглим тўқ эди,
Сиз туфайли ҳасрат, ғамим йўқ эди,

Энди сизни қайдан излай, холажон,
 Армонларим кимга сўзлай, холажон.
 Ота-онам кун кўрмаган дунёда,
 Қалам билан мен бахт топдим зиёда
 Сиз ҳам бахтли онларимни кутдингиз,
 Дуо қилиб, умид билан кетдингиз,
 Энди сизни қайдан излай, холажон.
 Армонларим кимга сўзлай, холажон.
 Мени ўйлаб мудом куйиб-пишдингиз,
 Парвоз қилсам, қарчиғайдай учдингиз.
 Мен маломат тоши тегиб "оҳ" десам,
 Сиз осмондан ерга қулаб тушдингиз,
 Пешонамни силаб туриб шунда ҳам,
 "Йигит моли ерда, кўп қуйма, болам",
 Деб кўнглимни кўтардингиз эрта-кеч,
 Сизни ҳурсанд қилолмадим, нетай, ҳеч.
 Энди сизни қайдан топай, холажон,
 Ҳурсанд чоғим кимга чопай, холажон.
 Ёшлик экан, қарор топмай бир жойда
 Кўнгил кўчасида кездим бефойда.
 Сиз ўйлаган режаларни англамай,
 Мағзи бутун ўгитларни тингламай,
 Ёшим ўтиб, ақлим пишган онимда,
 Афсус-афсус сиз йўқдирсиз ёнимда.
 Тўққиз фарзандингиз бари валломат,
 Жигарларим, бўлсин соғу саломат.
 Энди сизни қайдан топай, холажон,
 Армонларим кимга айтай, холажон.
 Сўзингиз бол, юзларингиз нуроний,
 Бой эдингиз қиёси йўқ руҳоний.
 "Ҳафтияк"ни хатм қилиб неча бор,
 "Анбиёлар қиссаси"ни не миқдор —
 Ўқиб турган ҳолатингиз кўргандим,
 Вола бўлиб қошингизда тургандим
 Дуо қилиб, тилардингиз ҳаловат,
 Доим эслаб мен қилурман тиловат
 Масканингиз жаннат бўлсин, холажон,
 Тангрим сизни раҳмат қилсин, холажон.

ДУНЁДА

Кимнидир иқболи кулиб,
 Эккан ниҳоли авж олиб,
 Ширин-шакар мева солиб,
 Кўнгли ўсар бу дунёда.
 Кимнидир бозори чаққон,
 Ундан қочар алам, армон,
 Хатоси ҳам жонга дармон,
 Завқи ошар бу дунёда.
 Ҳар истаги осон битар,
 Ҳасад қилган нодон йитар,
 Омад мудом қўллаб ўтар,
 Бахти кулар бу дунёда.
 У билмайди ҳижолатни,
 Омонатга хиёнатни,
 Маҳкам ушлаб диёнатни,
 Шавққа тўлар бу дунёда.
 Кимнидир ҳеч унмас иши,
 Эгри чиқар қуйган гиши,

Аталадан синар тиши,
 Ҳасрат чекар бу дунёда.
 Олган қовуни хом чиқар,
 Боққан улоғи кам туғар,
 Текис йўлда кулфат йиқар,
 Кўнгли чўкар бу дунёда.
 Кимдадир давлат бор, бахт йўқ,
 Кимдадир савлат бор, шахд йўқ,
 Кимдадир бурд билан аҳд йўқ,
 Бахтсиз ўтар бу дунёда.
 Тўкис бўлсанг нетар, дунё,
 Ҳимматинг-ку кетар, дунё,
 Маъруф таъна этар, дунё,
 Чора топмай бу дунёда.

БОБУР МИРЗО

Бобур Мирзо — сўз заргари, моҳир саркарда,
 Номи шараф нурларига буранган султон.
 Инсон бахти бўлса эди ёлғиз мартаба,
 Бобур Мирзо юрагида қолмасди армон.
 Умр қисқа, йўллар олис, қисмат аёвсиз,
 Тақдирда не битилгани билолмас ҳеч ким.
 Шу мавҳумот йўлларида қанча кетдингиз?
 Юлдузингиз сўниб гоҳи, ғойиб бўлди жим.
 Аммо толе кутар эди олдинда сизни,
 Сиз бош эгиб боргандингиз бундан беҳабар.
 Мағлубият қаро қилур содда, пок юзни,
 Энди қайда дуч келади муборак зафар.
 Сиз фароғат кўрмадингиз дунёга келиб,
 Уни излаб кетдингизми ўзга элларга?
 Шу дард қолди дилингида бир армон бўлиб,
 Шу дард бугун ларза солар бизнинг дилларга.
 Йиллар ўтиб, унут бўлди кек ва адоват,
 Босқин, талон, хиёнатлар изсиз йўқолди.
 Сиз топдингиз ўзга элда мангу ҳаловат,
 Юртимизда Бобур деган бир армон қолди.

Шоир Маъруф Жалил ўринсиз ҳайқариқларни хушламаганиданми ёшлар ўртасида камсуқум ижодкордай туюлиши мумкин. Аслида унинг "Мен сизни севардим", "Раҳмат, одамлар", "Сени ўйлаб", "Нотаниш йўллар", "Паризодим", "Мен сув ичган дарёлар", "Дарёни излар шамол", "Бахтимга сен борсан" каби йигирмага яқин шеър тўпламлари, "Соҳибқирон" номли шеърӣй драматик қиссаси фикри бутун, таронаси тортувчан қудратга эга. Рус тилидан ўгирган улуг инглиз драмматурги Кристафор Марлонинг "Улуғ Темур" фожиаси, Явдат Илёсовнинг "Сугдиёна" рўмони ҳам тарихимизни билишда зукко ўқувчига кўмаклашиши шубҳасиз.

Ёзувчилик — камёб ҳунарлардан бири. Ҳунаргина эмас, унга муносабат ҳам ўзгариб кетаётган долғали давримизда ушбу ҳунар эгаларигагина эмас, эгаларининг ўз соҳаларига-да қарашларини эътиқодлари ҳам "чиғирик"дан ўтмоқда; мард қолар — майдон ичинда, деганларидек, кўнгина қалам аҳиллари ўзга соҳаларга юз тутиб, ёхуд бу ҳунарнинг "кирими"дан "чиқими" кўплигига, ниҳоят, ақллари етиб, ундан совиётган бир пайтда бу ноёб истеъдод соҳасининг асил фидойилари ва уларнинг туб моҳиятини белгиловчи жиҳатлари ҳақида фикр юритмоқ зарур бўлиб қолди.

Журналимиз шу мавзуда баҳс-мулоҳаза юритиш учун янги рукн очди: "ЁЗУВЧИ ШАХСИ". Ушбу сонда фидойи адибларимиздан бири Шукур ХОЛМИРЗАнинг бир улкан ёзувчимиз билан қилган сафар хотираларидан чиқарган ҳикоясини ўқийсиз.

ТАҲРИРИЯТ.

Шукур ХОЛМИРЗА

ЁЗУВЧИ

Хотира — ҳикоя

1

Кетаяпмиз. Йўл узун, ўнг ёнда — Жипортепа қолиб кетди. Чап қўлда — саёз Измасой. Йўл адоғида Қўштут кўринади. Қорайиб, битта бўлиб.

Одил ака олдинда, шофёрнинг ёнида ўтирипти. Оқи кўпайган сийрак сочи бошига ёпишиб қолгандай, толаси қимир этмайди. Мен у кишининг ортида ўтирибман. Ҳаяжонланаман: юртимни кўраётганим, унинг азиз манзараларига кўзим тушаётгани ва бундан ҳадсиз қувонаётганим учунгина эмас, илк қиссаси "Тенгдошлар"ни ўқибоқ меҳрим тушиб қолган, эҳтимолки, юртимни севишга кучлироқ туртки бўлган ва балки асрла қалам олишга-да ундаган омиллардан бири бўлган асарларини севган адибимга ҳам ёқишини, айтганим — ушбу манзаралар ёқишини истаб-тилаб ҳаяжонланаман ва оғзим тинмайди:

— Одил ака, Жипортепа дегани — Ифортепа дегани. Ифор бор-ку, гиёҳ... Уни кўрмаган шоирлар гул, деб тасвирлашади. Фақат Фафур Ғулом "ифорнинг бўйи", деб тўғри айтган. Унинг ҳиди... бошни айлантириб юборади...

— Закускагаям ярайдими? — Одил ака пиқиллаб кулиб кўяди.

— Ўзи-да, ўзи, — дейди Бахтиёр Ихтиёровга ўхшагани учун Бахтиёр лақабини олган шофёр. — Қатиққа булаб урсангиз, жуда кетади-да!

— Ҳе-ҳе-ҳе. Бизбоп экан-да, — дейди Одил ака ва сой узра қорли тоққа қараб, жиддий тортади: айтган гапларига қайтарилажак муқобил муносабат у кишини қизиқтирмайди. Илло, ўша шўхчан муносабатлари анчайин дилдорлиқ учун, бизнинг кўнглимиз учун, гурунгимиз қизиши учун айтилганини яхши биламан. Ва мен ҳам бирдан жиддий тортиб, у киши кўз тиккан тоққа қарайман: нимасини таърифласам экан?

Гап шундаки, Одил ака — меҳмон: "Юртингни бир кўрайлик-чи, мунча мақташади..." деб бир-икки марта айтганларидан кейин, бир тўй баҳона у кишини сафарга чорлагандим ва Одил ака қандайдир зарур ишларидан кечиб, менга қўшилган эдилар. Қолаверса, адиб ўзи

туғилган Туркистон манзараларини беҳад севиб тасвирлаган ва у манзараларни ўзимникидек севиб қабул қилган эдимки, шояд менинг юртим кўринишлариям у кишига ёқса, деб ўйлардим: йўқ, истардим ва шунга тиришардим.

Одил ака эса ҳалигидай шўхчан жавоблари билан муносабатини билдириб қўяр, ва, табиий, салдан кейин унинг нигоҳини ўзга суратлар тортар, шу асно мен ҳам у кишига "эргашардим": яна таъриф, тасвир...

Одатда ҳар қандай мезбон ҳам ўзининг суйган меҳмонига шундай муомалада бўлса керак.

Бироқ кўнглимнинг тагида тағин яширин бир ташвиш, айтиш мумкинки, сир бор эди: мен талай катта-кичик ёзувчи-шоирлар билан бу юртга келганман... ўша қорли тоғларгача чиққанмиз ва айримларидан, хусусан, "улкан"ларидан қаноат ҳосил қилмаган эдим: бири, масалан, адашиб қолганимда, ваҳимага тушиб: "Нега адашдинг?" деб туриб олган ва юрагимни қон қилган, бошқаси қоракўл қўйларига, аниқроғи, қоракўл териларига кўпроқ қизиққан ва нуқул ўша манзилларни "кўриш"га иштиёқи борлигини такрор-такрор айтганки, олиб борганимда, сафардан мақсади томоша эмаслиги маълум бўлган; ўзимнинг тенгқур адибларим ҳақида эсламайман: улар — ўзга олам...

Энди сиримнинг пардасини яна-да баландроқ кўтарсам, у шудир: Одил ака ўзини қандай тутаркан? Нималарга қизиқиб, қандай баҳо бераркан?

Э, Худо, у киши ҳам менинг юртимни севиб қолсинлар-да! Ўзлариники каби...

Хуллас калом, дилимдаги яширин ташвиш замирида ана шу ҳадик ҳам ётарди ва мен у кишини беихтиёр қузатиш, таъбир жоиз десангиз, хатти-ҳаракатларига баҳо беришгаям маҳқум эдим: албатта, ўз қаноатларим бўйича баҳонини кўзда тутаман...

2

— Шуми Бойсунтоғ?

— Шу! Бойсунтоғнинг тизмаларидан бири, — деб гапга тушиб кетдим. — Чўнтоғми, Чўнтоғми —

билмайман. Чўнгов дейишади... Сезаяспизми, Одил ака, тилимизда "жўқчилик" номларда кўпроқ қолган. Лекин, ўзаро гапдаям бемалол учрайвереди... Ҳали уйга борайлик, бизнинг отани кўрасиз. Натуральный кўнғирот шевасида гапиреди. Қизиқ, сизлар ҳам Шайбонилар тарафидан-у, тилларинг тоза, а? Адабийчага яқин?

— Ҳа, шундай, — деб алаҳсиб жавоб беради Одил ака. — А, бу тоғларда ёввойи ҳайвонлар кўпми?

— Бор, — деб қўяди Бахтиёр.

— Жуда кўп! — деб тошиб, давом эттираман мен. — Айиқ, қор қоплони, бўри, тулки, шақол... Бор! — Кейин давом ичимга туша бошлайди. — Лекин камайиб қолган, Одил ака... Отишади ҳалиям. Браканьер кўп...

— Э, гиялоглар қуритди, — деб гап қўшади Бахтиёр.

— Ҳа, — деб илиб кетаман. — Тоғда маъдан кўп-да! Хазина-да бу тоғлар! Ана, кўмир кони...

— Геологлар верталётдан отишар-да?

— А-а, билар экансиз, — деб давом этаман. — Шундай... Аммо кейинги вақтда бошқалар ҳам қури-таяпти...

— Ноинсофлар, — деб тўнғиллайди Одил ака. Ва мен у кишининг юзига қарамоқчи бўламан: ифодаси ҳам сўзига мосмикан? Ёки йўлига айтиб қўйдими?

— Табиатни муҳофаза этадиган идоралар бордир? — Одил ака сўрайди.

— Бо-ор, — деб қўяди Бахтиёр.

— Лекин, тайинлик иш қилмайди, — деб изоҳ бераман мен. Кейин куйиниб, тушунтирган бўламан: — Уларга ким бас келолади, Одил ака? Военчиларни айтаяпман... Геологлар ҳам шундай: верталётдан отади-отади...

— Нима?

Одил ака хаёдан арийди, чоғи:

— Э, шунчаки... — деб пичирлайди-да, яна бирдан кулимсираб шофёрга, сўнг менга қарайди. — Бизга қолгандир? Овга опчиқасан мени?

— О, албатта, — дейман боғи куйинишларимга зид ўлароқ. — Милтиқ бор... — Сўнг йўлига Бахтиёрдан сўрайман. — Ҳозир нималарни отса бўларкан?

У менга қия қарайди-да:

— Сиз биласиз-да, — дейди.

— Ҳа, сен билишинг керак, — таъкидлайди Одил ака. — Сен овчисан. Матёқиб айтувди. Хотинкўприқда ондатра овлагани чиққан экансизлар...

— Ҳе, кўп йиллар бурун... — дейман ва чалғимаслигимизни истайман. — Бу ёрда ҳозирги вақтда, Одил ака, хўш... тўғриси айтганда, ов қилиш мумкин эмас: какликлар бола очган, куёнлар ҳам тугаяпти. Бизда уни — товущқон, дейишади. Олтойлилар товшон дейишаркан...

У киши ўйчан бош ирғади.

— Яхши, қолган бўлса, яхши, — дейди. Ва бирдан қизишиб кетади. — Қолиши керак-да, чўрт побири! Масалан, келгуси авлодлар ҳам кўриши керак-ку? Биз энди ўткинчи...

— Мен у кишига тикилиб қоламан: асабланиб кетдилар — рост. Бироқ, айтган гаплари — ҳаммининг ҳам оғзидан чиқадиган, модний гаплар.

Шунга қарамай, у кишининг ҳаяжони беихтиёр менгагина эмас, Бахтиёрга ҳам юқади ва биз иккимиз биримиз қўйиб, биримиз олиб, ўғри овчилардан ҳикоя айтган бўламыз, уларни сўкамиз ва ҳатто "верталётни отиш" кераклиги ҳақидаги жасоратгача борамиз. Кейин маълум бўладики, Одил ака Қўштутга қизиқиб қараётган экан. Унинг атрофида сув йўқлиги қандай ўсиб тургани ҳақида сўрайди ва ўзи жавоб берган бўлади:

— Ё бирон киши сув қўйиб кетадими?

— Мен томоқ қириб қоламан: бу энди — романтика. Ким, қайси азамат яланг дашт ўртасидаги қари тутларни сўғориб кетади? Жони қаттиқ экан, ер остидан нам олади-да... Бироқ Бахтиёрга кўзгу орқали кўз қисиб:

— Балки сўғоришар, — дейман.

— Ундай бўлса, яхши, — дейди Одил ака. Ва:

— Чекамиз-да энди... — дея ёнидаги "Ту"дан бирини олиб, лабига қистиради. Бахтиёр шошиб ёнини кавлайди. Одил ака: — Ничево, гугурт бор, — деб тутатади. — Ўрислар бу масалада катта ишлар қилишаяпти, — дея фикрини давом эттиради кейин. — "Литературная"да "Клён — мой клён", деган мақолани ўқиганмисан?

Ўқиган эдим албатта ва ёқтирган ҳам эдим. Аммо:

— Йўқ, ўша сон қўлимга тушмаган бўлса керак, — дейман. Табиий, оғанинг сўзлашини, майли-да, маза қилишини истайман ва яна нималардир қўшимча этса, уни эшитиб қолишни дилимга тугаман. — Қизиқми, Одил ака?

— Жуда зўр. Масалан, мана шундай текис ерда ўсиб туради. Қари бир дарахт. Трасса ўшанинг устидан ўтиши керак... Уни ўртада қолдириб, атрофидан айлантириб ўтказишади.

— Ў, уккагарлар.

— Тошкентдан чиқишимиз билан тилинг ўзгара бошлади. Тўғри, у ёғдаям билинарди-ю...

— Э, шунчалик ҳам бўлмасинми, Одил ака... Ҳим, лекин баъзан атай гапираман. Эсдан чиқиб кетмасин учун...

Одил ака кулиб қўйди.

— Буям ёмонмас.

3

Дарвозамиз. Йўлкамиз. Онам қелаётир. Опоқ: қўйлаги ҳам, туси ҳам. Рўмоннинг ҳам оқидан, каттасидан ёпиниб, учини томогидан ўтказиб ташлаган. Сезаман: саксондан ошиб кетган эса-да, томогидаги ажинлари...

— Мен ўлай, Шукуржон. Овора бўп кепсан-да... Шунчаки, сўксаям овозини эшитиб турай, деб эдим... Худоям омонатини олмайди, ҳаммани қўйнаб қўйдим...

— Бекор айтибсиз. "Омонатини олмайди" эмиш, — деб ёлғондакам жеркийди дарвозани ланг очиб турган кенжамиз — суюкли укам Хайрулла. -- Эрталабдан бери "журагим тушди", деб ҳаммани кўрқитиб юрипти. Уч марта дўхтир кеп кетди... Омонатини топшириб бўпсиз.

Онам ҳам ёлғондакам кулади.

— Укангди биласан-ку?... Шунинг бориға шуқр. Урпоқдан бўлган эди. Туғилдию бошмалдоғини эма кетди. Тавба... Момонг раҳматли синдирибгина қўйди. Ана, икки чина-чоғиям қийшиқ питиб қолган... Ассалом-алайкум, меҳмон.

— Ҳа, олдин меҳмон билан кўришинг, — дакки беради Хайрулла. — Улингиз қочиб кетмайди... Одил ака, юринг. Тортинг, ака, улугсиз.

— Хўш кепсиз, меҳмон, қадамларингиздан айланай... "Устозим билан бораяпман" деб эди, бу шогирдингиз... Қўлларидан сўмкани ол, маҳмондонлик қилма, Хайри!

Шунда йўлка адоғида бошига оққина қийиқни чандиб олган, девқомат отам кўринади. Яноқларининг кенглиги билан Одил акага ўхшаб кетади.

— Хў, Шукурбой ҳам кеп қоптилар-ку? Келинг-келинг, ташканлик.

— Бу киши — Одил Ёқубов! Энг катта ёзувчи! Телевизорда кўргансиз! — деб бақириб уқтиради Хайрулла. — Олдин меҳмон билан кўришинг-е, уккагар.

— Ҳа, эса шундай қиламиз... Хўш кўрдик, мейман... Ҳе, ўзимизга ўхшаб кетар экансиз-ку?

— Ажаб эмас уругдош чиқиб қолсангиз, — деб яна бақиради Хайрулла.

Кулги кўтарилади. Кўришув. Ўзига хос — ярим қўпол, ярим юмшоқ мулозаматлар.

Ҳазил-ҳузуддан Одил ака ҳам четда қолмайди.

— Шундай яхши онамиз бор экан, отамиз бор экан. Укангни қара... Шаҳарда нима қилиб юрибсан — ҳайронман. Масалан, мен ўринида бўлганимда...

Яна кулги. Мен ич-ичимда завқланаман: у кишининг "онамиз, отамиз" деб, буларни-да ўзиники қилиб гапириши менга мойдай ёқади. Йўқ, титратади ва хаёлимнинг бир қатидан Учқун Назаров шу даргоҳга қадам қўйганида, онами менга ўхшаб: "Эна", деб атагани ва бундан кўзимга ёш келаёзгани эсимга тушади: илло, мен дўстимнинг онасини у каби: "Ая", дейман.

Бу хотирага эргашиб, бошқа икки катта адибнинг бу борадаги муомаласи ёдимга тушади: "Хола" деб атагани бирови, "кампир дадил..." деган эди иккинчиси.

"Юринг, марҳамат, тортинг-тортинг" билан ҳовуз бўйидан ўтиб, болохонага кўтариламиз. Меҳмонхона. Дастурхон. Кўрпачалар, болишлар.

Чўкамиз.

— Ҳа, мейман, хўп кепсиз, — дейди отам фотиҳадан кейин. — Бачалар чопаяптими? Ташканлар жойидами?... Бизнинг улимиз қалай, бу язувчи? Теккина журиптими? Сўқадиган одатлари бор... Ҳе, буларнинг ҳаммаси эрка бўлиб ўсти...

— А, мана шундай домилалари, оғалари бор-да, — деб отамга тушунтирган бўлади онам. — Қадамларидан айланай...

— Хўп. Ҳозирча пастга тушиб, бир айланинг, — дейди Хайрулла. — Келиннинг бир ўзи...

— Ҳа, рост айтдинг. Эсар бўп қолганман. Манавини кўриб, гапданам адашаман...

— Боринг-боринг... Ота, сизам калта қилинг... Анавини сўясизми, ё...

— Сен баччасан. Ўтир, гурунг бер... Каклигинг қани? Ҳали шу ерда журиб эди.

— Ҳозир опкеламан... Ҳа, бир пиёладан чой ичайлик, кейин... Нима дедингиз, ўртоқ Холмирзаев?

Одил ака авайлаб сўрайди:

— Полвон ака, сиз Шукурнинг чин отасими?

— Э, чиниям биз, ўғайи ҳам — биз, — дейди отам. — Бир қаричлигида қўлимизга тушган... Шунинг изидан худайим мана булардан берди. Бундан каттаканиям бор. Апасиям бор... Шукурбойдинг отасини мулла одам дейишади.

Қамалиб, жуқ бўп кетган. Сибирда... Сўнг энаси бизнинг қўлимизга тушган. Худайга шукур, нолиймаймиз, яшаб келаяпиз. Бу яягяям худа пошша... Агар омонатини олмаса, яна уч-тўрт жил...

— Э, бўлди-е, — деб жеркийди Хайрулла. — Уккагарлар кейинги вақтда нукул "омонат-помонат" деб гапирадиган бўлишди... Қаришинг белгиси бу, ота! Уят! Бўйинга опқўйибсизлар... Унда муддатидан олдин чақириб қолиши мумкин.

Кулимсираб ўтирган Одил ака бизларга зимдан тез қараб олади ва:

— Хайрулла менга ёқди. Очиқ гапирар экан... Сизлар ҳам кўнгила олмас экансизлар, — дейди. — Шукур, сен ҳам шундайми? Тоза сипо бўп қолдинг?

— У, шундан ўрганган-да ҳаммаси, — дейди отам. — Ҳа, эса, мен турайин.

У киши туриб кетганидан сўнг Одил ака чойдан хўплаб, хонага сеҳн солади. У кишининг назарини кузатиб турган Хайрулла айрим суратлар ҳақида гапириб берган бўлади. Пичоқ, милтик, қамчи ҳақида сўзлайди-да, бирдан менга қараб им қоқди: "Ҳалигиндан кўяйми? Ё гўшт қовурилсинми?"

Унинг нигоҳини Одил ака сезган чиқар, ҳар хил хаёлга бормасин деб очиқ гапирмаман:

— Опкелавер... Нима дедингиз, Одил ака?

— А, уними? — деб пиқ-пиқ кулади Одил ака. — Қаршилик йўқ... Хайрулла уйнинг эгаси. Унга бўйсуннидан бошқа иложимиз йўқ... Шу, олдин қўлни чайиб олсак бўларди...

— Ўтиринг-ўтиринг, домилла, — деб туриб кетади Хайрулла. — Дасшў бор, опкеламан... — Кейин уйдан чиқиб, айвонда бақиради. — Ҳе, Холбек, қаяқда юрибсан? Мен сенга нима деган эдим?... Азизани кўтар! Ҳовузга тушиб кетса, ўзинг ҳам тушасан кейин... Каклик катакка кирдимми?

4

Шу пайт йироқдан — йўлқадан ёшликдаги дўстим Нурилланинг шўхчан овози янгради:

— Саломалекум, Полвон бобо! Қассобликни яна бошлаяпсиз-ку?... Э, ўндай жотқизмайди-е! Менга беринг...

— Ўтинг-ўтинг, — дейди отам. — Биз мол сўйиб журганда, сиз отангизди қулоғида эдингиз... Шукур келди. Мейманам келди. Одил ака дегич. Тепада.

— Ҳа, эса, ҳаром томири эсдан чиқиб қолмасин...

— Э, боринг-е, тажикти ўзбакка иш ўргатганини қаранг. Қондан кўрқадими бу.

— Мен кўрқар эканманми? Ҳе, босмачи... Йўқ, полвон бобо, нимага мени тожик дейсиз? Қатаган қачондан бери тожик бўлиб қолди? — Ёлгондакам куйиниб дейди Нурилла ва овозини кўтаради. — Ҳозир ёзувчидан сўраймиз!

— Уйингиздаям жиккиллаб тажикчалаб жотасиз-у, тагин ўзбекман, дейсиз.

— Ҳе, энди...

Онамнинг овози эшитилади:

— Нуриллажон, кўйинг у кишини. У киши учун кўнгиротдан бошқаси бекор.

— Шу-шу, саҳройи-да.

— Кеча гулларимни ўриб, молга берди. Тавба... Юқорига чиқинг...

— Э, анави каптарбозми?... Кечирасан, какликбоз, қалайсан? Бургутга ўхша-аб қараб турибсан, а? Мен какликка ўхшайманми? Сираям ўхшайман-да.

— Чиқинг-е, кўп гапирмай! — дағдағ қилади Хайрулла. — Капитан бўлдим, деб, ҳе, тилингиз узун бўп қопти. Бизга язна бўлсангизам кўрқмайман...

— Кўрқмайсан-а, кўрқмайсан... Акангни ҳурмат қиламан-да! Йўғасам сени жойинг...

Шунда отам бақириб юборади:

— Ҳей, Нурилла, чиқсанг чиқ тўбага! Бўлмаса, мана бу арриқ экан, ўзингди жотқизаман!

— Эшитдингми, Нури? — деб кулади онам.

— Ўлай агар, холажон, фақат шу кишидан кўрқаман, — дейди Нурилла ва зум ўтмай, зинапоя тап-тап этади-да, ёзги-оппоқ милиция капитани формасида Нурилла киради. — Ассалому алайкум! Турманлар! Одил ака, ўтиринг-э... Ҳа-а, раҳмат. Хуш келсиз энди? Қийналмай келдингизми? Узоқ йўл, кун иссиқ...

— Одил ака паст товушда нималардир дейди. Англайманки, ўзининг жавоби эмас, бошқаларнинг гап-сўзию саволи қизиқтиради. — Ҳа, сиз-чи, Шукур? — деб мен билан сўрашади дўстим. — Келин-кепчик, болалар, а? Ҳаммаси жойида? Яхши...

Мен Нуриллага чой узатаман. Одил ака эса унга манглайи остидан боқиб сўрайди:

— Сиз қатаган уругиданми?

— Чисти қатагон, — жавоб беради Нурилла жиддий тортиб. — Нимаиди, Одил ака?

— Йў, ўзим, масалан... Кечирасиз, бу ерда қатаганлар ҳам тожикча сўзлашадими?

— Йў-е, — деб орқага тортилади Нурилла ва чўккалаб ўтириб олади. Кейин менга қараб қўйиб, давом этади: — Лекин кўп жойларда тожикча сўзлашади... Нимага шундай, а, Шукур? Ҳайронман. Шукур ҳам шунга қизиққан эди, сабабини билолмадик...

— У баттар тажангланиб кетади. — Шу Бойсувнинг кам деганда ўттиз фойиз одами — қатаганлар. Лекин йигирма беш фойизи десам ҳам муболага бўлмайди, тожикча гаплашиб юради. Ана, атлас фабрикаси! Ярим қизи — бизнинг уругдан...

— С-слабий бир уруг-да, — деб Хайрулла ароқни унинг олдига кўяди. — Эрта-индин ўрисча сўзлашиб кетишимиз ҳеч гап эмас... Нима дедингиз, язнажон? Сизлар олдинда юрасизлар-да, а? Шамол қаёқдан эсса, ўша ёққа бурилиб, тўғрими?

— Алжима, — деб кўяди Нурилла. — Ўрисга қарши ташвиқот қилаяпти, деб акт тузаман...

Хайрулла қийишқ битган жимжилогини кўрсатиб, бир нима дейди. Ҳаммамиз кулиб юборамиз.

Одил ака ҳам силкиниб куладилар-у, кейин менга боқадилар.

— Шукур, бизнинг уруг ҳам — қатаган, — дейди. Ва мезонлар бир-бирига ялт-юлт этиб қарашади. Сўнг Нурилла шишани олиб чайқатади-да, укамнинг боши узра кўтаради.

— Нима қилай, э, кўнгирот бачча? Шукур, рухсат берасизми?... Майли, кечирдим. Аммо билиб олдингми язнанг кимлардан эканини? Отангаям айт, энангаям айт! Бойсунга жар сол... Милиция капитани Нурилла Муртазаев Одил Ёқубовнинг уругидан де! — Укам боёқиш ийманиб, лабини қимтиб жилмаяди. Мен ҳам қандайдир уялган кишидек кулимсирайман.

Бироқ ичдан яна ҳаяжонданам: Одил Ёқубовнинг уругдошлари Бойсунда! Йўқ: Сурхон ўлкасида қанча қатагон бор? Вой, тавба! Туркистон қайдаю бу юрт қайда?

Тўғри, мен бу уруглар тарихини, ҳарқалай, биламан ва бу водий ҳам Туркистоннинг бир парчаси экани кундек аён: бироқ, таажжубда юқоридаги ҳайратга тушаман, холос. Ва Нурилланинг, ниҳоят, жиддий саволга чоғланганини кўриб, ўзим ҳам Одил акага бурилиб ўтираман.

— Одил ака? — дейди Нурилла ва жим бўлади. Унинг саволи маъносини англаган Одил ака:

— Ҳа-ҳа, — дейди чордана қуриб ва аллақандай букчайиб. — Мен эшитган эдим. Сал-пал билардим ҳам. Масалан... Лекин менга сизларнинг муомалаларинг жуда ёқди. БевоСИта, панимасте... Непасредственность бор, а, Шукур?

Мен энгил нафас олиб:

— Ҳа, шундай экан. Мен ҳам бу ердан узоқлашгач, сездим бу ҳолини, — дейман.

Шунда Хайрулла ҳам хижолатдан чиққандек, иргиб туриб, тахмондан лўла болиш олади-да, Одил аканинг тирсағига кўяди.

— Енбошлаб ўтиринг...

Одил ака бирдан бурилиб, унинг елкасига қоқди. — Яхши йигит экансан, Хайрулла... Вот, — дея даврага

юзланади. — Ўзбекининг қизиқлиги, ранг-баранглиги мана шунда, ўртоқлар. Биз буни тушуниб, қалбларимизга синдириб олишимиз керак, токи, битта яхлит миллат эканлигимиз, битта Ўзбекистон деган ватанимиз борлигига ҳар дам, ҳар онда имон келтириб, унинг билан, масалан, фахрлиб, унинг ҳимоясига ҳар он тайёр туришимиз лозим, деб ўйлайман.

— Раҳмат. Яшанг, Одил ака, — дейди Нурилла бениҳоя чуқур фикрни эшитгандек. Кейин бирдан кулади. — Сен ҳам эшитдингми, Хайрулла?

— Бўлди энди, — деб тўнғиллаб қўяди укам. Ва менга қарайди. — Сал қовурдоқ бор эди...

— Опке, — дейман.

— Ҳозир...

— Матлабга қўнғироқ қип қўй... Базм нечада бошланади? Нурилла, сиз баковулдирсиз?

— Ҳа, ширинхонага ҳўжайинман... Соат... Бир ярим соатдан кейин турамиз... — Шундай дейди-ю, эшик оғзида тўхтаб қолган Хайруллага дўқ қилади: — Бор энди! Опке опкеладиганингни!.. Олдинроқ сўйиб қўймасизларми шу қўзини? Ҳе, пухта бўп кетаяпсан-да сен ҳам...

Хайрулла чопиб чиқиб кетади.

5

Бироздан кейин менинг яна икки дўстим: яқинда Ёзувчилар уюшмасига қабул қилинган, "Тоғ ҳикоялари"нинг муаллифи Исмаи (бурун) Норбоев билан шаҳар санъаткорларининг устози, машшоқ Абдуқаюм Абдулхаев кириб келиши.

Шўхликда улар ҳам Нурилладан қолишмайди. Хайрулла укам билан бемалол гаплашишда ҳам, онамотамга эркинсирашда ҳам, Одил акага ҳўрмат кўрсатишда ҳам дарҳол бир умумийлик кўзга ташландики, дақиқалар орасида эл бўлиб кетишди, яъни, келганлари билинмай қолди.

Ниҳоят, сўйилган қўзининг қовурдоғи ҳам келди. Яна шиша очилди ва Одил ака ҳам даврага қўшилиб-сингиб, унинг бир доимий аъзосига айланиб қолдики, энди мезбонларнинг меҳмон демасдан, яъни, Одил акага ортиқ эҳтиром билдирмасдан муомала қилишларида, қолаверса, ҳазил-қочирма гап отишларию Одил аканинг баҳоли қудрат жавоб беришларида билинарди бу...

Шунинг учундирки, бизни тўйхонага олиб кетгани келган Бахтиёр қаҳ-қаҳамиз устидан чиқиб:

— Ё, қудратингдан, — дея ёқасини ушлади, — Одил ака, сизни танимай қолдим: ўлай агар, тирноқча парқларинг бўлса... У ёқда — тревога, машҳур ёзувчи келаркан, деб кўчага чиқишди одамлар... Турасизларми?

Тўйхона. Одамлар. Давра. Текисланиб, сув сепилган майдондан чанг ҳиди келади. Аммо давра устидан кесишиб ўтган симларда чироқлар ёниши билан хаёл чалғийди ва қўлбола ўриндиқларга ўтиришаётган қиз-жувонларга кўз тушади. Уларнинг қошидан ўтаётган навжувон йигитлару вазмин-вазмин эркаклар у томонга майин, қитмирона гаплар отишади ва у ёқдан ҳам шунга муносиб тағдор гаплар чиқади.

— Сизларда бемалол ўтиришаркан-а? — дейди Одил ака сочининг кўзи устига тушганига атай парво қилмасдан сигарет бурқсатаётган Исмаи. — Паранжи ёпинишганими бу ерда? Бизда, масалан, паранжи бўлмаган ҳисоб...

— Фирт ўзимиз экансиз-да, домиллажон, — дейди Исмаи хиёл қизарган кўзларини бақрайтириб. — А, Шукур?.. Ана, Шукур даштдаям яшаган. Даштдаям аёллар юзини очиб юради. Бемалол... Тоғдаям. Шаҳарнинг марказида паранжи ёпинишган албатта... Шуям, менимча, бой оилаларда...

— Тўғри айтаяпти, — дейман мен ва тарихга шўнғитганимни билмай қоламан. — Паранжининг ислом дини билан алоқаси бўлмаган, Одил ака. Ислом тарқалишидан бир ярим минг йил бурун ҳам шу ёпиниқ бўлган экан...

— Шундаям кибор оилаларда?

— Раҳмат.

— Ҳар хил тиллар кўп экан-а?

— Ҳа, домиллажон, тентак ҳам шу ерда, соғ ҳам, — деб хитоб қилади Исмаи. — Мана, масалан, мана бу гижжакчининг қошига қаранг. Пайваста... Ҳе, аканг айлансин! Анави "жандармерия"да турқ ҳам йўқ. Нуруллада...

Мен яна тушунтиришга ҳаракат қиламан: — Бойсуликлар асли — қурама халқ, Одил ака. Қўнғирот, қатагон, тожикдан бошқа — қовчин ҳам бор, олчин ҳам бор, чағатау турк ҳам бор...

— Э, ҳаммаси ўзбек-да, — дейди Исмаи инжиқланиб ва жилмайиб ўтирган Абдуқаюмни кўрсатади. — Бу қаламқошни ким тожик дейди? Улай агар, уйдаям ўзбекча гапирди... Тўғрими, ўзинг айт? Одил ака, қулоқ солинг. Абдуқаюм кулиб, шикоятумуз тарзда айтади:

— Шунақа, Одил ака. Хотиним бўлса: "Сен ўзбекларга сотилгансан", дейди. Болаларим ҳам ўзбек мактабига қатнайди. Тожик мактаби бор — боришмайди. Нима қилай?.. Мана бу миршабнинг уйига кирдингизми?

— Столимиз олдида қўлини белига тираб турган Нурилла: — Гийбатимни қилма, Қаюм, — дейди таҳдид билан. — Ана, Менгли келди. Айтаман, чакангга ёпиштирилган пулдан бир сўминиям қолдирмайди...

— Шундай ҳам қил, — дейди Абдуқаюм кулиб, - ўйинчимга айтаман, орқангдан қолмайди, то киссангди қуритмагунча... Исмаи, ишонмайсиз-да, буни шарманда қилиш мумкин... Тўғри айтасиз, бундан бир сўм чиқса, тамом, уйқудан қолади... Айтмоқчи, Одил ака, наҳот сизнинг урунғиздан-а шу мурлиса?

— Ҳе, куйибгина кул бўл, — дейди Нурилла бу ёққа қарамай. — Сен хойин...

Одил ака сигарет чекади ва қаршимизда кулимсираб келаётган баланд бўйли, қирра бурун йигитга тикилиб қолади. У йигит келиб, Нуриллага "кишт" дегандай қўл учви силқитади-да, менга илжайиб қўйиб, Одил акага қўл узатади.

— Ассалом алайкум. Хўш кўрдик, Одил ака... Кечирасиз, мен шу тўйнинг эгасиман... Ҳой, нимага таништирмай ўтирибсизлар? Майли, ҳали кўраман... Ўзим таништирдман: мана бу ёнингиздаги ёзувчига тоға бўламан мен. Елғиз тоғасининг ўғлиман. Тоғаман. Хўш, мен тўйга таклиф этганман... Мана бу шайканиям. Аттанги, буларнинг ҳаммаси — менинг жўраларим... Бурун билан бирга ўқиганмиз. Абдуқаюм кейин қўшилган. Бу киши — ўртоқ Холмирозавнинг ўртоғи. Келаяпти, деворидан чақирмадими?.. Шундай олати бор эди. Ўша ерда томоқни ҳўллаб, кейин уйга келардилар... Ҳа, сизни юзхотир қилган...

Шунда Нурилла унга дўқ қилади:

— Мундай ўтириб гаплаш! Яхши кутиб олдинг, раҳмат... Қаранглар, кўчага чиқиб, бағрини очди-я! Ахир, бир тўйчи бўлса, шунчалик бўлади-да...

Матлабжон унинг гапига парво қилмай Одил акадан узр сўрайди:

— Келиннгизни уруғлари келиб эди. То кўришиб, фотиҳа ўқигунча...

— Э, ничево, Матлабжон, — деди Одил ака. — Узр сўрашингизни ҳеч ҳам ҳожати йўқ. Мен бу даврада, биласизми, масалан, ўзимнинг ёшликдаги ёр-дўстларимни кўрдим. Мен Бойсунга келганимдан жуда хурсандман.

— Илоий, шундай бўлсин, — дейди Матлаб самимият билан. — Ҳали хурсанд қилишга ҳаракат қиламиз... Нурил, эрталаб тоққа чиқасизлар-а? Шукур ака, биз шундай план туздик. Мен бу ерда келди-кетди билан бўламан. Сизлар тоғда айланиб, дам олиб келасизлар. Кейин яна...

— Айтмоқчи, молларингни кўрсат менга... Одамлар ўрнашгунча вақт бор ҳали, — деб чиранди Нурилла. — Семизгина бир улоқ бўлса, бўлди. Тандир қиламиз... Одил ака, улоқда ёр кам бўлади, қабоби яхши чиқади.

— А, машҳур тандир қабоб, — деб қўяди Одил ака. — Яхши, Матлабжон, сиз даврага қаранг.

— Раҳмат, Одил ака. Келганингиз учун минг раҳмат... Бу ер — ўз уйингиз. Мана бу йигитлар...

— Одил акамни шайкабоши қиламиз, — деб пихиллаб кулади Исмаи. — Эшитяпсанми, ҳей, миршаб? Жўрабшилиқдан чиқдинг!.. Кейин менга қараб, баттар пихиллайди. — Бир қатагандан қутилиб, иккинчисига тутилар эканмиз-да...

— Дод, — деб қўяди Нурилла. Кулги-кулги билан Матлаб кетади. Кейин Нурилла ҳам узр сўраб, унинг изидан йўргалайди.

6

Салдан кейин Абдуқаюм ҳам:

— Кечирасизлар... Одил ака, маъзур тутасиз, биз — хизматга, — деб туриб кетди-ю, унинг "гийбати" бошланди.

— "Шалола"ни эшитганимиз, "Шалола"ни? — деб сўради Исмаи Одил акадан.

— А, фольклор ансамблими?

— Отангизга раҳмат, домиллажон... Ўзбекистонда би-ринчи халқ ансамбли! Польшада иккинчи ўринни олиб келди. Дунё бўйича. Кумуш болтани оепкелди! Музейда турипти... Насиб бўлса, кўрасиз уни... — Кейин: — Оҳ! — деб пешонасига урди Исмат. — Шунинг эвазига ансамбл тарқатилди.

— Как это? Тушунтириб айтинг, Исматжон, — деди Одил ака ва менга қараб кулди. — Бу — парадокс-ку, Шукур? Унинг пешонасини силаш ўрнига тарқатилар.

— Шукур, айтинг, айтиб беринг. Мен бир айланиб келай, Матлабнинг тўйи... — деб Исмат ҳам кўзгалди ва рўпарамизга келиб, жой олаётган Хайруллага тайинлади: — Сен қараш... Хизматда бўл! Матлаб — сенгаам тоға! Мошинасини ҳайдайсан...

— Тоғам бўлгани учун ҳам мошинасини ташладим, — деди Хайрулла гижиниб. — Асалчилик қиламан. Куним ўтади... Боринг, хизмат қилинг. Мен қилиб қўйганман... Одил ака, қалай бўлаяпти дам олиш? Қишлоқнинг тўйи-да...

— Ҳаммаси жойида, — деди Одил ака. — Всё нормальни... — Кейин Исматга қараб кулди. — Бизгаам хизмат бўлса, айтинглр. Ўзимизнинг жўрабоши, деб қўйдинглр-ку?

— Ҳе, янги жўрабошининг қурбони бўлай! — Исмат столга ёпиқ докани шарт кўтарди. Ноз-неъматлар очилди. — Мана, хизмат! Сиз бошлаб бермагунча, сузилиб ўтиради Шукур ҳам... Кўк чой ичасизми, қора?

— Бизга барибир. Сизлар ичадиганиям бўлаверади... — Одил ака зўр аския қилгандай кулиб, мендан сўради: — Кечирасан, Шукур, "Шалола"ни нима учун мундай жазоладилар?

— Э, "Шалола"ни гапирясизларми, — деди Хайрулла. — У мендан сўзлашга рухсат сўрагандай қараш қилди-да, давом этди: — Бу шўрликлар юртдан чиқмаган. Туркияни бўлса, яхши кўришади... Ўзимиз ҳам бир ҳисобда — турк-да. Тўғрими?

— Тўғри. Хайрулла жонланиб, бамаъни суҳбатга қўшилганидан, табиий, хурсанд бўлиб, давом этди:

— Қаюм аканинг айтишича, булар Польшага боргандан кейин Туркиядан келган ансамбл қатнашчилари билан учрашиб қолишади. Таги бир, тили бир. Бир-бирини соғиниб юрган эмасми, мана мундай ошқатиқ бўлиб кетишади.

Мен Одил аканинг ҳайрон бўлмаслигини кутувдим. У киши, аминман — бунинг сабабини билганлари ҳолда:

— Наҳотки? — деб бирдан қизишиб кетди. — Ахир, бу яхши ҳодиса-ку? Масалан, бир халқ вакиллари бошқа халқ вакиллари билан яқинлашса... Қолаверса, а, Шукур, ўша кўриқлар деймизми, мусобақалар деймизми, ўтишидан мақсад нима? Халқларни бир-бирига яқинлаштириш эмасми?

— Худди шундай. Раҳмат, Одил ака, — дейман мен ва қўлларимни ёзиб илжайман. — На чора...

— Суволочлар, — деб тўнгиллади Одил ака ва укам менга олайиқ қарайди: "Емон-ку бу одам?" — Вот, шундай қилиб, тарқалиб кетдимми?

— Официальни-да, — жавоб беради Хайрулла. — Лекин ҳозир ўзларини кўрасиз. Буларни тарқатиб бўпти... Одил ака ўйланиб қолади.

7

"Шалола"нинг ўзаги — "Яқ-ку!" бўлса керакки, қўшиқнинг суръатию ифода шакли, яъни, қўр тўқкан йигитларнинг ўзига хос рақси тез орада вилоятдан ҳам чиқиб кетди; қўшни вилоят кишилари "Шалола"ни "Яқ-ку" орқали эслайдиган бўлиб қолишди.

Бу қўшиқда нима борки, одамни тезда маҳлиё қилади? Ва руҳингни кўтариб, нимадир қилиқлар қилишга ундайди?

Таъқиқланган ансамблнинг, демак, манъ этилган "қўзири" ижро этиларкан, даврани деярли доирасимон ўраб олган оломон гурс-гурс қарсак чалар, кўплар ўринларидан туриб кетишган, қандайдир ёввойи қийқириқлар-да авж ола бошлар экан, ўлай агар, Одил акани таниб бўлмас эди.

Япалоқ юзидаги Чингизхонниқига ўхшаш қошлари чимирилиб кетган, бироқ ул улуг хондан фарқли ўлароқ ҳаяжонга йўғрилиб, ўқтин-ўқтин шивирлар эди:

— Нима бу?

Мен у киши эшитадиган даражада сайрай бошладим: — Ана чол, ўтирипти-ку ўртада? Ўша чол охири ўрнидан туриб, йигитларга қўшилиши керак. Яъни, у тирилади... Нима учун тирилиши бошқа масала.

— Э, ўшаниси керак-да. Демак, муҳим бир маъно бор экан бунда! Лекин сўзлари...

— Сўзлари кўп ўзгарган.

— Яқ-ку — нима дегани? Яқ қувми?

Одил аканинг беихтиёр оғиздан чиқиб кетган бу сўз, назаримда, "Яқ-ку"нинг янгитдан кашф этилган маъносидек туюлди: чиндан ҳам "яқ" билан "ақ" — оҳангдош, "қу" эса — шундоқ ҳам "қув" шаклида айтилади. Бундан хулоса чиқадики, ўртадаги чол — қандайдир "оқ қув", яъни, оққуш бўлиши мумкин... Ярадордир? Касалдир? Ҳолдан тойгандир у? Оқибат, ёш-яланг тазиқли, шаҳди-жаҳди билан ўрнидан туриб кетади.

— Ў-а, бўлиши мумкин, — дейман тезгина юқорида айтганимни хаёлдан кечириб. Сўнгра Абдуқаюм ташкил этган бу ансамблнинг гоъвий раҳбари — жияним Холиқ Хуррамов билан ушбу сўз магзини чақишдаги урини-шимизни айтаман: — Лекин, Одил ака, қадимги турк тилида "Яғ-ғу" деган сўз ҳам бор...

— "Буяғ" эмасми?

— А-а, буям қизиқ вариант. Буяғ — унвон, даража бўлса керак, а?

— Шундай.

— "Яғ-ғу"да маъно кўпроққа ўхшайди, Одил ака... Я-ғу — ёв десак, демак, қабилини ёв босаяпти, туриш керак — оёққа қалқиш керак, деган маъно борга ўхшайди мана шу ҳаракатларда... Демак, ўлаётган чол ҳам ёв босаётганини англаб, ўрнидан туради... Бу — ўзига хос пантатимомо...

— Йўқ, анави шарҳингда жон бор... Ҳим, всё-таки, жуда қадимги қўшиқ экан-да, — гўё хулосага кела бошлайди Одил ака. — Қара, йигитларнинг ҳаракатлариям ёвқур.

— Ҳа.

— Ҳе-е, биз кўп нарсани унутганмиз... Унутишга мажбур қилишган: арабиям, форсиям, ўрсиям...

Мен аста томоқ қириб қўяман. Укам кўзини олайтиради. Қандайдир хизматларини қилиб келиб, Одил аканинг ёнига — жойига ўтириб олган ва атай суҳбатимизга қулоқ бераётган Исмат, ниҳоят, гулдираб қолади:

— Ўрис... шу, шу... Шунинг сиёсати етди боши-мизга... Хайрият, Бойсун бор... Бойсун — халадильник, Одил ака. Бунга одаманиям консервация қилиб тиқиб қўйиш мумкин... Бузилмасдан тураверади. Бир кун келиб, қарабизки...

— Исматжон, гапларингизни тушунмаяпман, — дейди Одил ака. — Кейин айтасиз.

— Тўғри, кейин айтаман... Лекин Бойсун бузилди. Кейинги вақтда. Усмон рост айтади: "Кетиб қопти Бойсундан бойсун!" А-а, отангга раҳмат, Усмонжон...

8

Шу пайт ўртани обораётган Собиржон — Матлабнинг она томондан жияни — журналист микрофонга чертиб, тарқалаётган яқ-кучиларга раҳмат айтди-да:

— Ўртоқлар, жиндак гурунг ҳам керак, — деб қолди. — Бу ҳарбий қўшиқдан кейин, майли, ҳарбийча гурунг бўлсин... Нима? Ўзим бошлаб бераман.

Қаердандир ортимизга етиб келган Нурилла Исматга бир нималар дея шивирлар экан, Одил ака — Иккинчи Жаҳон урушининг охириги кунларига Манжурияда хизмат қилган собиқ ҳарбий яна чимирилиб:

— Эшитайлик, — деб қўяди. Шу билан қўшнилр ҳам жимийди ва Собирнинг янғроқ овози тарала бошлайди:

— Ана, этакдаги Шаҳид гузарда Омон полвон деган киши ўтган экан. У киши Афғонистонга бориб, кўп полвонларни енгиб, лекин тиришма деган касални ортириб келган, кейин тиришиб вафот этган эканлар. У кишидан бир қизу бир ўғил қолган бўлиб, ўғилнинг номи Абдураҳмон экан. У киши ҳам отасидек полвон бўлиб етишади ва Бойсунда биринчи марта ташкил бўлган халқ театрида ишлайди. Қатор рўллар ўйнайди...

Одил ака менга савол назари билан қарайдилар. Мен "сабр қилинг, гап бор" дегандай ишшайиб қўяман.

— Жаҳон уруши бошланиб, Абдураҳмон полвон фронтга кетади ва Русиянинг г'арбий чегаралари учун бўлган жанглрнинг бирида бедарак йўқолади. Яъни, Матлаб акамларга шундай извешение келади: "Безвести пропал..."

Кимлардир:

— Йўқ, ундай эмас... — дейишди. Энди Исмат уларни босди:

— Охиригача эшитинглр. Илтимос, оғажонлар... Буям бир нарсани билар...

— Йиллар кетидан йиллар ўтади. Абдурахмон полвон бедарак йўқолганча қолаверади, — деб давом этди Собиржон. — Бу орада Матлаб ака эр йигит бўлади. Қишлоқ ҳўжалик институтини битиради. Районга келиб, агроном бўлиб ишлайди. Ниҳоят, "Хамза" совхозига директор...

— Э, тоғангиз ҳақида гапиряпти-ку? — дейди Одил ака туйқус мамнун бўлиб кетиб. — Чекишга олинг-е... Да, сўзга чечан экан бу йигит...

— Шу ўтган йиллар орасида Матлаб ака бир орзу билан яшайди, — яна давом этарди Собир. — "Отан қандай қилиб йўқолиб қолиши мумкин? Тўрт мучаси соғ одам ҳам ғойиб бўладими? Ўлган бўлса — ўлигини, тирик бўлса — дарагини топаман", деб юрадилар-у, Иттифоқнинг барча чегара вилоятларига кетма-кет запрос юбориб турадилар. Қарабсизки, Белоруссиядан жавоб келипти: "Отангиз шу ерда дафн этилган. Дўстлик мазориди. У киши партизанлар орасида жанг қилган ва қўлга тушиб, ярадор ҳолда кўмилган. Фашистлар кўмиб юборишган. Марҳамат, келинг, ўртоқ Абдурахмонов!"

Одил ака сигаретни ерга ташлаб юборди. Кўзи қандайдир ялтираб:

— Фожеа, фожеа, — деди. — Эй, ўттиз йиллаб билишмаса, айтишмаса? "Бедарак йўқолди" — вассалом. Нима бу, одамнинг қадри шунчалик бўлдими? Ахир, у шу Иттифоқни ҳимоя қиламан деб борган эдику?

Шуни айтишим керакки, давра аҳлининг бир кўзи бир тарафда, аниқроғи, Одил акада, шу-чун бу ерда гап-сўз бўлиб қолса, давранинг раиси ҳам сўзини тўхтатиб турарди.

Табиики, Одил аканинг фавқулодда қизишиб айтган гапларини қаторимиздагилар эшитди.

Собир эшитмаган эса-да, маъносини тахмин қилди ми — маъқул ишораси-ла бош ирғиб, тагин давом этди:

— Бордик... Матлаб ака мен билан Умиджонни ҳам олиб Белоруссияга жўнадилар. Минскдан у ёғига мошинада, кейин тракторда кетдик. Қор қалин экан. Борсак, бир қайинзор... — Одил аканинг кўзида ёш кўриб, мениям кўнглим бузилди. У киши хўрсиниб, ароқдан бир хўплаб қўйдилар-да:

— Ҳе, Шукур, менга нақадар таниш, — дедилар. — "Эр бошига иш тушса"ни ўқигансан-а?

— Ҳа.

— Айтмоқчи бўлган сўзим шуки, — деб ҳикоясига яқун ясай бошлади Собир, — агар Абдурахмон полвон тирик бўлганларида, шу давранинг тўрида савлат тўкиб ўтирган бўлардилар... Мана, у кишининг ўрнида неваралари Алишер ўтирипти... Ҳе, чолларнинг олдида. Каравотда...

Шунда Одил ака:

— Мен бир оғиз гапирсамми, — деб қолдилар менга. Мен шошиб, Собирга қўл кўтардим. У:

— Гурунгни эшитганларинг учун раҳмат. Навбат яна "Шалола"га! "Ҳалинчак"... — деди-да, гуррос чапаклар остида микрофони таглигига ўрнатиб, қошимизга йўғалаб келди. — Ассалому алайкум, Одил ака!

— Салом, Собиржон. Яхши йигит экансиз, сўзамол... Шукур, Собирга узатинг. Томоғини ҳўллаб олсин... Да, кечирасиз, Собиржон, сиз ҳам армияда хизмат қилганмисиз?

— Ў-ў, бу Афғонистонни оламан, деб бориб, зўрга қутулиб келди-ку, — деди Исмат.

Кулги бўлди.

9

"Шалола"нинг юлдузига айлана бошлаган Сайёра Қозиева икки йигит елкасига обкашдек кўтарган "аргимчоқ"қа ўтирган ҳолда қўшиқ айтиб "чикди":

Ҳалинчак-е, ҳалинчак,
Ҳалинчакда келинчак...

Қўшиқнинг учинчи ё тўртинчи марта айтилиши — аниқроғи, қайсидир замонларда айтилган халқ қўшиғининг қайтадан кашф этилиши эканки, ўзаро суҳбатимиз бўлиниб қолиб, унга қулоқ тутдик: ўйноқи, шўх, дилга яқин...

Ниҳоят, қўшиққа ўйин уланиб кетдию Хайрулланнинг ёнида — бизга қараб ўтирган Собиржон:

— Одил ака, менга бошқа саволлар йўқми? — деб сўради. — Балки сўз айтмасиз, эълон қилайми?

Мен бош ирғадим. Одил ака:

— Айтмоқчи, ҳа, ижозат бўлса, биз ҳам икки оғиз сўз айтсак, — дедилар. — Лекин кейинроқ... Қизларингиз ҳам жуда тушишар экан! А, Шукур?.. Нимага биттанглар ҳам бу ердан уйланмагансизлар? На Усмон, на Эркин, на сен... Ҳе-хе-хе... Биламан, тушунаман: тақдир-пешана...

— Шу-шу, — дедим. — Биз Муқаддасларга етишганмиз, холос... Собиржон, Одил акамнинг "Муқаддас" қиссаларини ўқигансиз-а?

— Мактабда! — деб юборди у ва Одил акага қўлини узатди. — Ўшани ёзган қўлингизни бир қисиб кўяй!

Одил ака илжайиб, унга қўлини берди. Сўнг:

— Ваенний зақалкангиз бор, — деди. — Айтмақчи, Авғанда хизмат қилгансиз-а?

— Ҳа, Одил ака. Афғониниям кўрдик... Унча-мунча сирларга кўзимиз очилиб ҳам келдик...

— Масалан? — Одил ака чамаси йўлига сўради-ю, кейин қизиқиб тикилди. — Ўша сирлардан биронтасини айтишингиз мумкинми? Агар, военний тайна бўлмаса...

— Э, тайна бўлсаям айтавераман... Бу жон — фойдага қолган, Одил ака!

Одил ака жиддий тортди: шундай ёш йигит шунақа деса... Кейин ўйинни ҳам унутиб, тагин чимирилиб олди.

— Қулагим сизда.

Собиржон ёш бўлишига қарамай, давраларимизнинг собит иштирокчиси эди; ҳазил-ҳузул бобида ҳам "отасини аямас", айни чоғда дангалчи ҳам эди.

— Э, нимасини айтасиз, — деди у. — Мен... шовинизмни кўриб келдим! — Кейин тўхтовсиз давом этди: — Ертўлага кириб яшириндик. Ўқ ёғилаяпти. Томга тирсиллаб урилгани эшитилди. Камандирнинг тўппончаси тушиб қопти. Бизга буюради: "Вихадити, ишите!" деб авчаркага буюргандай... Бизлар энди, тушунамиз, "қоралармиз". Ким ўлишини истайди? Чикқан йигит ўлади. Сўзсиз... Бирдан автоматни ўзига қаратдим: "Вихади сам, сука", дедим. Болалар ҳам автоматларини ўнглашди... Ҳе, кўрқмас экан-да..., деб зўрга қутулди...

Биз унинг оғзига қараб қолгандик. У — Собиржон анчайин бир нарсани айтгандай:

— Лекин қасдини олди, — деди кейин. — Просто имконият туғилиб қолди-да унга... Икки йил ўтди. Яна уч ой хизмат қилдик... Уруш-да. Настоящий уруш...

— Тасаввур қиламан.

— Бизга жавоб бўлди. Ўрнимизга папальнение келди...

Шунда бир заставани духлар ўраб олгани маълум бўлди. Камандир ялина кетди: "Бу малакасослар порохни ҳидламаган. Бир рейд қилинглр. Охири марта..." Ҳаммамиз руҳан тайёрмиз: кетишга! Юртни соғинганмиз. Дўстларни. Ота-онани... Жавоб берилган кунни ўлиб кетиш — абида-да! Йўқ, дедик. Хизмат — тамоом, дедик. Биз узе нима учун, ким учун урушаётганимизни тушуниб бўлган эдик... "Йўқ" деб туриб олди. Паспортларимизни йиғиштириб олди-да: "Трибуналга бераман!" деди. Ноилж жангга кирдик... Ўн саккиз йигит эдик. Ўн биттамыз қолди.

— Ўлди?

— Ҳа... Ҳе, у ерда бизнинг қадримиз йўқ эди... Бир ҳисобда яхши бўлди: кўзимиз очилди...

— Ҳа. Ҳеч қачон қадримиз бўлмаган, — деди Одил ака бошини эгиб-ирғаб. — Уф-ф, ҳайронсан...

Шунда Исмат:

— Бўлди-е, — деб қолди. — Эсламайлик... Мана, —

оғзини очиб, тилла тишларини кўрсатди. — Қани тишларим? Таямни биладиган оппоқ тишларим? Ўзга юрта қолди, — деб бирдан шивирлади. — Ракетний базада қолди. Бировнинг сочи, тирноғи, менинг тишларим қолди. Бир суткада чол бўлдим...

Кулиб юбордик. Кулгимиз албатта Исматга ёқди. Аммо қадрини янаям кўтариш учунми, Хайруллага дўқ қилди:

— Сен нимага куласан, жўжахўроз? Порохни ҳидламаган? Акам ёзувчи деб...

— Да, идите... — деб юборди Хайрулла. — Қаяғдан билибсиз искамаганими? — Кейин Одил акага қараб шикоят қилди: — Олти ой гаупвахтада ётдим. Ҳозир ҳам совуқ текса, белим оғрийди... Солардим-да, "чучмек" деганини...

Одил ака қўлини узатиб, унинг билагидан ушлади. Кейин бошқа қўли билан Собирнинг қўлини тутмоқчи эди — у тутди. Шунда Исмат ҳам шошиб, қўлини чўзди-ю, Одил аканинг тирсагидан ушлади. Одил ака унга кулиб қўйиб:

— Раҳмат сизларга, — деди. — Мен хурсандман...

— Кўзлари яна гилқ ёшга тўлди. — Мен фахрланаман... Ана энди сўз берсангиз, майли, Собиржон.

— Азиз меҳмонлар! Йигитлар, қизлар! Матлабжон — Абдурахмон тоғамизнинг... шу Ватан учун, халқ учун, каттакон Иттифоқ учун, қолаверса, масалан, Белоруссиянинг озодлиги йўлида жонини қурбон қилиб, етарлича қадр кўрмаган оғамизнинг ўғиллари, Матлабжон! Авваламбор, тўйларинг муборак бўлсин! — деб одатдагича қайтариқ, изоҳ ва ҳаяжон билан бошладилар Одил ака. Ва "Тошкентдан тўйга етиб келган" машҳур ёзувчини олқишлаб чалинган чапакка тўлиб кетди давра. Нотиқ бундан илҳомланиб, айни чоғда кўнгли ҳийла хотиржам тортгандек, яъни, маърака ўзимники бўлди, деган каби давом этдилар: — Менинг Бойсунга келганимга, масалан, бир неча соат вақт бўлди, холос. Бироқ мен буни, бу қадимги ўлкани... Алпомишнинг ватани, Алпомишлар ватанини, яна масалан, Шукур ёзганидек қадимий Бақтриянинг марказларидан бирини кўрибгина қолишга эмас, унинг мард, танти ва тўғрисўз йигитлари билан танишишга улгурдимки, бундан ўзимни, масалан, бахтли ҳис қиламан... — Яна чапак гуриллаб кетди. Одил ака сўз излагандек кўримизга кўз ташлаб олиб, хитоб қилдилар. — Биз язувчилар ўзбекининг характери деганда, кўпроқ Фарғона водийси одамларини кўзда тутамиз. Мен, масалан, ўзим туғилган Туркистон одамларини кўз олдимга келтирмаман... Келтирар эдим...

Одил аканинг нутқини қисқартириб айтиш мумкинки, оқибат, гапни — тўйбола Алишерга оптушиб боғлаб:

— Абдурахмон ака бобонгдек, отанг Матлабжондек бўл! Ўзбекда бир мақол бор: "Болангдан ҳурмат истасанг, отангни ҳурмат қил", дейдилар. Бунинг маъноси бениҳоя чуқурдир... Отанг Матлабжоннинг ўз падари бузруквори Абдурахмон полвон учун қилган фарзандлик бурчи — сен учун сабоқ бўлсин, — дегандан сўнг Матлабнинг ёр-дўстларини бирма-бир тилга олиб: — Булар шу тупроқда туғилиб ўсган мард, танти, сўзи билан иши бир ўғлонлардир! Буларнинг деярли ҳаммасини ватанпарвар, шу юрт учун ҳеч нарчасини аямайдиган, унинг ор-номуси учун охиригача курашадиган йигитлардирки, булар ҳам сен учун, масалан, ибрат намунаси бўлиб қолишига ишонаман! Ахир, қуш индида кўганини қилади; дейди-ку, халқимиз... — дея Собиржон узатган пиёлани олиб ва кулимсираб: — Қани, шу гапларга қўшилган ўртақлар шу оби замзамдан кўтарганча олсинлар; — деб, кулги-қийқириқ остида пиёлани бўшатдилар.

Шундан кейин яна қўшиқ, ўйин, сўз айтиш давом этди. Ниҳоят, ўйинни билмайдиганлар ҳам ўртага тушиб, сўз берилмаганлар ҳам нутқ ирод қила бошлагач, бизлар Нурилла жўрабоши раҳнамолигида қўзғалиб, ушбу давра адогида, яъни, шу бедапоянинг этагида тикилган ўтовга бориб кирдик.

Эртаси "касал оши"ни ичиб, тоққа жўнадик: ўша қорли чўққининг пойига...

Адиллар. Тўлқиндек кўтарилиб, пасайиб кетган ва тек қотан тўлқинларга-да ўхшайди. Фақат булар сариқ: бўғдойпойлар, лалмикор қирлар. Тошлоқ йўлни ғажигандек ўрлаб бораётган "Газик" секинлаганда, солланиб турган хайригул шоҳида зарғалдоқ сайрайди. У шу қадар хотиржамки, биздан жилла ҳайиқмайди ва шу тариқа бизнинг кўнглимизга ҳам бир осудалик, ҳатто лоқайдиқка яқин бепарволик солади.

Мошинада чайқалиб-чайқалиб кетаверсанг... Аммо шахсан мен кўнглим тагида бу йўллардан юрганларимни, салдан кейин қандай муюлиш келишини ва, чамаси, қайси жойда улловни тўхтатиб, Одил акага "мақтаниш"ни, тўғрироғи, мақташни ўйлайман ва туйқус эслайманки, бирон яримчақирим ўрлаб боргач, ўнпта кескин қайрилиб, сувсиз сойдан ўтамиз...

Ёзинг мана шу кунларида унинг суви қурийдди, яъни, Хўжақўчқор ота айрисидан тушаётган шаршаранинг бир ҳовуч бўлиб қолган муздек суви сойнинг ўша ерларида — тош оралиқларига сингиб кетади.

— Бахтиёржон, Қоплондарага энишда бир тўхтатасиз, — дейман. Ва ёнимда ўтирган Нуриллага қарайман. — Ҳалиги жойни бир кўриб ўтайлик.

— Ҳа, — дейди Нурилла ҳушёр тортиб. Одил ака, бир қизиқ жой бор-да, яввойи хурмо ўсиб ётади... Шукур топган уни. Айтиб беринг, Шукур. — Сўнг нарига сурилмоқчи бўлиб, семизгина улоқнинг бўйнидан кучганича мизгиб келаётган Исматни бурчакка тикади. Исмат ихрайди. Нурилла уни гавдаси билан мендан тўсади. Исмат унинг елкасига мушлагач, Нурилла унга илкис бурилиб қарайди ва кулади. Э, сен шу ердამисан? Исмат унинг елкасига яна бир мушт уради. Одил ака кулишни афтидан хаёлгаям келтирмайди.

— Шукур, роса ўраб ташлаган-а? — дейди. — Ахир, канца канцов, бу ҳол халқнинг газабини келтиради-ку! Қачонгача чидаш мумкин...

Ҳаммамиз жим қоламиз. Чунки жилла изоҳсиз аёнки, биз мустамлака, қараммиз...

Буни тан олгимиз келмайди, холос...

— Ҳа-е, золимгаям боққан бало бордир-да, — дейди Нурилла. — Ҳокимияти абадий эмас... Тўғрими, Одил ака? Ҳеч қачон ҳокимият абадий бўлмаган. Тарихдан маълум-да... Нимага туртасан, бурнингни эшик қисиб олсин! Ахир, мен тарих факультетини битирганман, галча.

— Нурилла, тўғри айтасиз, — дейди Одил ака ҳамон жиддийлик билан. — Ҳеч қандай истибдоқ, империя, салтанатлар абадий қолмаган. Бари ўткинчи. Ўзимиз қоламиз, халқимиз қолади, юртимиз қолади. Фақат кўп шикастлар еймиз-да... Шукур, нега қўшилмаяпсан? Нимани ўйлаяпсан? Айтмоқчи, сен бу гапларни биздан ҳам яхшироқ билишинг керак, эсселарингда кўп ёзгансан... Да, мана шу — тасалли, ўртоқлар. Ле-екин қараб турмаслигимиз керак. Ҳар ким баҳоли қудрат...

Бахтиёр менга қаради.

— Тўхтат, — дедим. — Кечирасиз, Одил ака... Ҳалиги жойни бир кўрайлик.

— Ҳа, Нурилла айтувди.

Сойга энаверишда таққа тўхтади мошина. Биринкетин тушдик. Куннинг иссиғи дарҳол билинди. Атроф чигирткаларнинг чирқ-чирқ, жиз-биз этган товушларига тўла, рангсиз янтоқлар, итқовунлар муаллақ турганга ўхшар эди.

Мен тиканлар оралаб, соҳидан бироз юриб, нариги қиргоқ ўркачини кўрсатдим.

— Одил ака, ўшанда ёш эдим. Ўн икки ё ўн учда эдим. Пастда қолиб кетган Паданг қишлоғидан бир Ибодуллабой деган чол ва унинг ўғли Абдуракул билан овга чиққандим... Мана шу ерга келганимда, ана ўша сариқ тош ёнидан бир каклик учиб чиқди. Чиқди. Ер остидан чиққандай... Отдим. Типирчилади-ю, гойиб бўлди. Яна ер остига кириб кетгандай...

— Юриб гапиринг, юриб, — деди Нурилла. — Барибир пастга тушамиз-ку?

— Эй, Шукуржон, қайтишда кирармиз, салқинда, — деб қолди Исмат. — Кун қизимасдан арчага етиб олайлик... Уҳ, қовоғини қаранг. Юринг-юринг. Ҳе, бу одамнинг бўлгани шу: минг марта хўп дейди-ю, билганидан қолмайди.

Одил ака менга қизиқиш билан қараб турарди.

— Ерга сингиб кетди, шундайми?

— Ҳим, ҳарқалай, бир гап бор, деб ўша ерга чиқиб бордим. Қарасам, бир тешик бор. Ичкарида сув шилдираяпти... Ана шу сойнинг сувида...

— Қаранг, Одил ака, сувнинг қаёққа кетишини билиб бўлмайди, а? — тушунтирди Нурилла мамнунлик билан. — Ҳолбуки, у анави арнага кириб кетади-да...

— Ҳа, ернинг остида дара бор экан, — дедим ва сўқмоқдан эна кетдим.

Улар ҳам бир амаллаб қуйига, аслида сой ўтган ерга тушишди. Мен қиргоқ бағрида қорайиб турган ўйиққа энгашиб кирдим. Кейин бошқалар ҳам киришди. Тепадан ёруғ тушиб турарди, биз чангароғи очиқ ўтов ичига кирганидек: биқинларни сув емириб, камар қилиб юборган...

— Мана шу ер нимаси биландир Тешиктошни эслатади, а, Исмат? — деди Нурилла. — Эшитангиз-а, Одил ака, неандертал одами яшаган горни? Ташқарига чиқсак, кўринади!.. Тоғи кўринади-да! Катман чоптининг...

— Бўлди, бўлди. Биламан, — деди Одил ака ва яна бирдан яйраб кетди. — Ажойиб мамлакат... Ҳе, йигитлар, бунинг севинглар, бу билан фахрланглар... Хато қилмасам, Тешиктош — Урта Осиёда ягона гор.

— Ягона, — деди Исмаи.

— Шу-шу. Ҳе, Одил ака, биласиз! — деб талтайиб кудди Нурилла. — Мана бу Исмаи бўлса, ўқимаган, билмайди... Китобим чиқди, дейди. Ишонмайман шунинг асар ёзишга... Мунинг афтига бир қаранг: наҳотки шу ёзувчи бўлса?!

— Отаман сени, — деди Исмаи. — Кейин семиз бир кобонни отдим, деб ҳикоя қилиб ёзаман...

Шу пайт Бахтиёр шошилиб бурилди ва тешиктан сиртга чиқди. Исмаи ҳам гуддираб унинг изидан чиқди. Нурилла менга ҳайратланиб қаради. Мен унга. Шу пайт ташқаридан Исмаи:

— Нури-ил! — дегани эшитилди.

— Бўлди, улоқ чиқиб қочган, — деди Нурилла. — Чиқайлик, Одил ака. Қайтишда яна кирамиз. Бу горнинг давоми бу ёқда... Бир кун юрсангиз ҳам охирига етолмайсиз...

Одил ака алланечук завқланиб турарди.

— Улоқ қочиб кетган бўлса, нима қиласизлар? — деди. Худди унинг қутилиб кетишидан манфаатдор одамдек. — Шошманглар, бу савол-да.

— Жавоби шу, — деди Нурилла. — Шопирди еймиз... Э, куласиз-а, Одил ака...

— Юринглар-е. Омон бўлинглар... Сизларнинг муомалаларинг ҳам уникални...

13

Ҳаво қизиётир: ҳар дўнгалда, ёнбағирда сароб жимирлайди. Қушларнинг овози йироқлардан келади. Тупроқ йўлда илон излари. Осмон кенгайиб ва чуқурлашиб кетган. Биз учовлон ҳам табиатнинг бир толгин бўлагидек сўқмоқда турибмиз: қошлар чимирилган, юзда ҳорғинлик.

Чиқиб келган йўлимиз ҳе-е пастликда, ўйиқдан ўрлаб келганга ўхшайди. Ўйиқ оёғида — қишлоқ қорайиб кўринади. Йўлнинг давоми бир айланибоқ палахса тошлар сочилиб ётган — қўтир қирга тирмашади. Қирнинг ўрқачларида палахсалар йирик-йирик ва тобора ўсиб каттариб борганга ўхшайдики, оқибат дарз кетган чўққилар ҳосил қилади.

Биз беихтиёр ўша томонга қараб-қараб кўямиз. Нимагаки, улоқнинг дарағи ўша ёқдан чиқади: улоқ-эчки жонивор ҳамма вақт баланд-бузуқ жойларга қочади. Олис авлодлари кийикларни эслармикан қочаётганда...

Табиий, Бахтиёр у ёққа олдин чопиб кетган. Исмаи кейин унга эргашган...

— Одил ака, мошинанинг соясига ўтинг. Ўтинг, ака. Кун ўлғир қизиди. Тош-да тош... Ярим соатдан кейин жаннатга борамиз. Шукур, Кўкқиянинг нари ўнгирида яхши шабада бор-да... Қизиқ, қишин-ёзин эсиб туради...

Нурилланинг гапидан мақсад — Одил акани овутиш, чехрасини очиб.

Одил ака сўзни тўғри қабул қиладилар ва миқ этмай мошина ёнига йўл оладилар. Биз ҳам бурилган чоғда юқоридан шовқин келади:

— Кетди-ии!

Қараймиз: қора-сарғиш узун жунлари (қил дейишга тил бормади) селкиллаб ва ялтиллаб тушиб келаяпти улоқча. Нақ устимиздан энади.

— Шукур, Шукур, — деб ташвиш-ла шивирлайди Нурилла. Хатосиз англайман: жонивор ўтиб кетиб қолади: биз ҳам қувлаб тутолмаймиз бу бугдойпоярда. Уни тўхташиб қолиш учун нима қилиш керак? Битта йўл бор.

Мен:

— Ҳозир, — дейман Нуриллага ва отилиб, кабинага суқиламан. Тимирскиланиб, орқа ойна тагида чўзилтириб қўйилган биротар ов милтигини оламан. Сўнг ўша ердаги дастурхону карзиналарни нари-берига суриб, уч-тўртта картон патронли ўқ топаман. Иккитасини олиб, ерга тушаман-да, бирини дарҳол милтиққа жойлайман. Ва шу ернинг ўзидаёқ кўндоқни елкага тираб, улоқни нишонга оламан: кўкраги ўнг келди. Бўлмайди: гўшти қорайиб кетади... Ҳозир, ҳозир. Барибир бурилади...

Ҳақиқатан ҳам улоқча бизга кўзи тушиб, нақ тиканли бугдойпояга бурилади ва бизлар қимир этмай турган эсак-да, мақсадимизни жуда яхши биладигандек сакраб-сакраб ёнимиздан ўта бошлади. Мен унинг олдинги оёқларини нишонга оламан: чўккалаган кўйи думалаб ёнимизга тушади...

Шунда сезаманки, ёнимда узатилган қўл милтиқ стволидан ушлайди.

— Ҳа? — деб бақирганимни сезган пайтимда Одил акани кўраман. — Нега?

— Отманг, илтимос... — У кишининг чехрасида қандайдир қўрқувми, изтиробми, ишқилиб омухта бир ифодани кўраман ва беихтиёр хавотирланиб қоламан.

— Нимага?.. Кечирасиз, у кетаяпти... Одил ака, қўлингизни олинг.

— Шукур!

Мен дўқни эшитаман ва аъзойи баданим бўшашиб кетади. Аммо ҳамон умидворлик билан улоқнинг кетидан қарайман: олтиш-етмиш метрлар пастлади. Ҳозир ҳам...

Шунда рўпарамизда Бахтиёр кўринади ва нимагадир қоқилиб учиб тушади. Унинг ортидан чиққан Исмаи мендан нафратланган каби бақиради:

— Нега отмай турибсиз?

Нурилла ишора билан Одил акани кўрсатади. У пишнаб тўхтади-да, Бахтиёрни сўкади:

— Ўл-е, тўғри йўлда йиқилиб юрсанг! Туф де, кал бўласан... Сендан одам чиқмайди! Ўлай агар, сен билан юрсан, очдан ўлдирасан мени... Матлабга айтиб, ишдан ҳайдатмасам кўрасан! Ҳой, қаяққа бораясан? Мошинани мин! Ҳайда! — Исмаи олдимиздан ўтади. — Кечирасиз, Одил ака, унга етиб бўлмайди... Э, пичоқни ол, Нурилла!

Нурилла ихтиёрсиз бир тарзда биқинини пайпастрлайди-да:

— Кабинада! — дейди.

Мен милтиқни буклаб, патронни оламан. Сўнг ствол ичига бир кўзимни қисиб қарайман: кирланипти... Пуф-лайман. Кейин Нурилладан сўрайман:

— Бу кимнинг милтиғи ўзи?

— Матлабники бўлса керак... Эрталаб Исмаи сўраганда, "мошинада бор", деб эди...

Шунда англаб қоламанки, Одил акани (қандайдир) хижолатдан халос қилишни истаяпмиз.

14

Одил ака аста бурилиб, харсанг ёнига борди. Кейин бинафшаранг бўлиб гуллаб турган абрук тупидан бир чангал юлқиб олиб ҳидлаганча қоянинг у томонига ўтади-да, сойга қараб ўтиради.

Биз кўзларимизни қисинқираб, этакка қараймиз: улоқча ҳамон қочиб бораяпти... қутилиб кетадигандек. Мошина унинг изидан тушган, чанг кўтариб энаяпти.

— Шукур, хафа бўлди? — дейди Нурилла улогу мошина ҳақида гапирётгандай.

— Ҳа, — дейман. — Исмаи ўлгурнинг гапиям тегди... Юринг, кўнглини кўтарайлик.

— Сезилиб қолади. Бир минут сабр қилинг... Чекинг. Гугуртни ташламанг...

— Мошинада кетипти.

— Яхши одам-а?

— Ҳа.

— Кўнгли очиқ экан... — Сўнг қиқилаб кулади. — Мундай одамни алдаш осон.

— Ўлинг.

— Омади гап-да бу... Содда эканлар. Эй, нимага шундай бўлади, а? Ойбекниям кўп алдашар экан-а? Хотини сотиб олган кўмирга пул тўлаб юрганми?

— Улар ишонади, — дейман тумшайиб. — Ишонишни истайди... Э, бир-биринга ишонмасанг, бу дунёнинг нима кераги бор... Биламан, сиз ҳеч кимга ишонмайсиз...

— Оббо! Ахир, болаликдан бирга ўсдик... Бирон марта сездингизми сизни алдаганимни?

— Бошқаларни-чи?

У яна қиқиллаб кулади.

— Милласа халқи серғумон бўлиши керак... Лекин, менимча, Одил аканинг кўнглиям бўш экан...

— Билмадим... Лекин жойи келганда, отасиниям аямайди! Шу... бўридай ташланади. Кўрганман-да... Ўзи мард одамлар содда келади, тўғрими?

— Шу гапингиз тўғри... Ана, тутишди! — Нурилла шодон бақириб юборди.

Ҳақиқатан ҳам, мошина тўхтагани, Исматми, Бахтиёрми чанг ичида чўнқайиб ўтирганига кўзим тушди ва аста Одил акага қарайман. Нурилла ҳам қарайди ва икковлон жиламиз. Одил ака ҳам ўрнидан туради ва афтидан нимадир дейиш учун:

— Сўйиб опкелса керак, а? — дейди.

— Албатта, — дейди Нурилла. — Эчки шайтон бўлади-да, Одил ака. Улишини билади. Шунинг учун анавиндай боғлаб қўйиб пичоқни қайрай беринг, бағиллай беради...

— Барибир йиртқичмиз-да... — дейди Одил ака. — Шуни боқамиз, тарбия қиламиз-да, бир куни сўйиб еймиз... Шукур, сен ҳам шафқатсиз экансан...

— Гап бунда эмас, Одил ака, мен шунчаки... Ана, қочиб кетди. Барибир сўйилди...

— Йўқ, Шукур, барибир Одил акам ҳақ, — дейди Нурилла. — Уй ҳайвонини отиш, а, Одил ака, сал... номардик. Кечирасиз, Шукур, ўша пайтда милтиқ қўлимда бўлса, мен ҳам... — У яна қиқиллаб кулади.

Одил ака эса ўз ҳаракатига, ниҳоят, сабаб топгандай: — Конечно, номардик бўларди, — дейди ва бутун вужуди ишончга тўлади. — Ўзларинг мард йигитсизлар... Ҳар битталаринг — бир шахс. Бу — мақташ эмас. Ҳатто Хайрулланнинг "чучмек" деганларига чидай олмасдан бировларни уриши ҳам менга яқди: одам ўзини, шаънини ҳимоя қилиши керак... Тўғри, бу ишни ҳар ким ҳар хилда қилади... Масалан, Собиржоннинг автаматни камандирига қаратиши ҳам — бир жасорат, ҳимоя...

— Тўппончаси йўқолса, трибуналга беришади-я? — ўзини анойига солиб сўрайди Нурилла.

— Шак-шубҳасиз! — дейди Одил ака ва бу масалага нуқта қўйгандай енгил тортиб, ўрнидан туради. — Келишарми... Исмат ҳам яхши йигит. Лекин унинг жисмоний камчилигини юзига солиш, менимча, яхши эмас.

— Вей, Одил ака, унинг камчилигини юзига солдимми? — деб ҳайрон бўлади Нурилла. — Мен фактни айтдим, холос. Камчиликка келадиган бўлсак, унинг турган-битгани... Астафурилло! Кечирасизлар...

Куламин. Одил акамил сиклиниб кулади-да:

— Ундай бўлса, мен... масалан, каминага қандай баҳо берган бўлур эдингиз?

Нурилла менга кўз қисиб юборди-да:

— Сизми? Юсуф пайғамбардан тирноқча фарқингиз йўқ, — деб хитоб қилади.

Одил ака буралиб-буралиб кулади.

— Юсуф пайғамбар... Ҳим, масалан, кўрганмисиз у зотни? — Кейин менинг биларимдан ушлайди. — Мен Юсуф пайғамбарга ўхшар эмишман... Ўзини кўрганмисиз? — яна сўрайди.

— Кўрганман, — дейди Нурилла. — Худди ўзисиз. Уям ёзувчи бўлган. "Юсуф-Зулайҳо"ни ёзган.

Одил ака яна чайқалиб-чайқалиб кулади.

Мен эсам Худого шукрона айтаман. Одил ака ўзимизники бўлди-қолди.

Ишқилиб бу ёғига бирон чэпэ бўлмасин-да.

15

"Газик" етиб келгач, ҳар қайсимиз ўз жойимизга кириб ўтираемиз.

Ва мошина палахса тошлар отиб ташлангандай адир бетидан гингшиб, лўкиллаб ўрлар экан, кечаги ўтиришнинг таъсири билана бошлади: Исматнинг кўзи юмилиб-юмилиб кетади, Нурилла унинг елкасига бутун оғирлигини ташлаб олади. Мен оёғимиз остида чўзилиб ётган — аллақачон қотиб қолган улоқчани нари-бериг сураман ва Одил акага қараб-қараб қўяман.

Ниҳоят паст-паст арчалар учрай бошлайди ва ўрқачдан эсаётган шабада уларнинг бўйларини олиб киради. Мен, ниҳоят, енгил тортаман: энди Одил ака яйрайди албатта. Тогни кўргандай бўлади.

Одил ака янги манзара таъсирини бояги сўзига улаб юборди:

— Ахир, шу юртни... ўзларинг ҳам севибгина қолмай, унинг ҳимоясига ҳам тайёр турасизлар-ку? Ёки хато қилаяманми? Шукур, мени тузатиб қўй.

— Хато қилган бўлсангиз, албатта, тузатардим, — дейман мен. — Бироқ, бизга ошириброқ баҳо бераёйсиз, холос... Тўғри-тўғри, бу — бизнинг ватан...

— Одил аканиям ватани шу, — жаҳл билан дейди Исмат.

— Ҳа, албатта, — дейман мен тезгина ва Одил ака:

— Туркистон ҳам сизларники, — деб менга қараб қўядилар. — Шўрлик Туркистон... Кафтдеккина жойни шу номда атаймиз ҳозир. Шунгаям қаршилиқ қилинмаётгани учун шукур қиламиз...

— Ничево, — дейман мен. — Ҳали ҳаммаси битта бўлади, Одил ака... Бу — башорат эмас. Бу факт... Йигирманчи йиллар, Туркистон мухториятини эсланг, ҳамма хатти-ҳаракат шу йўлда: мустақиллик, озодлик, Туркистоннинг бирлиги учун бўлганди... Чўлпон, Қодирийлар, Фитратлар...

— Да-да, ҳаммасининг гоёси шу бўлган, — таъкидлайди Одил ва пиқ-пиқлаб кулади. — Орамизда шипиян йўқ-а? Йўқ... Ҳазиллашдим. — Сўнгра ойнадан йироқларга шоирона тикилиб туриб, давом этади: — Ажабо, ҳаммамизнинг кўнглимиз бир-а? Яратганга шукур дейсан киши...

— Кўнглимизми, кўнглимиз, албатта — битта, — деб қўяди Нурилла.

— Бунга шубҳа бўлиши мумкин эмас, — дейди Исмат бўғилиб. Ва йўталиб қолади-да, бурчакка тикилиб гулдирайди: — Фақат мана шу жандармериядан хавфим бор... Одил ака, бунинг кўнгли шу ерда, дейсизми? Хато қиласиз, оғажон... Бу! Бу — манфаатнинг қули! Ичи бузуқ, кир...

Унга жилмайиб, сабр қилиб турган Нурилла бирдан кафти билан оғзини ёпади.

— Одил ака, буюринг, бу бузғунчини нима қилай?

Шу Зовбошидан ташлаб юборайми?

Одил акани буларнинг гап-сўзидан кўра айтилган бир ном кўпроқ қизиқтиради.

— Нима "боши"?

— Зовбоши... — Нурилла ҳам беихтиёр Исматни бўшатиб, ўнг тарафга қарайди-да, менга шивирлайди:

— Томчи булоқда тўхтаимизми?

— Майли, суви бўлса...

— Суви бўлади, — дейди ва шофёрга буюради: — Бахтижон, ҳув қамишлар ёнида бир оёқ илдир... Суви бор экан... Арчанинг соясига ҳайда...

16

Мошина дарз кетган ясси тош устига қалқиб чиқиб тўхтади. Биз шодон инқиллашиб, пастга туша бошлаймиз. Исмат карзинани кўтариб тушаркан:

— Кўп тўхтамаймиз-да, — дейди. — Юзта-юзта урамиз-у, дālъши олга! — Ва Бахтиёрга бақириб юборди: — Кўрпачани олмайсанми? Сени миниб ўтираемизми?

— Пажолиста, — дейди шофёр. — Минолсангиз...

— Уялмапсиз шу аскиянгиз билан... Армияга бориб, кантужин бўп келди... Одил ака, ҳазил эмас, ҳаёли кирди-чиқди бўлиб қолган экан...

Зов лабига бориб, пастда осмон қадар кенг ва чуқур дарани қоплаб ётган чангалзор-жунглига тикилар экан, сергакляниб қайиради.

— Нима? Бу кишиям Афғонистонга борганми?

— Қайта Афғонистонга борсам яхши эди, — дейди Бахтиёр. — Ўзим билардим нима қилишни...

Ажабо, шунча манзара Одил аканинг ёдидан чиқиб кетади ва Бахтиёрга бошдан-оёқ зехн соларкан, кўзига бир нима кўриниб кетгандай шимолга — туя ўрқачидай кўтарилиб кетган қирлар оралигига тикилиб қолади.

Биз ҳам беихтиёр ўша ёққа боқамиз-у, оралиқ адоғида — кўндаланг ўтган тепалик устида, қўш арча тагида турган галати мошинага кўзимиз тушади: усти чодир билан ёпилган... Галатилиги шундаки, у осмондан тушиб қолгандай, илло, у ерга мошина зотти чиқа олмайди.

— Исмат, нима у? — дейман.

— Мошина, — дейди Исмат. — Эй, инвалид, дурбининг борми?.. Миршаб, улар кимлар бўлди? Тутун чиқаяпти... Ҳе, кўр бўл. Чапроққа қара! Куруқ ўтин ёнаяпти. Шунинг учун тутуни сийрак... Эй, тепада арча ўсиб турипти...

— Ҳа, ким бўлсаям — бегона, — деди Нурилла. — Мошинаси... У ерга тирактир чиқиши мумкин, Одил ака... Ё сен чиқоласанми, Бахтиёр?

— Бе, шу ерга зўра чиқди-ю, — деди Бахтиёр ва иккиланмай айтди. — Улар военнилар бўлиши керак... Мошина военниларники. Кўриниб турипти-ку? Устидаги тент. Бортовой... Дам олишга келган бўлишлари керак...

— Ҳа, Термиз томондан кеп туришади. Бола-чақаси билан, — тасдиқлайди Нурилла. — Лекин ўша ёққа чиқиши шартмиди... Исмат? У ерда сув йўқ...

— Кетдик, Одил ака, — дейди Исмат ва дарҳол сўзига таҳрир киритади. — Мен бориб келай... — Борсак, бирга борамиз, — дейди Нурилла.

— Бўлмаса, юр!

— Одил ака, сиз ўтира туринг... Шукур, Зовни кўрсатинг. Зов дегани — текис бет...

Ҳамон у ёқдан кўз узмай, аммо гап-сўзни тинглаб турган Одил ака фавқуллодда қизариб кетиб:

— Нега... нега мени қолдирмоқчисиз? — деб зугум қилади. — Нима бу? Мени аяганингизми, Нурилла? Исмат, ҳали нима деятиб эдингиз? Камина ҳақида?..

— Кечирасиз, жон Одил ака, — деб ёлворади Исмат. — Марҳамат! Ўзингиз йўл бошланг. Биз энди...

— Хватить. Мени аяб...

— Бир қошиқ қонимиздан кечинг... Шукур, кетдик! Эй, Бахтиёр, сен кўрпачаларни тўшаб... анави арчанинг соясига тушиб, а... закусгани...

— Ҳаммаси тайёр. Мен ҳам бораман, — дейди йигитча ва беихтиёр жиламиз.

17

Кетаяпмиз-у, ич-ичимдан қувонаман: "Хайрият-е... Одил ака ўзимизники бўп қолди ҳисоб. Йўқ, бизни ўзиники санайди. Яқинлик шунча бўлади-да... Унинг юришини! Ўз боғида юргандай! Қандай чиройли..."

Вей, одамзоднинг бир-бирига яқинлигида улуг бир сир, балки қудрат бор-ов! Йўғасам, нега мунча хурсандман?.. Аллақандай Отабой қишлоғида тутилган бир ўзбек бу ерда, ў-ў, оламнинг бир бурчи-гўшасидаги ўзбеклар орасида мени деб бораяпти... Вей, миллатдаям ўша сир-қудрат бор-ов...

Шукур, бу нарсаларни кашф этганингдан ҳам бахтиёр бўл. Бу — тансиқ ҳолат...

Биласан: дўстлик яхши, яқинлик — яхши... Аммо уни қалбдан туйиш...

Ажаб, шу дақиқаларни орзу қилганмидинг бу ёққа жўнаган онларингда?

Йўқ, шунчаки...

— Шак-шубҳасиз! — дейди Одил ака ва бу масалага нуқта қўяди.

Айтиш лозимки, биз тўртовлон, йўғ-е, бешовлон қандайдир шахд билан отардик: кимлар экан у ерда — бизнинг арчалар яқинида бемалол ўт ёқиб ўтирганлар? Ҳаммаёқ қуп-қуруқ ўт-хашакка тўла, бир гугурт чақиб ташласанг ёки гулханингдан бир чўғ учса, пов этади: ёнгин қоплайди бу оламни. Тутун ичра қолади бу олам ва кейин ўт сўниб, тутун тарқалганда, жаҳаннам сиёғини кўрсан киши: бундай воқеалар бўлиб туради.

Ҳаёлимдан чўчиб кетиб, тезроқ одим отаман. Ва сезаманки, ўзгалар ҳам мен каби... жим ва жадал борапти: чигиртканинг кўплиги-е!

Одимизда чирт-чирт этиб, ўнг ва сўлга учади: гўё бизга шошиб йўл бўшатади...

Йўлимиз, яъни, қирлар ораси — улкан бир дарёнинг қадим ўзанидек, ва ўзан каби бурилади-да, биз кенгироқ жойга чиқиб қоламиз.

Кўрамизки, қаршимизда тепалик устидаги мошина ёнида қоққан қозикдек бир ола-була кийимли аскар турипти. Қўлида дурбин, карабин-милтигини сонига суяб қўйган. У милтиқни олиб, дурбинни қўйвореди ва пастликка, яъни, шундоқ қаршимизга қараб нимадир дейди. Ва биз энди кўз-дурбинимизни унинг овози этиб келган жойларга қаратамиз-у, дафъатан кўрамыз: баланд-баланд арчаларнинг тагида учтадан-бештадан бўлиб аскарлар, келинг, солдатлар дейин, ўшалар чалқанча ётишипти, шу қўйи оёқларини чалиштириб олишганки, этикларининг ости бизга қараб турипти. Тўрда — чапроқдаги қари арча остидан тутун ўрляпти, иккита солдат бизга орқа ўтирган ҳолда чўнқайиб нимадир қилишяпти.

Улардан бериорқада, текисгина жойда ўндан ошиқ милтиқлар конус шаклида бир-бирига суяб қўйилганки, қандайдир фильмлардаги жангдан қайтган жангчиларнинг ҳордиқ олаётган чоғини ёдга туширади.

18

Ажабо, шу дақиқанинг ўзида кўнглимда бир раҳм-шафқат ҳисларини туйдим: бу боёқишлар қаердадир — Термизнинг олтмиш даражали жазирамасидами хизмат қилишади: бизнинг чегарани қўриқлашади...

Аммо шу сониянинг ўзида бу ҳис сўнди: дарвоқе, булар — истибод тузумнинг қўриқчилари-ку?

19

Биз тўхтаб қолдик. Кабинадан кимдир эриниб туша бошлади ва арча остидаги аскарлар ҳам бирин-кетин қоқиниб оёққа туришди. Мен дўстларимга қарасам, барчасида сергаклик: ахир, улар ҳам Термиздаги воқеаларни эшитиб туришади.

Фақат Одил ака бу ишлардан беҳабар эди — бу ҳол тезда билинди.

— Здравствуйте, ребята! — деди Одил ака.

Бир-иккитаси қийшайиб-керишиб:

— Привет, — деди.

— Отдыхаете?

— Да, так...

Шу пайт кабинадан миқти капитан тушди. Чайқалиб кетди-да:

— Кто они такие? Кто вы такие? — деди.

— Мы здешние люди. А вы кто такие? — деди Одил ака. Ва бизлар бир-биримизга қарадик. Барчамизнинг кўзимизда ҳадик пайдо бўлган эди.

— Одил ака, — деб шивирлади Нурилла. — Булар бошқачага ўхшайди...

— Нима? — деди Одил ака Нурилладан жирканган каби. — Бу нима деяпти, эшитаяпсизми?

— Эшитдим-у, Термизда...

— Причём Термиз? Йўқ, сиз бунинг гапини ўйлаб кўринг. Маъносини...

— Тўғри, менсимаяпти, — деди Исмат. — Лекин, Одил ака, булар билан яхшиликча хайрлашиш керак... Мениям гирт эсимдан чиқипти, Термиз...

— Яна Термиз дейди... — Шундай ёнимиздаги арча остидан юкхалтасини судраб жилган аскар капитанга бир нима деди-да, нарига ўтган пайтида халтининг оғзидан бирин-кетин иккита оқина қуён тушиб қолди.

Билмай қолдим — нима бўлди менга? — илдам бориб, қуёнлардан бирини кўтардим. Қулогидан тутиб, қорнига боқдим: қизил-қизил эмчаклари бўртиб чиқиб турарди. Назаримда, ахмоқона кулимсираб, қуённинг қорнини Одил акага қаратдим.

— Боласи бор, сутга тўла... — Сўнг биқинини кўрсатдим ва ўзим ҳам кўрдим: ичига чўкиб кетган, ёлғиз ўқ билан отилган. — Мана, ҳали қотмаган...

Фаҳимча, Одил ака ҳам менинг ҳолатимга тушдим, гангиб келиб, қуённинг маммаларига ва ўқ тешиб ўтиб кетган кўкрагига эгилиб тикилди. Кейин кўзига қон тўлиб аланглади ва уни шартта қўлимдан олиб кўтарди.

— Что эта такое? Я у вас спрашиваю? — деди беихтиёр ярим айланиб. Ва капитанга юзланиб қолди. — Ну, вы отвечайте, товариш капитан?

Энди ўйлаб қарасам, ўшанда мен-у Одил аканинг телбанамо қиёфамиз ва қуённи бемалол томоша қилишимиз, сўнгра унинг атрофга кўрсатилиши фавқуллодда солдатларни тек қотириб қўйган экан.

Капитан бирдан чанг солиб, қуённи тортиб олди ва эгасига отиб юборди.

— Ну, какой ответ тебе надо, казах? — деди. Ва шахд билан ёнидан тўппончасини чиқарди. Кейин негадир хўрланган-тахқирланган каби овозда чираниб бақирди: — Ребя-ята! Акругать их... этих черна... их!

Аскарлардан уч-тўрттаси шошилинч милтиқларини қўлга олишди. Қолганлари норози қиёфада бир-бирига зимдан қарашгани, ҳатто биттаси шоёфрга: "Уни ушла" дегандай имо қилганини кўриб, сал ёнгиб нафас олдим.

Дўстларим карахт эди. Улар ҳам вазиятни англашди ва бир енгиллик сезилди.

Одил ака эса ҳайрон эди, холос... Кейин бемалол ўнгу сўлга қараб қулди.

— Ну, вы молодцы, — деди. — Не ожидал, не верил... Ну, что ж, стреляйте, сволочи! — шундай чинқириб юбордики, ўлай агар, тўппончаю миллиқ эмас, у кишининг овозидан қўрқиб кетдим ва шу оннинг ўзида шундай қувонч ичимдан чиқди, ичимга кирди, энтиқиб қолдим. — Бандиты! — бақира бошлади Одил ака. — Не воины вы... Я теперь — наконец узнал, кто вы такие... — Кейин яна нутқ ирод қилаётгандай давом этди: — Хотя я служил... в Манчжурии! Защищал эту власть...

Шу пайт ҳали шофёрларига ишора қилган солдат шахдам юриб келиб, капитаннинг тўппонча тутган қўлини кўтарди-ю, билагидан ушлади. Сўнг аста пасайтириб, қуролни ғилофига солди. Кейин Одил акага қараб:

— Не ари, старик. Убирайся! — деди.

— Я? Мне ты говоришь? — баттар чинқириб юборди Одил ака ва биз тамом бўлдик. — Ты, вы, все вы убирайтесь к чорту! Эта — мая, мая родина, понимаешь! Родина... Мая земля... Я — здесь хозяин. А вы все...

— Харашо, харашо, — деди ҳалиги солдат ва капитанни итариб, кейин кўтариб, кабинага жойлади. Эшикни шарқ этказиб ёпиши билан мошина жидди. Солдат — солдат экан-да: "пашли, пашли" дейишиб, миллиқларини сафар халталарини олишиб, чопишиб, бортга чиқиб олишди.

Охирида кузўвга чиққан бояги йигит кўзини қисиб қўйиб, муштумини бизга, тўғрироғи, Одил акага тўғрилади-да, қўлида тўппонча бордек, кўрсатғич бармоғини босиб қўйди. Кейин кулиб, у ёққа қаради. Мошиналари вездеход каби силкиниб-силкиниб елиб тушиб кетди.

Одил акага қарасам, ранги оппоқ: ҳамон жаҳлдан тушмаган. Ҳолбуки, биз тирик қолганимиз учун шукр қила бошлаган эдик: бунга шубҳам йўқ.

— Ярамаслар, — деди Одил ака ниҳоят. — Қаранглар-а, тавба... Вабше, бу ақлга сигмайди... Уф! Чекишга борми? А-а, пастда қолган эди. Кетдик...

Биз дўстлар яна бир-биримизга қараб олишар, тўғрироғи, биз Одил акадан ҳайратда эдик. Шу ҳиснинг оқибатидами, дарҳол "кетдик"га бўйсуниб, қимирлай қолдик. Ва сўзсиз, таранг бир ҳолатда анчагина юриб қўйга, хотиржам тортиб, тилимиз чиқа бошлади, илло, бизга Одил аканинг ҳолати юққан эдики, бу ҳолат аини чоғда — буюк бир сабоқ ҳам эди.

20

Зовбошига энгач, шу ердан жилгимиз келмай қолди: унинг пастидаги баҳайбат қозондек даранинг қалин-ибтидой чангалзорларию, ҳув йироқ жанубда тасмадай оқариб кўриниб турадиган Амударёнинг сеҳри-тарихи, қолаверса, бу ерларнинг энди бизга эсдан чиқмас эсдалиқ бўлгани ҳам, пироварди, ўзимизни бу ерда беихтиёр қўриқчилардек туйганимиз ҳам бунга сабаб бўлса керак; балки бояги бир неча дақиқалиқ тўқнашув бизни фавқулодда толиқтириб қўйган эдики, таппа-таппа ўтириб чўзилиш ва ўша воқеанию кейинги ҳолатларимизни ҳам қилишни истардик...

Тик турганча ярим пиёладан отиб олгач, лабларимизга кулли югуриб, тандиркабоб ташвишига тушиб кетдик. Нурилла тош қалаб тандирча қуришга тушди. Исмат улоқни музхонадан олгандай кўтариб, қамишлар ортида терилай бошлади.

Мен негадир миллиқни олиб, томоша қиламан, ҳидлайман ва ҳатто шуним уёққа олиб бормаганимизни ўйлаб, ҳайрон бўламан: ахир, солдатлардан қўрқулик эди...

Одил ака дам чордона қуриб ўтиради, дам илдам туриб, шаҳар кўчасида кезгандек нари-берига бориб келади: қўли орқасида, боши эгик, баъзан кулимсираб:

— Шукур, қизиқ бўлдим... — дейди-ю, дарага ва узоқдаги дарёга қараб қолади. — Жуда катта-я бу мамлакатимиз... Э-ҳее, масалан, Қобул...

— Тошкент бу ёқда...

— Биламан, — деб шимолга бурилади-ю, кўзи йўлга қадалиб қолади. — Бу ердан мошина ўтиб турар экан-да... Бу яқда қишлоқлар бўлса керак, а?

— Ҳа.

Шунда Бахтиёрнинг овози эшитилади:

— Матлаб акалар келишяпти!

Кўришув. Шунда бир нозик ҳол сезилади: биз уларни соғиниб қолганга ўхшаймиз, йўқ, биз улар билан қайта учрашмаслигимиз ҳам мумкин эди-ю, учрашганимиздан бахтиёрмиз. Улар, табиий, нечун бу ерга қўниб қолганимизни сўрашди ва бизлар — ҳар ким ўзича кулимсираб ва аини чоғда ийманиш аралаш гурур билан кечган воқеани айта кетамиз.

Одил ака "қахрамон"га айланган чоғда мен ич-ичимда буюк қаноатни туйман ва мақтангим келади: "Ёзувчилар борки, дуруст ёздадилар. Аммо шахс сифатида... гап-лашгинг келмайди. Улар сизу бизга дўст ҳам бўлолмайдилар. Чунки одамга "материал" деб қарашади, ўзлари билмаган ҳолда... Ҳа, Шахс-Ёзувчилар кам бўлар экан: хайрият, биттаси ёнимизда..."

— Ҳа, Одил ака, ямон экансиз, — дейди Исмат.

— Ҳим, мен ҳам қойил бўлдим, — дейди Нурилла.

— Мен қўрқиб эдим, — дейди Бахтиёр.

Одил ака эса:

— Э, это уже слишком, — деб чайқалади. — Мен ҳам битталарингман, масалан... Энди ўйлаб қарасам, ўша ерда соддалиқ ҳам қилибман экан... — Кейин пиқиллаб кулади. — Отиб қўйса, а, Шукур? Кеннаингта нима дер эдинг?... Келинлар, эсламайлик. Ўтган ишга саловат. Бу ёғига омон бўлайлик. Бир-биримизга меҳри-оқибатли бўлайлик, масалан...

— Масалан, сиздай ёзувчилар бизга қанча тез-тез келиб турса, шунча ўсамиз, кўнглимиз ўсади, — дейди Матлаб ва ҳайқириб юборади: — Акамиз учун! Биз улкан ёзувчини эмас, жигардек оғамизниям кўриб турибмиз!

Шунда Собиржон:

— Шукур ака, сиз бирон нарса ёзинг, — дейди. — Шу сафар ҳақида...

— Да, ёмон бўлмасди, — деб қўяди Одил ака ҳам. Ва Абдуқаюмни эслаб сўрайдилар: — Қани у?... Ташлаб келдингларми тўйхонага? Биронта куй чертиб берарди...

— Келади. Бугун тоғда дам оламиз, — дейди Матлаб ва кулади. — Ёвни ҳайдабсизлар. Кўнгил тинч... — Кейин узун қўлини узатиб, Одил аканинг кифтидан кучади.

Бахтиёрнинг ёнида чекиб турган укам:

— Э, яшанглар, Шукур ака. Уялиб кетаяпман мен... — дейди. — Ёзинг энди бир нарса, ўзингизни оқланг... Ёзувчи. Ёзувчи мана Одил акадай бўлади. Сўзиям, ҳаракатиям — бир. Китобларидаги геройларидай...

Укам менинг кўнглимдагини айтган эди...

Орадан ўн йиллар ўтиб, бир муносабат билан ўша воқеани хаёлан кўз олдимга келтириб, ушбу ҳикояни битдим.

Бу ёғи бошқа ҳикоя...

1982 — 94 йиллар.

Мусаввир Акбарали МАМАСОЛИЕВ.

Эшқобил ШУКУР

ТЕГРАМДА ЧАҚМОҚЛАР ГУЛЛАБДИ...

МОҲИЯТ

Мен ҳам тангрининг бир битигидирман
ва тошга айланиб қоларман бир кун.
Нондай узиларман балки тандирдан,
сополда ёзувга айлансам мумкин.
Ва шунда... билмасман, ерданми кўкдан
сувми, нурми бўлиб қайтиб келарман.
Ва шунда... дунёдан англамай ўтган
битикни — ЎЗИМни ўқий оларман
Мен ҳам тангрининг бир битигидирман.

МЕН ВА МУСИЧА

Манзар қирғоғида мунча қайғули
жавдираб турасан, синглим мусича.
Мени одам қилди дунё доғули,
мен ҳам мусичайдим... Кўнглим — мусиқа.
Мен бунда бегона, қанотсиз дайди,
юрагим улоқдир, дунё отчопар.
Топталган дилимни обкетолмайди
манзардан жавдираб боққан муштипар.

ЯШИЛ ЎЛИМ (ЗУННУН МИСРИЙ)

Шайхнинг хазон куни баҳорлар келди,
Фалак яшил байроқ тусига кирди.
Кўк юзини тутди соясиз
Ниҳоясиз яшил қушлар... Ниҳоясиз...
Ёраб, не масофа қондан жонгача
Шайх кўкариб улгурди ғўристонгача.
Ёраб, не ғавғода тан ила кўнгул,
Дарахт — тобут ичра ўсарди бир гул.
Икки дунё аро тилим ва тилим,
Ястаниб ётарди ям-яшил ўлим.

Қаҳратон чилласи, ялдо сурури...
кўзим даштларини кўмди кумуш қор, —
Руҳим чеҳрасида музлар қариди,
кел энди, кўксимни ёргил, зулфиқор.
Мен оғир уйқуда... Кўрпам кумуш қор...
Сен мени ўлдириб уйғот, зулфиқор.

УЙҒОНИШ

Ай дил, ҳуш-ёр бўлғил саҳар вақти бу,
Ўз ичу толейинга сафар вақти бу.
Билмам завол қайдан ва иқбол қайдан
Сен қай сори юрсанг зафар вақти бу.
Ай дил, тараб айла, хурсанд, озодсан,
Сенга, тонг вужудга мақшар вақти бу.
Теграмда чақмоқлар гуллаб ётадир,
Хатто кесакнинг ҳам гуҳар вақти бу.
Мен тилло товоқда бошим келтирдим,
Ай дил, қабул айла, самар вақти бу.
Ҳикмат узлатдадур, узлат юракда,
Жон қушин оллоҳга сайрар вақти бу.
Ай дил, ҳуш-ёр бўлғил, саҳар вақти бу,
Ўз ичу толейинга сафар вақти бу.

АВРАЛГАН ИЛОН

Мен ғамли илонман, қайғули илон,
Авралган чумчуқдай чирқирайдирман.
Иссиқ меҳробларга бошимни қўйиб,
Совуқ кўзларим-ла кўп йиғлайдирман.
Мен ғамли илонман, қайғули илон,
Муқаддас битик бор олтин бошимда.
Бу битикни ўймоқ мумкин эмасдир
На қоғозга, на-да тоғлар тошига.
Мен ғамли илонман, қайғули илон,
Кун бўйи суяйман сўнги устунни.
Тунлар битикни ўймоқлик учун
Изларман ташлаган пўстимни.
Мен ғамли илонман, қайғули илон.

Кўксим узра етти жаҳон чайқалур,
Елкамда етмиш минг замон чайқалур.
Йиғларам кўнглимда ўлган дарёдек
Ўзани қирқилган иймон чайқалур.
Куларман бошимда қора тож каби
Беҳаё товланиб шайтон чайқалур.
Ноқис вужудимга қанот тиласам,
Сулаймон худҳуди ҳайрон чайқалур.
Бу жаҳон мулкида хароб ҳолимдин
Ул жаҳон қўшиқда раҳмон чайқалур.

Иброҳим ҒАФУР

БУТУНЛИК СЎРАМА ПАРЧА-ПАРЧА БЎЛГАН ОДАМДАН

Мансуралар

ПИРОН ДАРАХТИ

Хожам тушимда йўқлаб такаллум қилдилар: кўрганмисан, бўтам, пирон дарахтини деб? Эшитмаганман бундай дарахтни балки сен эшитгандирсан, кўргандирсан пирон дарахтини? Лол бўлиб турдим,

чекиб оғир ҳижолат терлаб кетдим.

— Пирон дарахти оғочидан иморат қур, дедилар Хожам. Пирон дарахтининг оғочидан ясалган уй қуймас, бузилмас, чиримас, тешилмас.

Пирон дарахтидан қурилган уйни ёв мухосара қилмас. Салом уйи бўлмай. Боқий тургай.

Саждада кириб, саждада чиққайлар насллар.

Энди билгандирсан пирон дарахтининг нималигини?

Пирон дарахтидан уй қурмоқ ҳаваси туғилгандир сенда?

Олам нурга чулганиб ётар,

Шуълалардан қурармикинсан ўз иморатингни?

Мутакаллим сўфий бобом ишроқ! ва завқ! дебди экан.

Завқинг борми ахир, эй, иморат ҳавасида юрган!

БУТУНЛИК

Сенга бутунлик керак.

Осон нарсалар керак сенга. Мени ўқима. Олам боши-кети йўқ парчалар. Бутунлик қайда?

Айт, бутунми манави дарахт ҳосилидан айрилган, ҳосил бериб шох-бутоғи қайрилган?

Айт, бутунми, йўл бўйида ташландиқ боғ? Мунгаяр жуда қари ўриқлар

лазиз мевалари тамомила таланган?

Ёки, айт-чи, бутунмикин, манави билқиллама юриш қилиб кетиб бораётган қиз?

Айт, бутунмисан сен ўзинг.

Уйқуга ётаётганда,

сахарда ёстиқдан бош кўтарганда

ҳеч сезасанми ўзингни бутун?

Сезасанми жафокаш юртингни бутун?

Билмайсанми, қачон, қачон бут бўлар одам?

Унгача бутунлик ҳақида мендан сўрама.

Янграқ қофиялар, заковат ҳали бутунлик эмас.

Бутунлик ҳақида сўрама

парча-парча бўлиб кетган одамдан...

МАШАҚҚАТ

Биламан: ожизлигин енголмаса одам сўнг енгилар ҳамма нарсадан. Одамнинг ўзидаги кучсизлик — худди уни енгиб бўлмасдай эзилган, торайган, кичрайиб кетган манглай — маошдан маошгача турмуш гўё ботган каби қуёш бутунлай.

Сени шунга кўниб ўтиргин, дедими Худо. Йўқ. "Хабоан мансуран".

Заррадек сочилиб кетасан. Ожиз ўтирсанг. Кўниб ўтирсанг.

Заррадек сочилиб кетасан.

Кел, жигарим. Ўрнингдан тур.

Қулоқ сол самога:

— Менинг машаққатим ва саодатимга чидайсанми?

Хитоб келар самодан.

Балки сенга бу хитоб самодан келаётгандайдир.

Менга эса бу садо

чиқаётгандай

элим кўксидан.

Машаққат не?

Не саодат? —

сўрама. Тезда кўкрагингда етилгай жавоб.

ОДРИ ЎЛДИ

Кўк сиғар эди Одрининг кўзига. Курра сиғар эди Одрининг кўзига.

Чексиз Ҳимолойлар чўккан эди Одрининг кўзига.

Океанлар маъсум ётар эди Одрининг кўзларида.

Мен ҳам ўсмир чоғларим ситган эдим бу кўзларга.

— Одри ўлдими? Сиз Одри ўлди дедингизми?

— Гапингиз балки тўғридир. Лекин мен ишонмайман. Юлдузларнинг турфа жилвалари сиққан кўзлар ўлишига ҳеч қачон ишонмайман.

Одамнинг кўзи ўлмайди.

Одри одам эди.

Қаримаиди одамнинг кўзи.

Бошдан оёқ мужжассам хуркак нигоҳ эди Одри Хелберн.
Ўсмир чоғим сизни кўриб экран ичра нигоҳингизга сингиб кетганман,

Одри.

Урушлар, тўқнашувлар, алам, айриликлар бири қувиб бирини

қуюн янглиғ ўтарди.

Ҳаммасини унутдим эси паст каби.

Фақат сизнинг нигоҳингиз қолди хотирам тасвирида.

Экран у замонлар фақат сиз билан масрур эди.

Сиз оҳу эдингиз, Одри.

Оҳу одамга айланса, худди сизга айланар, Одри.

Оҳу агар кўзларга айланса, сизнинг кўзларингизга айланар, Одри.

Кўзингиз тубига барча оҳуларнинг шўхлиги

ва барча оҳуларнинг ҳасрати чўкиб ётади.

Одам атодан қолган меросий ҳасрат:

келмоқлик тезда

кетмоқлик тезда.

Одамзоднинг мунгига муҳр —

оҳуларнинг кўзлари.

Шу самбит наводасидай титрак қиз —

чексиз мунгимизни шўхликка айлантираман дейди.

Лекин бари бир баҳор елларидай гўзал шўхликлар

ўтди.

Яна чексиз мунг қолди сиздан ҳам.

Сўнгги дам сизни кўрдим Одри Сўмалияда.

Жаннат каби ерларда дард экарлар

ундиришар гард.

Ўлимнинг оч супургиси одамларни супуриб юрар

Лас ип каби болакайлар

Рўдапо ва абгор оналар

Шарпага айланган одамзод

Қиёмат бошланган бунда

Одамдан ҳам фақат кўз қолган бунда...

Арвоҳ каби қора гўжанак болакайни боқиб ўтирдингиз,

Одри.

Тош устида қошиқ тутиб

Йиғлаб ўтирдингиз, Одри,

Сўмалиянинг кўзёшлари қуриган.

Мажол қолмаган йиғламоққа Сўмалияда.

Болакайнинг улкан кўзлари тун каби

сизни оҳиста ютади, Одри...

яна оламда мунг қолар.

Январнинг қаҳратонида Одри ўлди деган хабар келди.

Ким ишонар бунга?

Айтинг, ахир бу қари дунёда

мунгнинг ўлганини кўрганлар борми?

ЭНГАШИБ ТУРГАН

Энгашиб турган одам —

Қачонгача туради шундай энгашиб?

Зерикдим унга қараб

Билолмайман нима қилаётир энгашиб

балки айб эмасдир энгашгани —

лекин билиб бўлмас нима қилаётир энгашиб?

ибодатми?

таъзимми?

шукронами?

ё қидирарми бир нимасин йўқотиб?

Телба десам, пешонаси ер шаридай ялтироқ,

Бироқ нима йўқотганини айтмас

Қидираётганини айтмас нимани.

Мутлақ тавозедаги одам

забон қидиради тупроқдан

Забонини йўқотган мутлақ тавозедаги одам.

АТРОФДАН БЕГОНАСИРАШ

Шикоят қилар устозим:

— Окаси, кўзим ер сузиб юраман.

Қўрқаман бош кўтаргани. Умрим ўтди

эски замонда. Янги замондан қўрқаман.

Бир хит одамман.

Муттасил хира кўнгиғ ойинаси.

Кўргим келмас ножинс қиёфаларни.

Чиққим келмас автобус

тушгим келмас метро

қўрқаман қиёфалардан.

Уларни ўйлайман. Дилим ўйилар.

Бу аблаҳ дил неларга бошламас мени

Ит бўлиб кетаман.

Нега тинмай ўйлашим керак уларни — қабиҳларни.
Қабиҳликларни.

Мен ўйлаб топибманми қабоҳатни —

қиёфалар каззоб кўринар

сўзлар — каззоб

табассумлар — каззоб

Ўзгариб туришлар, тинмай қинғайишлар —

ёқмас, ёқмас, ёқмас.

— Ёқмайди! — дейман. — Ёқмайди! Мана бир

шоирингиз ёзибдир:

"Ўзимники бўлган нима сўз қолди!"

Ростдан ҳеч нарса қолмагандай. Дунёга сиғмай кетаман.

Далли бу

дунё жуда қоронғу. Сиғмай кетаман шу дунёсига.

Асабларим огир.

Оғрир қанотларим, чаноқларим. Нега булғанишим керак қабиҳликлардан?

Мен дилимни нега булғашим керак озорлардан? Нега дилим

ойинаси бўшамас ушбу акслардан?

Мен Собакевич эмасман.

Лекин Собакевичга ўхшаб қолдим.

Собакевичга ўхшаган гапларимни кефиринг. Окаси, ҳеч ким ўз

юртида бегона бўлмасин экан...

ЎТИШ

Хайрия. Саховат. Жамғарма.

Тушларимга кирар синган дарахтлар.

Синган дарахтлар устида ўйнаган май-

мунлар.

Ёшинг эллиқдан ўтса,

тушингда нуқул нарса йўқотасан

Тушларинг — сенга кароматлар

Тушларинг — сенга устоз

Тушларинг — сенга аломатлар

Тушларинг — сенга ҳамиша содиқ инот

Тушларинг — ҳеч ўзгармас шафқат, марҳамат.

Тушларингда қидириб юрасан кафшингни

дам дўппинг,

дам кўйлагингдан узилган енгинг.

Рулсиз машинангда ўлтирасан гирён, лол, ҳангу манг.

Қаёққа ҳайдайсан, гилдираклар йўқ!

Бошинг қотар бошқаролмай бу дардисарни

Ёшинг эллиқдан ўтса, тушларингда ўзгарар дарахтлар-нинг гуллари.

Париларинг тинмай шипшир кузнинг наволарини.

Қолбуки, ўнгингда бадавлатсан. Тўкис.

Қолбуки, ўнгингда:

Хайрия. Саховат. Жамғарма.

СОАТСОЗ

Рамазон арафасида ерлар совуқдан та-

рақлаб ётарди. Қотган қор ва муз оёқлар

тагида ғарсиллаб эзилади. Саҳар тури-

шимизга соқчи бўлар деб, қўшининг

қўнғироқли соатини олиб устага бордим.

Соатсоз уста каттакон бинонинг ичига

қурилган кичкинагина ойнаванд уйчада

ўтирар экан. У бошини кўтармай бир

эски

соатни ҳафсала билан кавларди. Уч маротаба салом бердим.

Алик олмади ва ҳатто бошини кўтариб ҳам қарамади.

Мен тешикча олдида индамай қараб турдим. Қачон бошини

кўтараркин деб кутдим.

Ниҳоят бошини кўтармай ҳамон қўлидаги соат ичини

титкилаганча хира ва паст товуш билан "гапиринг!" —

деди. Мен: "соатнинг қўнғироғи бузилган, рўзага тузатиб

беринг" дедим. Соатни ўралган конверт ичидан олиб

устанинг бурни рўпарасидаги кичкина токчага қўйдим. У

соатни олиб дарҳол орқа қопқоғини очди ва: "пуржинаси

узилиб кетибди-ю", деди. Кейин қўшимча қилди: "Беш

минг. Эртага пешиндан кейин".

Шарқда одамлар бир-бирларига ҳожатлари тушганда,

оғир ботмасмикин, малол келмасмикин деб, иш-юмушларини

жилмайиб айтадилар ва тушунтирадилар.

Жилмайиш эҳтиёжмандликнинг заҳрини кесади.

Эҳтиёжингиз тушган одам ҳам сизнинг сазангиз ўлмасин

деб жилмайиб қўяди. Ўртадаги муомала одамийлик тусига

киради.

Лекин менинг соатсоз устам лоақал ким келди демади.

Бошини кўтариб қарамади.
Саломимга алик олмади.
Кулиб қараб турдим
Жавобан кулиб қўймади. Одамгарчилик жавобсиз қолди.
Одамлар худди соат мурватларидай кўринармикин бу
устамга,

Манов катта мурват, манави кичик дермикин.
дермикин манави тишли мурват ва манави тишсиз?
манов тўхтовсиз ликиллайди
манави қотиб қолган
манов буровга муҳтож
манавини бурасанг, узилади...

Манов "6" рақами каби ҳамма нарсасини қорнига
йиingan
Манов "9" рақами каби бошидан ўзга тутиб турар
жойи йўқ.

Манов "3" каби оғзини очиб ўтади
Манов "2" мисол ётар мудом бўшашиб
манов эса "1" сингари гўдайган
букилмайди бўйни сира миллатнинг ишига...
Соатсоз устамга мурватлар каби кўринади одамлар
Унутилса халқинг ичида муруватлар
ишингни битириб берганигагина хурсанд бўласан
одамлар одамларни танимай қолсалар
нима бўларкин?

XX АСР ГАЗЕТА ТАХЛАМЛАРИ

Ўзимга бекман! — деган одам мағрур
одам. Қанча улугъ масъулият
бордир бу шиорда.
Лекин мағрур одам юрагида масъулиятни
тарбияламай туриб шундай
деган бўлса-чи?
О, бу жуда оғир. Бу ҳолда у бировга
қул бўлишдан кўра ҳам
хавфлироқ нарса борлигини сезмайди.
Ўйлаб кўрмаган.

Юракда масъулият тарбияланмаган бўлса, бундай
сўзларни осонгина
айтаверадиган киши худди шундай осонгина ўзига ўзи
қул бўлиб
қолади.
Бунинг устига у ўзига қул эканлигини англамайди.
Менимча, ўзига қуллик — қулликнинг энг оғир шакли.
Ўзига қул ўз ҳиссиётларидан ҳеч қачон юқори кўтарила
олмайди.

У ҳиссиётлари нимани шипшиса, шунинг хизматини
қилади.

Бировга қул бўлиш қандай бўлишини кўпчилик билади.
Чет босқинлар ва наҳс шароитлар ўзгаларга қул қилар
балки одамларни.

Лекин ўзига қул бўлиш учун бундай зўравонлик мутлақо
шарт эмас.

Ўзига қул бўлиш осон ва қулай.

Оқ Қавчинга ишим тушиб бордим.

Эшикда икки тахлам газетани икки қўлтиғига осган
ёши ўтиңқираган
одамга дуч келдим. У ўнг қўлига ўта саргайиб кетган
иттифоқ газеталари бойламани кўтариб олган эди. Бошига
аллақандай чет эл газетасидан "дўппича" ясаб кийган эди.

У менга қаттиқ тикилиб ўтди. Негадир ичкарига кириб
кетавермай

бир зум унинг ортидан қараб қолдим. У бунди
сездими-йўқми, ҳар қалай орқасига қайтди.

Менга жуда яқин келди.

Димоғимга эски либос ва тер ҳиди урилди.

Кўзимга тикилиб турди.

Эҳтимол одамга ўз ўтмиши шундай аёвсиз тикилиб
турса керак.

Мен нечукдир унинг кўзларидан теран маъно уқсам
керак деб ўйладим.

Лекин катта-катта очилган кўзлар шишадан ясалгандай
эди.

Дафъатан оғзидан тупуклар сочиб башарамга қичқириб
юборди:

— Ўзига қул! Ўзига қул! Ўзига қул!

Мен жавоб беришга улгурмадим. У орқасига қайрилиб
кетди.

У эскириб, саргайиб кетган замон газеталари тахлам-
ларини авайлаб кўтариб борар, газета боғланган тизимчалар
икки елкасига чуқур ботган эди. Болалигимда кўп кўрганман.

Қаҳратон қиш пайтлари маҳалламизда Файзулла ака яхлаб
тош қотган Калховуздан шундай сув ташиб келтирарди
обкашда.

Эсимга ғарибгина Файзулла ака тушиб кетдими, ҳамон
эшикни очиб ичкарига киришни унутиб ҳайрон бўлиб
турардим.

У бунди сездими-йўқми, яна орқасига қайтди.
Ундан жуда эскирган, захлаб кетган уйнинг ҳиди
келарди.

Яқинимга келди. Яна қичқирса керак деб ўйладим.
Лекин қичқирмади.

Эшитилар-эшитилмас пичирлади:

— Ўзига бек! Ўзига бек!!!

Сўнг бурилиб кетди.

Боя нима демоқчи бўлди, ҳозир нима демоқчи,
тушунмадим.

Балки у мени танқид қилаётгандир. Балки киноя...
тушунолмадим.

Э... бўлди, бу одамни кўрганман.

Худди шу одамни 1974 йилда Яссиди, 1980 йилда
Барчинлиғда,

1984 йилда Солоникда, 1986 йилда Белградда, Венада,
1989 йилда Мостар ва Варнада кўрганман.

У замонларда у бундай деб қичқирмас, фақат икки
қўлтиғига

газета бойламларини қистириб, одамлардан ўзини
ниҳоятда эҳтиётлик

билан четга олиб юрарди. Лип-лип этиб кўзга чалинар,
сўнг

кўздан ғойиб бўларди.

У ҳақда кўп ўйлардим.

Наҳотки Хаюло деганлари шу бўлса?

Кейин унутган эдим.

Шунча йиллар ўтиб қаранг. Оқ Қавчинда яна уни
учратдим.

Унинг газета тахламлари кўпайган ва қалинлашган ва
энг муҳими:

У қичқирадиган ва пичирлайдиган бўлиб қолган эди.

Қаранг:

Хаюло ва Хаёлотиларга ҳам замон таъсир қиларкан-да...

ЎРТАНИШ

Бир йигит сўйларди ўртаниб, ёниб,
Ўттиз уч ёшида сочлари тўкилиб кетган

Қолган сочлари оқарган ўттиз уч ёшида
Бу ёшда — ёш деймиз. — Искандар

жаҳонни олган —
Бу ёшда — ёш деймиз — ҳазрат Темур

буюк ҳоқон улушини қозонган.
Жаҳонгирлар ўтти.

Ўтти қонга ботган салтанатлар

Тугади одам салтанатлари

Тугаб бораётир одам-худодлар.

Ёлғиз тангрим олди ўз қўлига олам адолатини

Энди қуражақ ўз мунаввар салтанатини.

Барча қон тўкканлар саргайиб сўлар. Барча золимларнинг

Қурир томири.

Бир йигит қуйиб алангаи оташ бўлиб сўйлар:

— Мен нолойиқман бу гулни узишга

Узмангиз сиз ҳам!

Мен нолойиқман бу гулни ҳидлашга

Ҳидламанг сиз ҳам!

Мен нолойиқман бу гулни ҳада эттали
Сиз ҳам тортиқ қилмангиз бу кун!
Лойиқлар келади чин озодликка!
Лойиқлар бор Худо маърифатига!
Ёниб сўзлар йигит

Биз —
тумтайиб турамиз.
англамасдек безраямиз
жавоб сўраб ёнар йигит:
биз чайналамиз қадам ташлашга ожиз.
Ғаройиб бир қавм бўлганмиз:
яшаймиз ўтган замонларда хурпайиб.
Сўроқлайди бизни йигит
унга жавоб керак:
— танлаймизми
озодликнинг маърифатини?
маърифатнинг озодлигини?
Ахир Тангри салтанатида ўзга йўл бўлмас?!
Биз эса... ўтган замонларда яшаймиз
Ўтган замонларда яшаётганлигимизни англаймиз
Ноён тикиламиз
Ноён сўзлаймиз
Сумрайиб юрамиз ярқираган машиналарда
Кутамиз неларнидир хўрайиб...
Мен бугун билиб қолдим ўтган замонларда яшаб
юрганганими

Ҳолбуки, яшаб бўлмас ўтган замонда
Яшаб бўлдинг ўтган замонда
Ўтган замон фақат — дарсхона!
Келди Аллоҳ салтанати
Чиқ дарсхонадан
Чиқ ғамхонадан
Хўрмаймай қур саодатингни!

ЧОР БАКР

Чор Бакр нима экан деб ўйлаб юардим.
Чор Бакр хок экан.
Поёнсиз хок.
Ерилган, қулаган деворлар
Бунда хатто буталар, кўк тиканлар хок
бўлиб кўринар
Ҳаммаси хок ва одам кўрқар оёқ босмоққа
Ботинмай кираман масжид ичига
ботинмай чиқаман ичидан

Шунчалар зах бўлармикан кўҳна оламлар
Бир зум ўтмай ўзим ҳам хокка айлангандай
ҳамроҳларим хок
кичкина доно дўстим — хок
бизни мозор шаҳар сари бошлаган қария — хок.
Хокка айланар хаёллар.
Одам баъзан билмайди йўқотган нарсаларини.
билмайди нималарни йўқотганини.
Лекин нимадир йўқотганини доим сезади.
Дилда сақланади номсиз йўқотишларнинг хаёли.
"Қирқ қизлар" даҳмаси, — деди чол. — Билсанми
қирқ қизларни? —

сўради мендан чол. — Шу ерда ётишар қирқ қизлар.
Ҳеч ким билмайди уларнинг тарихини.
Қатор тош қабрлар узра буюк сукут ётади.
"хурун мақсуротун фил-хиём", дейди Аллоҳ. — Чо-
дирларга яширинган хурлар. Шахло кўзли парилар.
Мана шу чодир... саноқсиз чодирлар... Тош ва хок.
Исмсиз чодирлар. Ҳар биридан бир сирли оҳанг таралар
ва бош кўтарар бетимсол хусн.
"Қирқ қизлар" мазорига қириб неча йиллар, эҳтимол
неча юз

йиллар йўқотиб юрганларимни топдим.
Шу ерда, шу ерда экан улар!
Чодирларга беркинган парилар
менинг севганларим
жаҳон малаклари
менинг илҳомларим
Раббим! шодумон эт уларни
Рози қил бизлардан.
"Фабиайин олоий раббикума туказибон", деб ҳазин
ёқимли ун билан қироат қилади чол. Ҳамроҳларим кўҳна
йўлакнинг кўҳна тош девори бўйлаб чўк тушиб бошларини
қуйи эгиб тинглайдилар. Кейин юрагимдан шовва янглиғ
тиловат отилади. Чол мени янглиштиради. Мен керакли

оятни топганимча мозор шаҳарга сукут чўқади. Сўнг
эслайман. Фотиҳа тугагач чол ширали овози билан дуо қилади.

Сўнг бизни жуда узун тош деворли тош саҳли йўлакка
бошлайди. Мозорлар йўлакнинг икки ёнида қават-қават
бўлиб кетган. Ер остилари бари мозорлар. Ер устилари
яна бери мозорлар. Мен ҳеч ерда бундай мозор шаҳарни
кўрмаганман. Бу бениҳоя узун йўлак қаерга олиб боради?
Аста кириб ўннга буриламиз ва яна узун йўлакдан борамиз.
Узоқдан биз томон келаётган одам қораси кўринади. У
эски беқасам тўн кийиб олган. Беқасам йўллари аллақачон
қорайиб кетган ва авра-астари тўзиб қолган. У худди
нариги дунёдан келаётганга ўхшайди. Чол билан ярим
ўзбек, ярим тожикча қилиб икки оғиз сўйлашади. Салом-
алик. Сўнг ўтиб кетади. Унинг қиёфасидан негадир бу
дунёнинг одамига ўхшатолмайман.

Яна йўлимизда давом этамиз. Қадам товушларимиз
эшитилмайди. Одамнинг овози ҳам бу ерда жуда узоқ ер
қатридан чилаётгандай бўлиб эшитилади. Юриб-юриб, чапта
зиналардан юқори кўтарилламиз. Неча-неча қабрларни оҳиста
айланиб ўтамиз. Қабрлар оралаган билинар-билинмас сўқмоқ
бизни мозор-шаҳар чеккасига олиб чиқади. Атрофимиз
бари муаззам даҳма ва мақбаралар. Олиса далалар ва
қишлоқ боғлари чўзилиб кетган. Бу ердан у томонлар
олис ва паст бўлиб кўринади.

Кўркам ва салобатли мақбар пойида тиз чўкамиз. Чол
тиловат қилади. Беш оят ўқигач, тўхтайди. Ёдидан
кўтарилган оятни қидиради. Топади. Сўнг фотиҳа ўқийди.
— Боя мени янглиштирган эдингиз-а... — дейман унга.
Чол мийғида табассум қилади.

Сўнг яна тиловат бошлайди.
Оятлар чилонжийдаларнинг ялтироқ япроқларига кўнади
ва уларни аста тебратади.

Мен оёғим остидаги шўрхок ерга андаккина ботган
янгигина изларга қарайман. Бу бояги одамнинг излари. У
бунда жуда узоқ ўтириб тиловат қилган. Бунда ётганлар
билан тиллашган. Унинг чеҳрасида ўтганлар зоҳир эди.

"Ҳал жазоул ихсон илло ихсон", дейди Худо. —
Эҳсонга эҳсондан ортиқроқ мукофот борми? — деб
сўроқлайди ўз пайғамбарини Аллоҳ.

Мен ҳамроҳларим билан тош йўлакдан оҳиста қайтиб
чиқарканман, кушдек энгил бўлиб қолган эдим. Ўзимни
ҳеч қачон бунчалар энгил сезмаган эдим.

Узун тош йўлакда учраган киши қари тут тагидаги
сўридан туриб келиб, бир пиёла кўк чой тутди. Чойни
ичдим. Хайрлашиб кетарканман, у аста: "Зиёратингиз қабул
бўлди", деб айтди.

Чор бакир узра баракот ва талаб ёғдуси жимирлар
эди.

МУМТОЗ АКАНИНГ ДЎЛАНАСИ

Ғўрт-ғўрт қилар мозористоннинг қори.
Қишлоққа бурканган маънос одамлар
Декабрнинг илк сешанбаси.

Одимлар оҳиста оғир.
Орагим оғир
ғўрт-ғўрт қилар мозорнинг қори.
Гўё юз тевазилдай юк кўтариб баравар
лўкиллар
Ғўртилар қавснинг қори.

Қалин қор она кўксидай юмшоқ ва ҳавол эмиб ётар
кузнинг қора ёмғирларини
Савлатдор дўлана тагига олиб келдик Мумтоз акани.
майда-майда қилиб сочиб юборгандай жигаримни оппоқ
қор устига

сочилган дўлана
жигар тўкилгандай сочилган дўлана.
Мумтоз ака ўлмагандай
тергани келгандай дўлана —
дўланазорга.
Улкан шаҳардан қочган сукунат макон топмиш шу
дўлана тагида.

Қабрнинг тупроғи ялтирар тандирдан чиққандай.
Мумтоз ака қолди дўлана тагида
Биз кетдик.
У энди ҳеч қачон бизни кузатмас.
Ғўртиллаган қор одами ютгудай...
Энди фақат дўланаси шеър айтар Мумтоз аканинг
Дўланаси шеър тўқир
шеър тугар
шеър тўқар.

ЧЕККАДАГИ БУЛОҚЛАРГА...

Кўнгилни дарё қиладиган ёруғ асар, дилбар шеърнинг дунёга келиши жой танламайди, албатта. Таъби нозик элимизда бу янада ғаройиб ва турфа кечилиши табиий. Бироқ пойтахт адабий муҳитдан йироқ, чекка бир гўшада яралган мўъжизаларга янада ҳайратланиб қараса арзийди. Қуйида ўрин олган вилоятлик қаламкашлар Баҳриддин Садриддин, Даврон Султон ва бошқаларнинг шеърларини ўқиб ҳам ўша ҳайрат учқунини шуъласига нигоҳ тушади. Аммо кейинги пайтда бу сингари истеъдодлар юртимизда жуда кўп бўлгани ҳолда уларнинг фаолликлари адабий-бадиий нашрларда қатнашишлари сусайгани сезиляпти. Балки бу қарийб ўтиб бўлган иқтисодий қийинчиликларнинг таъсиридир. Нима бўлганда ҳам яна руҳларга куч бериб, тушкунликка тушмаслик лозим. Ахир абадиятнинг бир унсури — СЎЗдир;

Дарвоқе, "Олис ва яқин овозлар" рукни остида анчадан буён худди шундай умидли қаламкашлар ижодидан намуналар бериб борилади.

Йил бошидан эса чеккадаги "булоқ"ларимиз ижодидан мунтазам ёритиб бориш ниятидамиз. Шубҳасиз бу яхши ниятнинг амалга ошишида муаллифларимиз ўзлари ҳам кўмаклашадилар, ёниқ ва фаол туйғулари ила журналхонни ҳам қувонтирадилар деган умиддамиз.

ТАҲРИРИЯТ.

Неъмат ОРИФ

КУТИШ

Бизга ғамгин боққан Баҳор
Ўн беш марта келди такрор.
Қайда қолдинг кўнгил чўғи —
Убайдулло Ғалат ўғли?!
Қурбону, бедаракмассан,
Нечун тутқуну, келмассан?
Энди Афғонда елмассан,
Убайдулло Ғалат ўғли.
Қаламинг оҳ урар кун-тун,
Дилда алам, дилда тугун,
Сени қўмсаб, ёнмай нечун?
Убайдулло Ғалат ўғли.
Бизга ғамгин боққан Баҳор,
Ўн беш марта келди такрор.
Қайда қолдинг кўнгил чўғи —
Убайдулло Ғалат ўғли?!

РУҲИМ

Кетсам ногоҳ,
Йўқолса-ю хуш,
Ишонурман мен сенга жуда — Майли,
Қуш бўл,
Ёки ширин туш,
Капалакдек кезма беҳуда!..

Хўжабод.

Баҳриддин САДРИДДИН

* * *

Фарқи кетди бирдан кечу-кундузнинг...
Гул фаслим алмашди, энди тиканман.
Ҳаммаси тугади. Кўкда юлдузнинг
Кибор ёлғонига учган эканман.
Чақмоқ бузиб қўйди гўё тушимни,
Гувраган селлари бор йўғим олди.
Вужудим ғор эди, ҳувиллаб шамол
Тўзган сочимнинг ўйнаши қолди.
Бир маҳал, фаришта кўрдим, эҳтимол —
Маъюс нигоҳлари мени уйготди...
Тепамда қуёшми, ойми
номаълум.
Ишқилиб, йўлларим пайини тортди.
Тамом. Энди менинг оёқларим йўқ,
Лекин юрадирман сира суринмай.
Кўзларингга боқсам — ўзим бор шўрлик,
шунча йил яшабман сенга кўринмай...
Мен энди сездимки, атрофда баҳор,

Гуллаган олчани тонгда суяман,
Дардимни этмоқ бўлган бир умр беор
шамолларга ромни очиб қўяман.
Қанча ҳувилласин, увласин майли,
майли гўраларим кўп бор тўкилсин.
Мен ахир кўкардим ишқим туфайли,
Ҳар вақт довулларни тўсганим бўлсин.
Мени ўлдиролмас на ханжар, на ганим —
Мен азал тирикман дўстлар макридан.
Сендан кетар бўлсам — тамом бўлганим,
Қандай қайтарканман сенга қабрдан?!
Тонг! Юлдузларинг силжитмай тургин,
Мен энди бандиман МИНГ ЙИЛга, ишон!
Эрк учун хоҳиш йўқ, мен энди — ТУТҚУН:
Сочлари бўйнимда, қўллари КИШАН!

ИБОДАТ

Савлат берма илоё,
Давлат берма илоё,
Сочига боғлаб судраса —
Шафқат берма илоё!
Сенинг қўлинг шулдир де,
Шўрлик телба қулдир де,
Атир гулдек севмаса —
Елғон билан ўлдир де!
Бизга фақат гуноҳ бер,
Бир қувончу юз оҳ бер,
Бу дунёдан ким кечса —
Даргоҳингда паноҳ бер!
Туҳмат берма илоё,
Шуҳрат берма илоё,
Кучоғим зиндон деса —
Муҳлат берма илоё!..

Хатирчи.

Даврон СУЛТОН

КЎЗГУ СИНИҚЛАРИ

1

Юлдузларни ёқиб исинар
ҳомилдор ой,
Субҳидамда кўзи ёрир дунёнинг.

2

Ҳамма ташлаб кетган
Касал қизнинг синиқ кўнглини
Азройил ўзига никоҳлаб олди.

Кет дейман,
Затфарон чехрамни масҳара қилиб
Кўзгудан илжайиб қараган арвоҳ.

Муборак.

Хуррам РАЙИМОВ

БИР КЕЛДИНГ

Ғимирлаб юурсан чумоли мисол,
Ақлинг танибсан унутдир ором.
Евга ҳам яхшилиқ кўрурсан раво,
Энг мудҳиш нарсадир сен учун харом.
Ўзинга ҳам боқ ичимдаги жон,
Бир келдинг очунга келмасан қайтиб,
Эртага кеч бўлур, бугун топ имкон,
Тилинга борини айтиб қол, айтиб...

Денов.

Йўлдош КАРИМ

* * *

Товусдай товланар ёввойи олам,
Сувратинг кўзимга тўлди-ё
Яратган бу қандай улуг ғам,
Дил дарё...
Поклик гулдек қўлдан тутқуси,
Нафсдан, фахшдан кетгуси айро
Улғаяди ишқнинг қайғуси
Дил дарё...
Авайлаб бағримга босганим
Анордек кўнглимни эзма-ё
Усиз ҳам ғарибу ғамзада
Дил дарё...
Кулбамни тарк этган қалдирғоч
Чах-чахлаб алёрлар айтди-ё
Энди ёр орамиз минг йиғоч
Дил дарё...
Тангридан бир шифо етқуси
Оламга, одамга ер аро
Қўланса ғуборлар кетгуси
Дил дарё...

Жиззах.

Бахтиёр ЯХШИЕВ

ҚАЙИҚ

Қўк юзида жимирларди ой,
Ердулари кўлга тўкилди.
Бир йигитча усти боши лой,
Қайиқчада сайрга келди.
Еллар ўйнаб елканларини
Тун қўйнига от солди қийиб.
Тўлқин тутиб елкаларини,
Туролмади бир лаҳза тийиб.
Армонларин қўйиб йироққа,
Ойдин кўлда кўрк бўлиб сузди.
Эшак тегиб қолиб қирғоққа
Тунгги шиддат шаштини бузди.
Тонгда кўлга кўрк бўлиб турар,
Мадҳи унинг олқишга лойиқ.
Қамишзорга кўмилиб мудрар,
Тун сайридан ҳориган қайиқ.

Кармана.

Шарль Бодлер

ПУРҲАФЗО ПАРИЖ

Кўзгу

Бадбашара одам кириб ўзини кўзгуга тутди.
— Афандим, 1789 йилнинг ўлмас ақидаларига биноан
ҳамманинг ҳуқуқлари тенг. Чунончи, кўзгуга қарашга
ҳаққим бор, бу менга ёқадими, йўқми — ўзимга қўйиб
беринг!

Мантиқан фикрлаганда мен сўзсиз ҳақ эдим, аммо
қонунан олганда у ҳам адашмаётганди.

Дарвеш

— Ҳаммадан кўра кимни ёқтирасан, ғаройиб одам?
Айт: отангими, онанг, синглинг, аканг?

— Менинг на отам, на онам, на синглим, на акам
бор.

— Дўстларинг?
— Сиз қўллаётган сўзнинг маъносига ҳалқгача тушу-
нолмайман.

— Ватанни?
— У қайси кенгликларда жойлашган билмайман.

— Гузалликни?
— Мен уни жоним билан — илоҳий ва абадий
кўринишини — яхши кўрган бўлардим.

— Олтин?
— Мен ундан сиз худодан нафратланганингиздек нафратланаман.

— Ҳм, нимани яхши кўрасан ўзи, дарвеш?
— Мен булутларни яхши кўраман... учар булутлар...
ҳов ана улар... Ажойиб булутлар!

Маънос тортган кампир

Ҳамма кўриб қувонаётган, ҳамма ёқишга уринаётган
ажойиб гўдакнинг кўринишиданоқ жикаккина, серажин
кампирнинг юзи шодликдан ёришди: бу шундайин ажойиб
жонзот — кампирдек нозик, унингдек — тишсиз, сочсиз
эди.

У яқинлашар экан, ёқимли табассумини ҳада қилмоқчи
бўлди.

Аммо бола меҳрибон, — шу билан бирга мункиллаган
аёлнинг бўсаларидан даҳшатга тушиб, бутун хонадонни
бошига кўтариб юборди.

Шунда меҳрибон кампир ўзининг одатий ёлғизлигига
юз—тутиб, бир бурчакда йиғлар экан, ўзига-ўзи гапириб
кўярди: "Эҳ, биздек шарт кетиб, парти қолган кампирлар
норасида гўдакларга ёқиш давридан ҳам ўтиб кетибмиз,
ҳаттоки суймоқчи бўлган жигарбандларимизни ҳам даҳшатга
соляпмиз!"

Ит ва атир

— Шавкатли итим, меҳрибон итим, азизим кучуқкинам,
келгин-да, мана бу шаҳарнинг энг олди атторидан олинган
атирга бир баҳо бер!

Ит думини ликиллатиб келади ҳамда қизиққонлик билан
нам бурнини атирнинг очиқ идишига тутди, сўнгра —
туйқус даҳшатдан отилиб, меңдан ўпкалаётгандек хура бошлайди.

— Эҳ, шўрлик ит, бир халта нажасни берганимда
хузур қилиб ҳидлаган, балки еб қўйган ҳам бўлардинг.
Хуллас — сен ҳам, маҳзун ҳаётимнинг нолойиқ йўлдоши,
ҳеч қачон бундайин атирларни тутиб бўлмайдиган оломонга
ўхшайсан: атир уларнинг газабини келтиради, уларга
ҳафсала билан сараланган ташландиқлар керак.

Рус тилидан Д.НУРУЛЛОҲ таржимаси.

Шойим БЎТАЕВ

ЎРИНДИК

Ҳикоя

Дўстим М.га

Тирикларни эса вужуди алдар.
Данте АЛИГЬЕРИ

Ҳамма бинолар оққа бўялган бўлса, бу... қандайдир сарғиш-қизғиш, кишининг кўнглида ўзи ҳам англаб етмайдиған ғусса-ҳазинликлар уйғотади. Уч қаватли. Қачон ва нима учун қурилганини, ўлай агар, билмайман.

Бинога кираверишда пешайвонга ўхшаб кетадиган бир жой бор. Йўғон-йўғон тўртта нақшинкор устун равоқни кўтариб туради. Бир маҳаллар устунлар қиз сонидай оппоқ бўлган бўлса ажабмас: кейин-кейин биров-тирнаган, биров чўқилаган, айрим ерлари кўчиб, олапесга айланган. Ҳар бир устуннинг остига каттакон сопол гултувак қўйилган. Лекин, бу тувакларда гул ўстириш бировнинг хоби хотирига келмаганини айтмасам ҳам сезаётгандирсиз. Шунинг учунми, улар сигарет қолдиқлари, қоғоз-поғозлар ташланадиган ифлос қутиларга айланган. Балки, ҳақиқатдан ҳам бу тувакларда гул ўстириш шартмасдир; бундай уриниш одамнинг ва ўсимликнинг эрка ташналик туйғусини хароб қилар. Ҳарҳолда, шамолда лаблари торс-торс ёрилиб, очликдан силласи қуриб гул ўстиргандан кўра шундай идишларга иссиқ уйларда сув қўйиб юриш ўнғайроқ-ку!

Равоқ ҳам равоқмисан равоқ-да! Осмонга чорланиб, қаники, илож топсам, ўша ёққа чиқиб кетардим, дегандай кўкрак кериб туради. Иморатсозлар ҳам шунга келганда ўзларини астойдил кўрсатганлар. Ҳар хил нақшлару ҳайвонлар тасвири эринмай ишланган. Пастдан туриб қараганда кўзга ташланмайдиган яна қанча-қанча майда-чуйда тасвирчаларни айтмайсизми. Ўйлайсизки, бу харом қотгурлар, бунчалик ҳафсалаю қунтни қаердан топишди экан, деб. Синч солиб тикласангиз равоқ тепасида уч қатор, зарҳал бериб ишланган жуда чиройли ёзувни ҳам пайқайсиз. Балки, буям ёзув эмас, нақшдир — билмагандан кейин қийин-да.

Турк-рун ёзувларини ўқийвериш кўзи пишиб кетган Насимхон Раҳмон буни ёзув дейди, сўқир бандалар ишонқирамай нақш дейди; бўш келмай профессорни мот қилмоқчи бўлади. Насимхоннинг жаҳли кўзийди: бу ерда дунёи дун ҳақида муаммоли-жумбоқли қандайдир фикр яширинган деб оҳанжама қилади; сўқир бандалар, қўйсангчи, ўқий олганингда ҳам бўлак гап эди, энди одамнинг бошини қотирма, дейди.

Насимхон қўл силкийди-ю жўнаб қолади.

Униям феъли қизик. Эсимда, бир куни менга: "Шеър эшитасанми? Мана..." деб, Бегра ёдномасидан ўқий кетди... Товба, товбалар-эй, ҳақиқатдан ҳам булар илк давринг ибтидоий эмас, балки ҳақиқий шеърят парчалари эди. Сўзлар шунақаям нишонга бориб тегардики, оқибатда Насимхон "халқимга, қуёшимга, авлодимга эгалик қилолмадим, улардан айрилиб қолдим" деган ерига етганида

кўзларидан ёш сизиб чиқверди. У ҳеч нарсани пайқамади... Ўқийверди... Чакўл ёдномасидан, Уйбатдан, Уюн Турандан, Уюқ Тарлақдан аралаш ўқийверди — аралашлиги билинмади: нега деганда, ҳаммасидаям руҳ бир, шакл муштарак эди.

Менга бўлса...

Менга Насимхоннинг дардлари қадрон, лекин барибир, сири фош бўлган тошларнинг эмас, гунгу забун, устунлар ҳимоясида бир имога маҳтал турган равоқнинг сўзлари қизикарлироқдир.

Сўзла, эй, кўҳна равоқ!

Балки, сенинг сирли хатинг қатида ярим пулга қиммат бирон бир ҳикмат яширингандир. Балки... Қанийди, бу балкиларнинг чеки бўлсайди.

Бу бинога кириб-чиқадиғанларнинг ҳаммасиям басавалят, жила курса, басавалятликка интиладиган одамлар экан. Каминаи камтариннинг бу ерга ишга келганига ярим йил бўлибдики, далли-гулли одатларим қандай эсимдан чиқиб кетаётганини ҳам билмай қолаётирман; тўлишиб, савлат билан юришга ўз-ўзидан ўрганиб кетаётирман...

Кириб-чиқадиған одамларнинг, жумладан, каминаи камтариннинг ҳам, нима иш қилишимиз, гўдаиб юришимизнинг сабаби нима эканлигини етти ёт бегона нари турсин, Расул чўлоқ ҳам билмайди. Расул чўлоқ деганимиз беш-олти сотихча келадиган ҳовлидаги дову дарахтларга қараркан, боши гангит, зерикканидан нос чекаркан, айрим пайтларда бир олманингми, бир шафтолинингми танасига суюнганча дунё ишларини ўйлаб кетаркан... Эшитганим-да бу! Уч-тўрт йил бурун унга ҳампо бўлиб Иминтой юрган экан. Иминтойни танийман. Еши ўттизларни қоралаётган бўлсам, соқол-мўйлови эндигона мурт чиқараётган ўспиринлардай кўринар, бит кўзлари кишини ҳамиша қандайдир тубанликка даъват этаётгандай йилтираб турарди. Иминтой ўзига ишониб-ишонқирамай гапирётгандай тутила-тутила, ингичка овозда сўзласа-да, жуда сермулозимат, сертавозез эди. Агар у боғда Расул чўлоқ билан суҳбатлашинг ўтирган бўлса-ю, узокдан басавалят одамлардан бирортасининг қораси кўрингудай бўлса, суҳбатни чала қолдириб, дик этиб ўрнидан турар, ихтиёрсиз равишда уст-бошини қоқиб-суқиб, дарров зипиллар; басавалят одамнинг қаршисига чиқиб, қўл қовуштириб турарди. Басавалят одам расвою раддибало кайфиятда келаётган бўлсам; бу қўл қовуштиришидан, бу тавозедан беихтиёр илжаар, ўзини дунёдаги энг буюк, таъзимга лойиқ инсон деб билганидан бўлса керак, кўкрагини янада баландроқ кўтарарди. "Ассалому алайкум..." Иминтой шу қадар ширин, шу қадар беозор... салом берардики, унинг бутун гавда ҳаракатлари, юз ифодалари фақат ана шу сўз нуқтасига йиғилиб келар, бутун борлиги шу сўз бўлиб учар ва эштаётган одамни забт этиб, бениҳоят талтайтириб юборарди.

Расул чўлоқ Иминтойнинг ҳам юмушини бажараётганидан буён машқи паст, юрагида ҳар замон-ҳар замонда исён учқунлари алангаланиб қолади, кўзига биноям, кириб-чиқадиган одамлар ҳам балойи қазодай кўриниб кетади. Ҳазини босади. Қуёш чиқмай, тонг сахарда келиш керакми, келади. "Нанай-нанай, най-нанай..." деганича димоғида аллақандай куйни ҳиргойи қилиб, супуриладиган жойларни супиради, сув сепади, баъзан димоғидаги куй давомидан ашугули бошлайди: "Ёр жамолин пардага солсам, дод-ей..." Шу сатрдан бошқасини билмайди шекилли, қайта-қайта такрорлайверади.

У юмушларини бажариб бўлиб, эшик оғзида турган мелисаларнинг олдига боради. Бу чоқда шулардан бўлак ҳеч ким қолмаган бўлади-да! Иминтой бўлганида... у билан одам зерикмасди. У Расул чўлоқдан уруш ҳақида сўраб-суриштиришдан эринмасди. Масалан, ё фашистлар, ё советлар бир-бирларига асир тушиб қолсалар, шунда... бир-бирларини нима қилишарди деб сўрарди. Расул чўлоқнинг қиёфаси жиддий тортиб, бир зум ўйланқираб қоларди, гўё бунинг жавобини фақат ўзи биладигандек, томоқ қириб: ГЭС қурдирадди, деб жавоб беради. Иминтой хаёлга чўмиб кетарди-да, секингина, паст товушда: ҳаммасигаям ГЭС қурдиртирмаса керак ахир, дерди. Расул чўлоқ унинг бу мулоҳазасини тасдиқларди: тўғри, ҳаммасигаям ГЭС қурдиртирмасди; агар ҳамма асирлар ҳам ГЭС қуравсая, энергия кўпайиб лампичалар ёрилиб кетарди ёки бўлмаса, яхши-ю ёмон демай, танида жиндаккина жони бор бари жонзотларни ток уриб чагоқ қиларди, дерди. Шунинг учун, деб давом этарди Расул чўлоқ, доно раҳбарлар асирларнинг бир қисмини тоғдан тош ташишга қўярди. Ҳуда-беҳуда тоғдан тош ташишининг нима кераги борлигига Иминтойнинг ақли етмай, анграйиб қоларди. Мабодо ер қимирлағудай бўлса, дея бу масалани ҳам ўзича ҳал қиларди Расул чўлоқ, тоғлардан кўп тош юмалаб кетиб яхши-ю ёмон жонзотларга шикаст етказарди, доно раҳбарлар шунинг учун асирларни тоғларнинг тошини енгиллатишга қўйишарди...

Бинога кираверишдаги эшик оғзида турадиган қорувул-мелисалар Иминтойнинг ўрнини босишолмасаям, унинг кексалигини ҳурмат қилибми, ҳар кунни кўришиб туришиганини, ишқилиб, у билан жуда яхши муомалада бўлишди. Расул чўлоқ бундан фойдаланиб қолишга бир-икки дапқур уриниб ҳам кўрди, яъни ярим соатгина ичкарини бир томошалаб, кўнглининг чигилини ёзиб чиқишни орзу қилди. Ялиниб-ёлвордиям. Бирон-бир натижага эришолмади.

Кўйсангиз-чи, отахон, дейишди, — бўладиган гаплардан гаплашайлик, биласизки, бу жойга бегона одам киритилмайди. Мана, бизгаям ичкарига киришга рухсат йўқ. Мана шу ерда пойлоқчи итдек тураемиз, уларнинг рухсатномасини текшираемиз, қонунга амал қилаемиз: қонундаям шундай ёзилган, ичкарига рухсат йўқ, деб ёзилган. Тушундингизми, отахон?

Бу ҳол Расул чўлоқни беҳад ҳайратлантиради. Мелисаларни мот қилмоқчи бўлиб, ёлгон ишлатиб кўради: "Уруш вақтида ўртоқ Сталиннинг олдигача кирганман-ку... нима қиласизлар энди-и..." Мелисалар кулишади: "Кўйинг, қўйинг, бошни қотирманг! Сталиннинг олдига-я... сизга йўл бўлсин эди..." Расул чўлоқ мелисаларнинг ҳушёрликларига ичда қойил қолди, миси чиққан ёлғони учун сал-пал хижолат ҳам чекади. "Бу воқеа Кремлда бўлвди-да, — дея хастўшлаш мақсадида яна ёлгон тўқий бошлайди. — Биз, яъни 112-ўқчи дивизиянинг бир гуруҳ саллотлари Кремл ҳовлисини айланб юрвудикки, иккинчи қаватда дераза тарақлаб очилди. Қўлларидея трубка, ўртоқ Сталин пайдо бўлди..."

Мелисалар барибир ишонинишмайди. Расул чўлоқни хафа қилмаслик учун "кейин-чи, кейин" деб уни эрмаклар туришади, мавзу чуқурлашиб, сиёсийлашиб кета бошласа, дарров гап-сўзга чек қўйишади: "Энди сиз боринг, отахон. Битта-яримтаси мундоқ турганимизни кўрса, сизгаям, бизгаям гап тегиб қолиши мумкин..."

Уттиз йил бадалида Расул чўлоққа ҳали бирор марта гап тегмаган, у бу ҳолатнинг захри қандай бўлишини тузук-қуруқ ҳис қилолмайди, лекин ақлнинг қафолат беришича, гап тегиб қолиши яхшимас. Шунинг учун, бўйини қисиб, секингина дарахтзорга жўнайди. Кўриб, бировга қорасини кўрсатмасликка уринади. Шундаям, унинг кўнгли бино ичкарасига кириб, бир томошалаб чиқишни тусайди. Қизиқиши баттар ошса ошадикки, асло сусаймайди.

Расул чўлоқ бинога кириб-чиқадиган одамларнинг бирортаси билан ош-қатиқ бўлгани йўқ; Иминтойдай сермулозиматлик-ку энсасини қотиради. Энди-и... мундай олиб қараганда, урушдан аввал у ақлнинг танимаган йигитча эди, беш йил урушда юргани уни баттар дағаллаштириб юборди. Битта милликни кўтариб беш йил салтисивой юравериб ҳам одамовчи қилиб ташларкан-да! Яқин муносабатда бўлмаган бўлса-да, Расул чўлоқ зимдан уларга қизиқсиниб қараб юради. Урушдан олдин тентаккина йигитча эканлиги уруш даврида миллик кўтаришдан бўлак нарсани билмагани ҳалақат берадими, ҳарчанд уринмасин, уларнинг бирортаси ҳақида тузук-қуруқ бир нарса деёлмайди. Тўғри, Расул чўлоқ баъзан улардан битта-яримтасини тўй-маъракаларда учратиб қолар, шундаям жипс келиб, апоқ-чапоқ бўлиб кетишининг улдасидан чиқолмасди.

Улар битта-битгаллаб, иккита-иккиталаб, учта-учталаб ташқарига чиқишар, устун остида жимгина сигарет тутатишарди. Баъзан ўзаро нималар ҳақидадир сўхбатлашиб ҳам қолишардики, Расул чўлоқни биронинг гапини эшитиш одати бўлмаса-да, бу ғалати одамларнинг нималар ҳақида гаплашишларини билишга иштиёқи кучли эди. Айтмоқчи, улар тик турган ҳолда сигарет чекишар, гаплашишар, ўтирадиган жойнинг ўзи йўқ эди.

Беш йил уруш кўрган одамнинг қўли бир умр таёқдай қотади: ундоқ қилувдик, бундоқ қилувдик дея мақтаниб, ёхуд ундоқ қилудурман, бундоқ қилудурман, дея катта кетиб юраверади. Мақтанашларга ёлгон аралашиб боргани ёки яккан лоф уришдан бўлак нарса эмаслиги сингари катта кетишлар ҳам қуруқ сўздан нарига ўтмайди. Расул чўлоқ мақтанишию катта кетиши билан Иминтойдан бўлак бирор инсоннинг қулгоғини қоқиб бермаган: бундай нияти йўқ. Бу жумлаи жаҳондагилар кўриб турганига ишонинишмайди-ю, Расул чўлоқнинг айтганлари нима бўпти? Бе! Гап бошлашидаёқ қўл силтаб нари кетишади.

Расул чўлоқ у-бу қилиб, қуюқ соя ташлаб турган тол остига уч-тўрт киши сиғадиган ўриндик (скамейка) ўрнатди. У ҳаётида биринчи қилган энг катта иш деб фашистнинг долин берганини ҳисоблаб юрарди, бу ҳаракати билан ҳаётида яна, иккинчи марта улғу бир иш қилди. Учинчисидан умид қилмасаям бўлади: ўзи гапнинг сирасини айтганда, бир инсон умри учун учта катта ишнинг мутлақо кераги йўқ. Агар туғилишидаёқ пешонасига тинчгина, хотиржамгина яшаш аъмоли битилган бўлса, бирон бир зғу аталмиш ишга умуман қўл урмагани дуруст, алоҳа, шу ёзигидан ҳам айрилиб, тинчлигу хотиржамлик ўрнига ўзига-ўзи кўпдан-кўп бошогриқларни сотиб олиши турган гап.

Расул чўлоқ ўриндикни чиройли бўлсин деб, қизил ранга бўяди. Бинонинг ранги сарғиш-қизғиш тусда эканлигини айтвудик, шекилли; бу атрофдаги кўзга ташланар-ташланмас нарсалардан темир панжараларгача қизил тусда бўлгани учун Расул чўлоқ ҳам ўриндикига шу рангни мос топди. Балки, бошқа сабаблариям бордир; у ёғини ким билиб ўтирибди дейсиз.

Дастлабки ўн-ўн беш кун ичида ўриндикни ҳеч ким пайқамади; мабодо, қўзлари тушган бўлса ҳам, одатла-нишмагани учунми, биров келиб ўтирмади. Расул чўлоқнинг улар билан алоқаси бўлса эканки, мана, ўриндик ясаб қўйдик, бемалол дам олиб кетаверишларингиз мумкин, деса. Айтмайди. Айтолмайди. Иминтой боридея бўлак гап эди, у қандай бўлмасин, булар билан тиллаша оларди.

Ҳў-ўв чап томондаги охириги устун остида паст бўйли, эллик ёшлардаги бир кишининг сигарет чекиб тургани ўқтин-ўқтин кўзга ташланиб қоларди. Бу кишининг кўзлари аллақандай жуда-жуда ғалати, худди ҳамма туйғулари қачонлардир ўлиб бўлгандек, теварак-атрофга ҳиссиз боқар, ранги захил, сочлари тўкилиб, ортида бир ҳовучгина туки қолганди, холос.

Келиб-келиб мана шу киши — Гулмиддин ака ўриндикнинг дарахт остида беҳуда турмаганини фаҳмлаб етди. Ҳар кунни кўриб юрган бўлса-да, ўша фаҳмлаган чоғида/қувончини ичига сиғдирилмаётгандай, дабурустан хитоб қилди:

— О-ҳо! Сигарет чекадиган зўр жой бор экан-у!..

Кейин келиб, ўриндикқа оғишта қўл теккизиб кўрди: бўёғи юқмадимикан, дегандай бармоқларини бир-бирига ишқиб, кўзининг олдига келтириб қаради; ҳатто, искаб ҳам кўрди. Бир балоси бўлмаса, шудгорда қўйруқ на қилур, дегандай атрофга тумонсираб қараб ҳам олди. Ҳитирди. Пайпасланиб, чўнтагидан сигарет олди, чека бошлади. У оғзидан паға-паға тутун чиқарар, худди мясига оғирлик қилаётган ортиқча фикр-ўйларни тутун билан ҳайдаб юборишга жад қилгандай туюларди.

У, чамаси, Расул чўлоқни кўп ҳам одам ўрнида кўрмасди; уёқдан-буёққа, буёқдан-уёққа тимирскиланиб

ўтаверишига аввал эътибор бермай турди, сўнгра томдан тараша тушгандай:

— Бобой, одамга кўп мушайт беряпсиз-да! Бир ерда ўтирсангиз бўлмайди, куннинг иссини қаранг... — деди.

Дарвоқе, ҳаво жуда дим эди. Бир жойга ўтирса одамнинг нафаси бўғилиб, ўлиб қолиши ҳам ҳеч гап эмасди.

Расул чўлоқ индамас, индамай нари кетарди. У бу одамни илгари ҳам кўриб турарди-ю, негадир ўзи ўрнатган ўриндиққа келиб ўтира бошлаганидан кейин ёқтирмай қолди. Шу даражага етдики, ундан ўриндиғини қизганиб, шуни бузиб ташласамикан, деган ўй-хаёллари ҳам борадиган бўлди.

У ана шундай ҳардамхаёллик билан юрганида тасодифан менинг ҳам оёғим ўша томон тортиб қолди. Гулмиддин ака ўриндиқнинг у четида ўтирган бўлса, мен бу четида бориб ўтирдим; менинг ҳам қандайлгимни синаб кўрмоқчи бўлгандай уёқдан-буёққа, буёқдан-уёққа тимирилганиб ўтаётган Расул чўлоққа:

— Отахон, аҳволларингиз қалай? — деб луқма ташладим.

У дарров тўхтаб, кўзларини йилтиратганча:

— Дуруст, ўғлим... Ер гумбазининг устида, осмон гумбазининг остида секин-секин қимирлаб юрибмиз-да...

Унинг содда ва жайдариллик билан, образли қилиб сўзлаши менга ёқди: ўзимни қандайдир эмин-эркин ҳис этганча, маза қилиб кулдим.

Захил юзли киши — Гулмиддин ака мен томонга хўмрайиб, норози қиёфада қараб қўйди: ўзимни кўрмаганликка-билмаганлик ка олдим. Ростини айтсам, мен бу одамни бир-икки кўрганим, исминини билганим билан тузук-куруқ танимасдим, ҳали икки оғиз сўзлашганимча ҳам йўқ эди.

У менга нимадир демоқчи бўлаётганини, чамаси, одобу ахлоқ бобида алмисоқдан қолган насиҳатларини суқмоқчи эканлигини пайқаб, ўзимни шундай тутдимки, атрофим зирҳли кўрғон-ла ўраб олингандай бўлди. Энди на ахлоқ-одоб бобидаги бирор ўткир фикр, на танбеҳ оҳангидаги найзадор сўз бу зирҳни тешиб ўта оларди. Кўрғоннинг баланд деворларидан қанотли сўзлар ҳам учиб ўтолмас, хуллас, бу ёғидан ҳам кўнглим хотиржам эди. Бу зирҳу баландликни унчалик ҳам аҳмоқ бўлмаган ҳар қандай одам ҳис эта оларди.

Гулмиддин ака менга синч солиб бир-икки қараб-қараб қўйди-да, ҳарқалай индамади.

Мен Расул чўлоқнинг ҳол-аҳволини обдон эзмалаб, майдалаб сўрай бошладим; бу чол билан қайси мавзуда суҳбатлашсам экан, деб, сўзни нимадан бошлашни билмай туриб эдим, у дарахтлар орасида кўздан йўқолди. У Гулмиддин акадан юрак олдириб қўйган, шекилли, бу томонга қайта йўламади.

Аслида мен ҳам жўрттага шундай қилувдим: йўқса, чолнинг аҳволини кўриб турибманку, у билан пачакилашиб ўтириш зарил кептими? Йўқ... қандай бўлмасин, мана шу тунд юзли одамнинг жигига тегсам, уни бу ердан туриб кетишга мажбур қилсам, деганим — афсуски, Расул чўлоқ мени ҳақиқатдан ҳам ўзининг ғамхўри деб билди, тўғри тушунмадим, хижолатланиб, нари кетди. Гулмиддин ака билан иккаламик ёлғиз қолгач, у ҳам, мен ҳам миқ этмай ўтиравердик: бир-биримизни негадир кўришга кўзимиз, отишга ўқимиз йўқ эди; шундаям бир ўриндиққа, ёнма-ён ўтирардик. Ичкарида ишим зарур эканлигига қарамай, аввал у ўрнидан турсин, кейин менга навбат, деган қайсар хаёлда қимирлагим келмасди. У бўлса, парвойи фалак, бездай, гуваладай; шунинг билан билла-билла яшаб, бир хонада ўтириб ишлаганларга офарин-ей!

Ахйри, сабрим чидамай ўрнимдан тураман.

Худди саллотлардай, лом-мим демай, хайр-хушнияма насия қилиб, сўзни кайф кўриб унинг ёнидан ўтаман.

¹Бу ривоятни менга ҳассос инсон Абдулла Қаюм айтиб бергандилар. (Муаллиф)

Ўтаётиб, унинг вужудидан жудаям қўланса қандайдир ҳид келаётганини сезгандай бўламан. Илдамлайман. Расул чўлоқ гавдасини бир томонга ташлай-ташлай ортимдан йўртиб кела бошлайди. Мен тўхтаман. У етиб олиб, енгимдан ушлайди; нимадандир ҳадиксираб, теварак-атрофга аланг-жалаң назар ташлаб олади. Сўнгра йиғламсираётгандай, худди ташлаб кетмоқчи бўлган ўғилнинг оёғига ёпишган она сингари кўзларимга жовдираб-жовдираб тикилади. Оғайнилар, ҳаммаям одам ахир — ҳамманинг ҳам ўзига яраша ташвиш-ғами, дарди борлигини аллақачонлар тушуниб етганман, дунёнинг шу анғиз қаришига ўзимни кўниктирганман; барибир, шундаям, хоҳ ишонинг-хоҳ ишонманг, Расул чўлоқнинг тикилишларига дош беролмайман, унинг кўзларини ич-ичларидан мен қадим манзараларга дуч келаман: баланд қурилган дор, сарғайган дашт... изиллаган хазонлар... чириётган ҳаволар... каттакон қора ўргимчак тўр тўқийди: аввалига бутун ер шарини қоплаб олгудек каттакон, тўқийвергани сайин кичряверди, ахйри бу тўрнинг маркази кичик нуқтага — Расул чўлоқнинг қорачўғига айланади; беихтиёр нигоҳимни олиб қоқаман...

— Ука-а, ўриндиқ сизлар учун... қадамингизни

узманг, — дейди у овози қалтираб; қалтиришдан ташқари мен ўтинч ва ўкинччи ҳам ҳис қиламан.

— Албатта... — нима

деярини билмайман, кўзларига қарашга кўркаман, нигоҳим бино пештоққа кезинади, равоқ тепасидаги ёзувларга тикилганча ўй ўйлаб кетаман: эмишки, Табризда Мавлоно Жалолоддин Румийнинг мақбаралари бор экан. Бу қўтлуг масканга ҳар ерлардан зиёратчилар келар, табаррук хокни тавоб айлашаркан. Мақбара эшигининг тепасида, очиқ ҳавода бир мисра шеър муааллақ ҳолда пайдо бўларкан. Ким бу мисрани давом эттириб, жавоб қайтарса, мақбара эшиги очилиб, ичкари кираркан. Мавлононинг қабрлари тепасида катта китоб бор экан. Етти саҳифани очиб ўқиса, зиёратчининг келажаги битилган бўлар экан.

Шамсиддин Муҳаммад Ҳофиз ўн-ўн икки ёшликларидан устозлари Кирмонийга Мавлононинг қабрларини зиёрат қила-

ман. дейдилар. Ҳали сиз ёшсиз, улғайсангиз борасиз, деб, устозлари у кишини йўлдан қайтармоқчи бўладилар. Хожа Ҳофиз ўз аҳдларида собит қолиб, Шероз шаҳридан Табризга келадилар. Мавлононинг мақбараларида жуда кўп зиёратчилар йиғилган бўлади. Хожа Ҳофиз амаллаб илгари ўтадилар, биринчи қаторда турадилар.

Шунда ҳавода:

Илми ҳақ дар илм сўфи гум шавад, Ҳақ илми сўфи илмида йўқолади, деган мисра пайдо бўлади.

Хожа Ҳофиз теъда жавоб қайтардилар:

Ин сухан кай бовари мардум шавад. (Бу сўз элнинг ишончига қачон киради?)

Мақбара эшиги очилди. Хожа Ҳофиз ичкарилайдилар. Қабр устидаги китобнинг еттинчи саҳифасини очиб, ўзларининг келажакларини ўқийдилар.

Уша сирли еттинчи саҳифада бутун инсониятнинг қисмати битилган бўлиши, шубҳасиз. Фақат ўз қисмат-тақдирини ўлимоқ, билмоқ учун Ҳофиз зукколигино фасоҳати лозим бўлган. Минг-минглаб мисралар ҳавода муаллақлигича қолиб, йўқолиб кетган. Ҳозир кўриб турганим, равоқ устидаги номаълум битикнинг сирини очилганда, балки, бу бино шу туришича сочилиб кетармиди? Ким билсин.

Чиройли, лекин қандайдир совуқ, кишининг дилини эзадиган, оғритадиган равоқдан нигоҳимни уздим: ичимни тўлдириб келаётган қора ҳислардан тезроқ қутулишни истадим.

Кифтини қисиб, қўл қовуштириб турган Расул чўлоққа тасалли берган бўлдим:

— Сизга катта раҳмат, отахон. Яхшиям, ўриндиқни қуриб қўйганингиз, бошқа қаерда ҳам ўтирардик?!

У менинг сўзларимга ишонқирамаётгандай бир қиёфада туради: ҳаммасига ўша захил юзли киши сабабчи...

Расул чўлоқ муҳим сирни ошкор қилаётгандай шипшиди: — У — инжиқ...

— Ҳа, ҳа. Шунақага ўхшайди...

— Сил бўлса керак... Офтобда қарасангиз яхшироқ билинади: ёноғи қизариб, яллиғланиб ётади...

— Эйтибор берманг...

— Ичимни сиқиб юборадиди-да!..

Расул чўлоққа яна нималарнидир айтиб гўлдирайман; лекин, паришон тортган хаёлларимни йиғштириб олишга қурбим ётмайди, вужудимда қаттиқ ҳолсизлик, чарчоқ... кўзларим ўз-ўзидан юмилиб кетаётгандай...

— Чарчабсиз...

— Ҳа, ҳа... Кейин ичкарилайман.

Эртаси куни ҳам қандайдир истак мени ўриндиқ томон етаклайди. Балки, Расул чўлоқнинг ўтинчидир? Тушдан кейин боғчага йўл оламан... Айтмоқчи, тушлик ҳақида ҳеч нарса демабман-ку; бу ерда тушлик қилган одам фақат чарчайди, ошхонада шунақаям бемаза

овқатлар пиширишадик, исқирт хотинлар атайлаб ҳам бунақасини тайёрлашолмаса керак. Ёғлари устида қалқиб сузиб юрган суюқ овқатлар, дуч келган нарса — пиёзи, картошкани, ичак-чавоқми, гуручми ичига тиқиштирилган сомсалар... ташқаридан қараганда, савлатли-салобатли кўринган одамларнинг шундай овқатланиб ўтиришлари кишини ажаблантиради; чамаси, ошхоналар ҳам уларнинг дид-таблларига бора-бора мослашиб қолган кўринади...

Шундай қилиб, қоринни қаппайтириб, ўриндиқ томон йўл олдим. Гулмиддин ака аллақачон келиб, ўз ўрнини ишғол қилиб ўтирган экан. Оғиз-бурнидан бирдек қуюқ ту-тулар чиқариб, сигарет чекарди. У, худди кечадан буён ўрнидан жилмаганга ўхшар: кийим-бошлари, оёқ чалиштириб ўтириши, ҳатто юз ифодалариям кечаги эди. Шу тахлит қўйиб қўйсангиз, минг йиллаб, милён йиллаб сигарет чекиб ўтиришдан, оғиз-бурнидан бирдек қуюқ тутун чиқараверишдан зерикмайдигандек эди: бу бир хил қиёфа одами алақандай зериктирар, сигарет тутунидан худди гўр ҳиди анқиётгандек туюларди.

Бу гал мени кўриб, у ҳеч кутилмаганда ўзини қувонгандай қилиб кўрсатди, ҳирқироқ товущда:

— О-ҳо, бирорди! Келинг, келинг, марҳамат, ўтиринг! — дея худди ўриндиқ шахсан ўзига қарашлидай, менга марҳамат кўрсатаётгандай жой кўрсатди.

Мен ўтирдим. Шундан кейин у менга мутлақо этибор бермай қўйди: чурқ этиб оғиз ҳам очмади. Расул чўлоқнинг кечаги гапи эдимга тушиб, унинг ёноғига сездирмай разм солдим: Гулмиддин аканинг ёноғи яллиғланиб турар, ҳамма силларда бўлгани каби рангсизлик, захиллик юзига абадий муҳрланганди. Шу асно, мен унинг юз қадамча наридаги, ўзимиз ишлайдиган бинонинг иккинчиси, учинчиси қаватдаги деразасига боқиб ўтирганини пайқадим. Эҳтиёткорликни қўлдан бермай, учинчи қаватдаги деразаларга бир-бир қараб чиқдим — ҳеч нарса сезмадим; нигоҳим иккинчи қаватдаги деразалар узра югура бошлади... ноғоҳ... бир томони очик деразадан озгингина қизнинг чехрасини кўзим илғаб қолди. Унинг елкасини қоплаган сочларининг тусдай қоп-қоралиги туфайли, оппоқ юзи ҳам аниқ-таниқ кўринарди. Юрагим "шув" этиб кетди

негалигини билмайман, аммо, аллақандай галати аҳволга тушдим; бу бинода аёл зотининг ҳам бўлиши мумкинлиги негадир хаёлимга келмаган экан. Олти ой мобайнида ўз хонамга кириб-чиқиб юриб, на йўлакда, на ошхонада, на ҳовлида... ҳеч қаерда бирортага қизил кўйлакка дуч келмовдим-да!

Негалигини билмайман-у, қизнинг қизи қочган чехрасида, ўйчан кўзларига чексиз гусса акс этган бўлиши керакдай туюлаверди: мен унинг юз-кўзларига яқинроқдан боқиш учун ҳамма нарсани беришга тайёр эдим.

Мен маъсума қизнинг бу галати бинонинг номаълум хонасига қандай тушиб қолганлигини ҳамон тасаввур этолмай турганимда, у бир кўлини юқори кўтариб қандайдир имо-ишоралар қилгандай бўлди.

Бу вақтда биз, Гулмиддин ака иккаламиз равоқ тепасидаги, ёзув деб гумон қилинган номаълум битиклар ҳақида гаплашиб ўтиргандик. Бу унчалик муҳим машварат эмас, бир ўриндиқда иккаламиз ёнма-ён оғизга мум солгандай жим ўтираверишдан кўра уёқдан-буёқдан дегандай, шунчаки... ўнғайсиз ҳолатда қолмаслик учун қилаётган оғизона ҳаракатимиз эди; ҳар ҳолда, мен шундай ҳисоблардим; мароқсиз суҳбат асносида

Гулмиддин аканинг ҳам бошқача ўйлашини тасаввур этолмасдим.

— Агар бу чиндан ҳам ёзув бўлса, — деди Гулмиддин ака сигаретининг кулини нариги томонга қоқиб. — Бирон бир фикрни ифодаласа... албатта, бу дунё ҳақидаги фикр бўлади...

Насимхон ҳам шунга ўхшаш бир гапни айтган эдимда.

— Бошқача бирон гап бўлишим мумкин-ку! — дедим кўзларимни деразадан узмаган кўйи; рангпар қизнинг жамолини яна кўриб қолармикинман, деган умидда.

— Йўқ.

— Нега?

— Шунчаки қоғозга ёзилгандай биронга гапни ёзиб қўйиш учун равоқча, яна ҳеч ким билмаган ёзувда хат битиш шартмас...

— Қизи-иқ... нима дейилган экан-а?

— Дунё ҳақида битта ҳақиқат бор, фақат, ҳар хил шаклларда айтилади.

— Қани?

— Дунё — бевафо, ҳамма нарса ўткинчи ва арзимасдир...

— Сиз фақат фоний дунё ҳақида сўзлаётганга ўхшайсиз.

— Албатта-да! Ўзимиз фоний бўла туриб, боқийлик ҳақида саф-

сата сотиб, чўпчак айтишининг нима ҳожати бор...

Гулмиддин аканинг сўнги сўзи қулоғимга кирмай қолди: деразада яна ўша қиз пайдо бўлди, менга Гулмиддин акани айтиб юборинг, дегандай имлаб ишора қилди.

— Сизни қақаришяпти...

— Ҳа-а... Ёлғиз ўзи дарров зерикпти-да! Қизим у, институтда ўқийди, практикага ўзимнинг олдимга олиб келдим...

— Яхши кпсиз... — дедим нима деяримни билмай.

— Хо-ош!.. — ҳамроҳим негадир илжаймоқчи бўлганди, лаблари буришиб, юзи қийшайиб кетди. — Энди мен борай...

Индамадим.

У кетиши биланоқ деразага кўз ташладим: парда тортиб қўйилган эди. Қизга ҳеч қандай боғлиқлик томоним бўлмаса-да, галати бўлиб кетдим.

Дарахтлар орасидан Расул чўлоқнинг "нанай-нанай, най-нанай" деган хиргойиси эшитилди; яқинлашгани сайин одатдаги қўшиқча айланди: "Ёр жамолин пардага солсам, дод-ей..."

Унинг кўзи менга тушиб, туйқусдан жимиди.

Тилига калолат келгандай бир зум қотди.

Сўнгра:

— Ие, шу ердимингиз? — дея ўринсиз савол ташлади.

— Ҳа.

— Мен анаву холосми, дебман...

Расул чўлоқнинг Гулмиддин акани "анаву" деб гапириши шу тобада гашимни келтирди. Аслида, кечагина унинг устидан кулишга, уни камситишга ўзимда кучли бир

иштиёқ сезиб турувдим-ку! Бугун эса... Гулмиддин акага нисбатан қандайдир ҳурмат ҳисси уйғониб бораётгани: унинг касалмандлиги, дард чекканлиги бунга сабаб бўлаётганми? Ундай дейдиган бўлса, кечагина Гулмиддин аканинг силлигини Расул чўлоқ билан бир-биримизга айтиб, қандайдир қувонч ҳиссини туймаганмидик? Ҳарҳолда, Гулмиддин аканинг қизи борлиги, унинг олижаноблиги (негадир, уни албатта олижаноб деб ўйлардим); тоза хилқатлиги (бунгаям астойдил ишонардим); юрагим пучмоқларидан маҳв бўлиб бораётган заиф нурни тиклагани (бу аниқ эди!) омонат хулосалариму фикрларимни пардай тўзатиб юборди.

Расул чўлоқ мени ким деб ўйлапти?
Наҳотки, шундай қизнинг отасини "анаву" деб аташ мумкин бўлса?

Ториққанымдан қовоғим тушиб кетди...
Анча фурсат бир-биримизга сўз қотмай, сукут ичида ўтирдик. Мен дераза баҳонасида ўзимнинг ичимдаги, қачонлардир йўқотиб қўйганим — уни қайтадан учратиб, у билан суҳбатлашардим, унинг сўзлари менга роҳат бағишларди, унутилиб кетаётган хотираларни бир-биримизга сокин сукунат ичра эслатардик, бунга сайин кўзларим ёшланиб, ўзимни Расул чўлоқнинг ўриндиғида эмас, юксак-юксак маъволарда кўрардим... Ўз ичимда шу қадар кенг ва ранг-баранг олам борлигини қувонардим...

Менинг бу ўтиришу ҳолатим Расул чўлоққа ёқмади шекилли, илгарини ошнасини эслади:

— Иминтойнинг борлиги тузук эди, — деб гингшигандай бўлди. — Одамни зериктирмасди: мана-а, энди диққина-фасликдан торс ёрилиб кетсанг ҳам бировнинг иши йўқ... — чуқур хўрсинди.

Расул чўлоқ "диққинафаслик" деб, бино-ю одамларга — бундаги муҳитга жуда-жуда мос сўз топиб ишлатди-да! — У ҳаммага қўллуқ қиларди, — гўлдиради чол марҳум одам ҳақида сўзлаётгандай. — Шундай бола... индамай-нетмай кетди-қолди. — бировдан хафалигиниям айтмади...

Расул чўлоқ, нима деркин, дегандай менга қаради. Миқ этмадим.

Иминтой, бу — алиқсиз қолган саломлар.
Иминтой, бу — жавобсиз қолган қўллуқлар.
Иминтой, бу — бир тўда жиддий, ўз вужудларининг парваришидан бўлак нарсаларга бепарво серсавлат одамлар ўртасидаги масхарабоз.

Иминтой, бу — йиғланмаган йиғи.
Иминтой, бу — ҳарвақт ҳар ерда ҳозир у нозир.
Иминтой, бу — ҳеч вақт ҳеч қаерда йўқ, йўқ, йўқ!..
Кетиб яхши қипти!
Мен нурсиз кунлар нима эканлигини унутдим.
Айниқса, бир куни...

Бир куни мен сархуш-сархуш бўлдим.
Бир куни мен ўзимни бир шундай тутдим.
Бир куни мен бир осмон бўлгим келди.
Бир куни менинг бир қанот қоққим келди.
Бир куни мен бир қўш бўлгим келди:
бир сайроқи қўш бўлгим келди;
бир учар қўш бўлгим келди.
Бир куни мен бир қўш бўлиб ўзимга ранг танладим: мовий ранг танладим, қалбим тўлишиди; қизил ранг танладим, кўзим ёнди; сариқ ранг танладим, маъюсландим...

Бир куни бир қалбим тўлиб, бир кўзим ёниб, бир маъюсланиб учдим. Учиб-учиб қаршимдаги дераза рафига бориб қўндим. Қанотларим камалак тусида товланди. Ўзимга овоз танладим: овозимни синадим. Мен ўриндиққа ёпишиб қолмадим, мен боғдан-да юксак кўтарилдим, мен осмонни танладим; мен қўш бўлдим, қу-уш...
— Нега йиғлаяпсиз? — Гулмиддин ака сигарет қолдиғини тирноғининг учига қўйиб, четга улоқтираркан, кифтини қисганча, менга ҳайрон бўлиб қаради.

— Ўзи-им... шундай... — мен унга жилмайдим.
— Рангингиз ҳам оқариб кетипти, — ташвишланиб қолди Гулмиддин ака. — У ер-бу ерингиз огрияптими? Касалмисиз?
— Йўқ, йўқ; ташвиш тортманг; ҳозир ўтиб кетади...
— Ғалати йигит экансиз-ку! — Гулмиддин ака бош чайқаб, яна лабиға сигарет қистирди.

Энди мен озгина бўш вақт топдимми, ўриндиққа келиб ўтирадиган бўлдим. Расул чўлоқ ўз юмушлари билан андармон; Гулмиддин ака сигарет бурқситади (унинг ранги силдай кўриниши кўп чекишидан экан) — аҳён-аҳёнда битта-яримга сўз ташлаб қўймаса, қолган вақтларда индамай ўтираверади; мен дераза томонга ўгринча қараб-қараб қўяман...

Деразанинг пардаси сурилиб, қизнинг рангтар чехраси кўриниши биланоқ боққа аллақандай шуқуқ киреди: айқаш-уйқаш ўсиб, дарахтлар танасига ўралиб қолган печакчулларгина эмас, чиринган хазонлар ҳам қайтадан жонланади, бир маҳаллар ям-яшил япроқлар бўлганлиги ҳақида гуссалли ривоятлар айтади. Мен бўлсам... негадир маъюсланиб қоламан...

Баъзан кўзларимиз тўқнашади: шунда у синиқ, аммо жуда ёқимли жилмайиб қўяди...

— Айтиб юборинг дегандай, дадаси томонга ишора қилади.

Гулмиддин ака шоша-пиша ўрнидан туриб:
— Хайр, биродар; ёлғиз ўзи дарров зерикиб қопти-да, — деганича жўнайди.

Мен... унинг ордан тикилганча, ота-бола мунча нималар ҳақида гаплашишар экан, дея қизиқиб, ҳайрон бўлиб қоламан.

Равоқ тепасидаги ёзув энди мени унчалик қизиқтирмай қўйганиди: чунки Гулмиддин ака билан Насимхоннинг ўзларича тахмин қилишлари, бунда дунёнинг бевафолиги ҳақида қандайдир ҳикмат битилган бўлиши керак, дейишлари айна ҳақиқатдай туюлади. Нега деганда, абадий туйгулар, ўлмас нарсалар ҳақида сўзлаш, фикр юритиш сарғиш-қизғиш тусдаги бинонинг каталакдай хоналарига қамалиб, ўзларича қандайдир юмушлар-ла машғул одамларнинг етти ухлаб тушларигаям кирмасди: улар дунёнинг ўткинчилигига шу қадар қаттиқ ишонинишардики, бу ишонининг совуқ нуқси юзларигаям уриб қолганди. Шу боис, дунё ўтиб-кетиб қолмасдан ундан иложи борича юлиб-юлқишга, истифода этишга ўринишган эди: ҳаракатларининг барчаси бесамар кетаётганлиги билан ишлари йўқ эди.

Дарахтлар орасидан одатдагидай "нанай-нанай, най-нанай" деган хирғойи эшитилди, сўнгра ўша одатдаги ашулага уланди: "Ер жамолин пардага солсам, дод-эй..."

Расул чўлоқ чиқиб келди.

— Ис, сиз ҳам шу ердамидингиз? — ўз саволидан ўзи дувв қизарди.

— Ҳа.
— Гулмиддин кўринмадимми? — "анаву"нинг исмини тўлиқ айтиб, ҳеч бир ғарзсиз сўрагани учун ўрнимдан туриб Расул чўлоқни қучоқлаб олгим келди.

— Йўқ, кўрмадим.
— Ҳм-м... Қизим практиканини тугатади, деяётувди... —

— Куёвимнинг олдиға олиб бориб, каникулигача қўйиб келаман, деди...

Ичимдан нимадир узилиб тушгандай бўлди.
— Куёвиям бораканми? — саволимнинг ахлоқона-лигидан ер ёрилмади-ю, кирсам.

Расул чўлоқ ўзини эшитмаганга олди.
— Қаердайкан? — худди Расул чўлоқ тақдиримни бир оғиз сўзи билан ҳал қиладигандек, унга қўрқа-писа қарадим.

— Тошкентда ўқиркан. Ишбилгичлардан бўлармиш. Фермаи-мермаи очармиш... Шунақа-да! Иминтой бўлганида бунақа гапларнинг фаҳмига дуруст борарди. Ҳе йўқ, бе йўқ — кетворди...

Расул чўлоқни гапининг давоми қулоғимга кирмади.
Мен карахтланганча... юрагим тўлганча... деразага қараб қолгандим.

Мана ҳозир... мана ҳозир... дераза пардаси сурилади-ю, менга таниш чехра кўринади.

Мана-а-а, ҳози-ир...
Парда чайқалгандай бўлди.

Юрагим ҳаприқиб кетди.
Қалбим пучмоқларини заифгина титраб турган нур ёритаётганини ҳис этиб турдим; бу ҳолат шу қадар ёқимли...

Мен Расул чўлоқ ўрнатган, негадир қип-қизил рангта бўялган ўриндиқда ўтирганимча, чуқур, изтиробли ўй-хаёлларга толган эдим...

Ўлмас ҲУСАЙН

ҚИЗҒАЛДОҚ ЧИҚАРСА ТИЛИНИ...

Кўзни ёшга, дилни армонга,
Тўлдирганча жонга титроқни.
Қундуз сокин уланар шомга,
Едга солиб олис фироқни.

Яхшиямки, кенглик бор дилим,
Қон ёшларим артгучи рўмол.
Нигоҳларим чўмилтирар жим,
Булутдан сув келтирган чимзор.
Оқшом кўнгил каби қораяр,
Исмингдайин чарақлайди ой.
Қайлардасан кокиллари зар,
Йиғлаяпсан сен ҳам ҳойна-ҳой.

Ёким ойдан ипаклар олиб,
Ўксинганча тиякпсан кашта.
Мен-чи силаб отимнинг ёлин,
Кетаяпман поёнсиз даштдан.

Ҳали тонгта анча бор,
Ой боқади ўйланиб.
Меҳринг остонасида,
Мен турибман мунғайиб.
Қир-қари қирчанғига,
Булоқ бўлди узанги.
Ишқим билан тўлдиргум,
Эй, нозанин кўзанги.
Пойимга ташладилар
Турналар сўқмоқ йўлни.
Улғайиб ўсмир бўлдим
Учратиб сендай гулни.
Сен ҳам нимадир бўлгин
Дилим, куйми, қўшиқми.
Ул эшитиб ухласин
Очиқ қўйиб эшикни.

Не бўлди ўтлоғим,
соинг хурпайган.
Ким солди ямогин
Янги кўрпанга?
Қара, этагингни
Яна лой қипсан.
Шаддот жилга билан
Баравармисан?
Уйнама деганди
Кўчамиз билан,
Булут киринг ювди
Кечаси билан.
Дарров сойга бориб
Чўмилиб олгин
Қўрқмагин, ой чиққан
Ҳамма ёқ ойдин.

Кўнгил куй-чил шу овозда гам,
Работингда қолсин бугун ҳам.
Ахир унинг борар жойи йўқ
Қарзлари кўп париваш ойдан.

У камбағал, устлари юпун,
Афту-ангорлари афтода.
Келган бизни шод қилмоқ учун
Вужуди бир эпкилик бода.
Қара, бизни ташлаб кетган ёр,
Ташлаб кетган мовий тан кўклам.
Чорла уни, чорлагин такрор,
Ҳужрамизда қолсин бугун ҳам.
Ахир унга қолдик кўникиб,
Тур, нақшинкор дарчангни очгил.
Йўларига меҳримни тўшаб,
Бошлаб келгил ул қорасочни.

Менинг ўксук кўнглимни
Кўкка кўтарган эй, қиз
Богларингда бол унсин,
Икки юзингда анор.
Сен менинг ўйларимга
Кириб келасан сассиз.
Булутларнинг пинжига
Аста киргандай ҳилол.
Муҳаббатнинг қабрига
Сағана бўлди армон.
Қулогимни қуйдирар
Бир жарангли кўнгироқ.
Остонанг пешонамга
Секингина лаб чўзар
Сафарга отланаман
Йўл эса жуда узоқ.

МАЙ ҲАҚИДА ҚЎШИҚ

Ўттиз битта хушбўй новдадан,
Тўқилган саватча турар шай.
Чечаклар билан ясатилган
Анвойи ис таратади май.
О, бу дамда дилинг қўшчага,
Жилғачага айланади завқ.
Кўз юмасан ярим кечада,
Уйғонасан субҳидам барвақт.
Теракларнинг оҳангидан маст,
Йўнгиққазор чайқаларкан хуш.
Пойга ўйнар ирмоқ-ла бир мавж
Кўкариш, кўкариш, кўкариш.
Яшил ўтлар орасидан шўх,
Қизғалдоқ чиқарса тилини.

Уятмасми дея урар дўқ,
Лайлак белга қўйиб қўлини.
Курут ясар жажжи қизалоқ,
Кўнгил бу дам жийдадай хушбўй.
Кўрпачангни ёз десам, ўтлоқ
Молга қараб чалар мунгли куй...

Чарчаган итнинг тили,
Ҳилпирар экан шамолда.
Кўзани эмизар сигир,
Кўзлари юмилиб малолдан.
Тўйиб сув ичади тонгда,
Юраги куйган қумгон.
Жимм... қулоқ тутар ерга
Тўнкариб қўйилган қозон.
Овул чеккасига бирдан
Итни олиб қочар суяк.
Ҳайратда қолар бу сирдан
Тишин юваётган туя.

Шоберди кулолнинг набираси гул,
Кўллари гунчанинг шохидан-да тар.
Қошлари хаёлнинг қасридаги йўл
Кўзлари, кўзлари, кўзлари ажал.
Шабнамли увотда ўтлатар хомуш
Бир умр хаёлин жунунваш ўсмир.
Е оллоҳ, оғзида қурибми товуш
Ғамгин нигоҳини тортқилар кимдир.
Ўт-ўланлар аро қароши талош,
Қир-адирлар узра қадами ипак.
Ана келаётир у турар ювош
Толиққан кўзлари учиб, пирпираб.
Бутоқдан бўғилиб сайрарди бир қуш,
Таниш бир оҳангда куйиниб такрор.
Шоберди кулолнинг набираси ўҳҳ...
Шоберди кулолнинг куёви сопол.

Субҳидам уйғондим,
Сочим тун юқи...
Хаёлан даричанг
Чертдим неча бор.
Юрагим бу мовий
Далага чиқ — ей!
Қарагин қирларга
Ейилмиш баҳор.
Кўлларим этакка
Тўлғозинг буғдой,
Оллоҳ кўнглимизга
Раҳмлар солмиш.
Ахир бу дунёда
Йўқдир ҳойна-ҳой,
Буғдой экишдан-да
Хайрли юмуш.

ЁМҒИР

Осмон сўқмоғидан ёлғиз,
Кўклам айвони сари
Елар кумуш соч бир қиз,
Либоси йўл-йўл, ҳарир.
Инидин чиқмиш ўтлоқ,
Қирга югурар майса.
Епинчиқ бўлолмас қабоқ,
Шамий кўзимга бу лаҳза.
Шолча ювгани каби,
Сойнинг бўйида онам.
У-чи, у ювар далани
Маъюс бир қалба монанд.

Ўлмас Ҳусайн 1959 йили Ургутда туғилган. Тошкент Дорилфунунда журналистика ихтисоси бўйича таълим олган. Ҳозир жумҳурият Ойнан жаҳонининг маърифат ва фан таҳририятида хизмат қилади. Шоирнинг "Ёмғир уя қўйган кўзлар" Ғ.Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриётида ва "Хушбўй кунлар" номли китоблари "Чўлпон" нашриётида нашр этилиш арафасида.

Маруса ҲОСИЛОВА

МУҲАББАТНИНГ МАЪЮС ГУЛЛАРИ...

Кузнинг кўчалари ҳувиллаб бўлди,
Қишга совға қилди изтиробларни.
Муҳаббатнинг маъюс гуллари сўлди,
Кутишдан чарчади оҳ-фарёдлари.
Ғамлар қадаҳларга жойланди,
Азоблардан ўзга ҳамдард йўқ.
Менинг юрагимда мангу занглайди,
Сизнинг кўксингизга қадалмаган ўқ.

Сўрамасдан қалбимга кирдинг,
Кўзларимда отар энди тонг.
Менга хаёл деган дард бердинг
Қолган умрим ўтар саргардон.
Бу хаёллар қалбни кемирар,
Остонамга тўкилар ғамлар.
Кўчиб кетгин энди қалбимдан,
Мени ўлдирмасдан аламлар.

Ҳувиллаган боғлар мен билан,
Сиз билан гул кўтарган тонглар.
Ғам кўтарган тоғлар мен билан,
Сиз билан БАХТ тўла оҳанглар.
Аччиқ-аччиқ кўз ёшлар менинг,
Кувонч деган дунёлар Сизга.
Фақат ўлмай қолган хаёлнинг
Кўчалари боғлайди бизни...

Мен ишониб яшадим узоқ,
Мўъжизасиз ёлғон тушларга.
Не учундир айлангим келар,
Тобутларсиз ўлган қушларга.
Руҳимдаги жон эмас, исён,
Умидлари кўмилган армон
Мен ўзимни ахтариб бўлдим,
Сизни эса йўқотдим, ТАМОМ!

...га

Бу йўлларнинг юлдузи ўлган,
Баҳорлари қайтиб келмайди.
Умрим фақат хазонга тўлган,
Биров билар, биров билмайди.
Адаштирган тақдир йўлимни,
Кувончларни қайтариб бердим.
Энди бўшаб қолган дилимни,
Қайгуларга улашиб бердим.
Кимнинг пешонасин қирган бахт,
Менинг эшигимга ёпишди.
Томирларим — қуриган дарахт,
Армон қонимгача қоришди.
Ахтараман, йўллар сарғаяр,
Менинг синиқ рангимга қараб.
Умрим етмас Сизни топшига,
Сиз-чи, афсус, келмайсиз сўраб...
Бу йўлларнинг юлдузи ўлган...

Маруса Ҳосилова 1959 йилда Навбахор туманининг "Зарафшон" жамоа ҳўжалигида туғилган. Тошкент дорилфунунининг журналистика куллиётини тугаллаган. Ҳозир Навоий вилояти "Дўстлик байроғи" рўзномасида хизмат қилади.

Шеърлари жумҳурият матбуотида эълон қилинган.

ТАЦУО НАГАИ
Япония

ЁМГИР НА ТАРДАСИ ОРТИДА

Ҳикоя

1

Ойнинг 19-куни кундуз соат—иккиларда Ф.шаҳрининг Канагава қисмида яшовчи ишсиз Сэндзо Отанинг уйига кирганлар мудҳиш воқеанинг устидан чиқдилар. Уй эгаси, етмиш етти ёшдаги Ота, унинг хотини, олтимиш етти ёшдаги Хидэ-сан, эллик бир ёшдаги асранди қизлари Харуэ-сан ва хотинининг опаси, етмиш икки ёшдаги Юки Хаяси ўз тўшақларида ўлиб ётарди. Бу воқеадан биринчи бўлиб марҳумларнинг қариндоши, шу маҳалладаги баққолчилик дўкони соҳиби бўлмиш Садаёси Уэмэмото хабар топган ва зудлик билан полисияга етказган. Полисия бўлими ходимлари томонидан ўтказилган текширув пайтида жаноби Ота ёстиғи остидан қуйидаги мазмундаги хат чиқди: "Мен Токио шаҳри Сугинама туманидаги Коэндзи-Накодори кўчасида жойлашган Хориэ магазинидан беш юз минг иен қарздорман. Бирон ишга жойлашиш умидим пучга чиққач, мен ва оила аъзоларим биргаликда бу дунёдан кўз юмишга қарор қилдик". Хат ойнинг ўн тўртинчи куни битилган эди.

(Жасадлар эса, ойнинг ўн тўққизинчи куни топилган эди.)

Ёстиқнинг остидан тагин дафн маросими учун қирқ тўққиз минг иен, оила аъзоларининг туғилганлиги тўғрисидаги гувоҳнома ва кўмиш маросимини ўтказиш ҳақидаги илтимоснома топилди. Мана шу ашёвий далиллар асосида полисия қуйидаги хулосага келди: "Бу ерда олдиндан аҳдлашиб, сўнг ёппасига ўз жонига қасд қилиш юз берганки, бу ишни амалга ошириш учун заҳар қабул қилган".

Газ тўловларини йиғувчи жаноб Уэмэмотонинг кўрсатмасига қараганда, Ота уйининг эшигидаги қутида йиғилиб қолган бир неча кунлик газетларни кўриб, хавотирга тушган ва бу тўғрида тезда қариндошларига хабар қилган.

Сўнги текширувлардан шу нарса маълум бўлдики, Ота-сан аллақайси фирмада хизмат қилган ва кўпчилик ўртасида олижаноблиги ва ҳаққонийлиги билан ажралиб турган. Ўтган йилнинг апрел ойида у Хориэ магазинидан беш юз минг иен қарз олган ва ҳар ойда лозим бўлган тўловни, яъни икки минг беш юз иенни ўз вақтида тартиб билан тўлаб келган. Бундан ташқари гаров тариқасида ҳовлиси ҳамда уйдаги барча жиҳозлар, ҳаттоки латта-путталарни ҳам қўйган эди.

Газетлар шундай хабар қилади. Отанинг оиласи ўз турмуш шароитини яхшилаш йўлидаги барча уринишлари фойда бермагани ва қийин аҳволга тушиб қолганлиги боис ойнинг ўн тўртинчи куни тунда заҳар ичиб бу дунёдан кўз юмишга аҳду-паймон қилишган ва "тўрт киши бу бешафқат дунёда ҳаёт кечиритишдан кўра ўлимни афзал кўрган".

Газетлар яна шунини хабар қиладики, жаноб Ота номига келган хат-хабарлар орасида, олинган қарзнинг қайтариш муддати ўтиб кетганлиги ва тезлик билан беш юз минг иенни қайтариш лозимлиги тўғрисида огоҳлантириш хати ҳам бор экан.)

Соат тўққизга яқин Токиодан Сенана шаҳрига қараб йўлга чиққан электр поезда, тахминан бир соатлардан сўнг Ф. бекатида етиб келиб тўхтади.

Уч кундан буён тинмай ёмғир ёғар, барча йўловчилар эгниларига ёмғирпўшт кийиб олган, қўлларида эса соябон тутишган эди. Эносима электр поезда давлат темир йўли билан туташадиган Ф. бекатида Камакурага борадиган поезд турарди. Бекат биноси пастакина, ҳамма кичкина темир йўлларда бўлганидек, зўр-базўр турарди.

Оқшом пайтлари ушбу темир йўлдан фойдаланадиган унчалик кўп бўлмаган йўловчилар орасида Токиодан қайтаётган Сэндзо Ота ҳам бор эди. У бир неча дақиқадан сўнг жўнаши керак бўлган поездга чиқиши керак эди. У вагонларга яқин келиб, дераза ойналарига худди кимнидир излаётгандек термулиб қарай бошлади. Вагонлар деярли бўм-бўш бўлганидан танишларни излаб топиш унча мушкул эмасди, лекин Ота қидираётган кимса у ерда йўқ эди.

Отанинг тахминига кўра, айна шу вақтда Юки билан Харуэ ҳам поездга чиқишлари керак эди, аммо у янглишганга ўхшайди.

Сэндзо вагонлардан узоқлашиб, ўриндиққа бориб ўтирди. Ўриндиқ шунчалик нам тортиб кетган эдики, Сэндзонинг ёмғирпўши ўтирган заҳотиёқ жиппа ёпишиб қолди.

"Навбатдаги поездни кутсаммикан?" — деб ўйлади Сэндзо, аммо бекатдаги соатга кўзи тушиб ўрнидан турди. Соат ўнга яқинлашиб қолган, кейинги электр поезда эса, ярим соатдан сўнг жўнайди. Қўлида соябон ва портфел билан Сэндзо яна бир неча дақиқадан сўнг беркиладиган дўконча томон йўналди.

— Марҳамат қилиб, менга... — Сэндзо дудуқланиб, қўли билан пештахтани кўрсатар экан, давом этди: — икки голик, бир шиша сакэ берсангиз. — Баҳосини сўраб ҳамёнини очмоқчи бўлди, лекин ўйлаб туриб, қўйин чўнтагидан конверт чиқарди ва нималарнидир ҳисоб-китоб қилганча, унинг ичидан беш минг иенлик қоғоз пул олди. — Кечирасиз, сизда мана шунга қайтим топиладими? — Ёш бўлишига қарамай, қўпол кўрнинидаги сотувчи жаҳди чиққандай бир қиёфада керакли қайтимни санаб берди. — Айбга буюрмайсиз, — яна уэр сўради Сэндзо, — мана шу беш юз иенни кумуш танга қилиб беролмайсизми?

Шу вақт поезднинг жўнаш учун берган чинқирғи эшитилди. Сэндзо увишиб қолган бармоқлари билан пештахта устидаги кумуш тангаларни бир амаллаб ҳамёнига солиб олди. Машиначи билан назоратчи ўз ўрнини эгалладилар, паровоз пешонасидаги катта чироқ ёнди ва унинг нурида мунчоқдек тизилиб тушаётган ёмғир томчилари тўр парда сингари товлана бошлади.

Вақт тигиз бўлишига қарамай, Сэндзо бир шиша сакэни портфелига шошилмай жойлади, сўнг уни хотиржам қулфлади.

— Тезроқ бўлинг! — деб қичқирди назоратчи, аммо Сэндзо қадамини тезлаштиришни хаёлига ҳам келтирмасди.

Бу электр поездидан у ўн йилдан буён фойдаланарди.

Лекин бугун вагондан ўз жойини эгалларкан, кайфияти

қандайдир бошқача, бурун бундай расво кайфиятга тушганини сира эслолмасди.

— Бува, мана бу сизнинг соябонингиз эмасми? — Бекат бошлиғи тембурда туриб йўловчилар ўтирган вагонга қарар экан, тўсатдан унга мурожаат қилди.

Сэндзо иккинчи бекатдаёқ поезддан тушиб қолди. Дарахтларнинг қуюқ барглари орасидан ҳар ер, ҳар ерда чироқ нурулари милтиллаб кўринарди. Сэндзо тор йўлак орқали дарахтзор ичкарисида жойлашган уйи томон йўл олди.

Сэндзонинг уйи шаҳар чеккасидаги барча уйлар сингари унча катта эмасди. Уй айнаи дамда эшик ва деворлари билан бирга ортиқча намлик ва қоронғулдан қаддини кўтаролмай чакалакзор бағрига сингиб кетаётгандай туюларди. Отага қарашли боққа анчадан буён боғбоннинг қўли тегмагани шундоқ кўриниб турарди.

Сэндзо ҳовли эшигини беркитиб, симёғочдаги чироққа қаради. Ёмғирнинг совуқ томчилари чироқ юзидан оқиб тушишига роҳатланиб тикилди. Сўнг боғ ўртасидаги йўлак орқали, бу йил жуда ҳам бўй тортиб кетган бамбук новдаларини қўли билан суриб, ўзига йўл очганча, аста-секин уй томон юрди.

2

— Хуш келибсиз! — оstonага чиққан қизи Харуз уни очик чеҳра билан қарши олди.

— Сизлар олдинги электр поездида келган бўлсаларинг керак? — деб сўради Сэндзо.

— Йўқ, анча олдинроқ, — деб жавоб қилди Харуз ва ўғирлиб ортига қаради.

Тўладан келган Харузнинг ортида Сэндзони кутиб олишга пeshов чиққан, икки букилиб қолган бир кампир турарди. Бу хотиннинг катта опаси бўлмиш Юки Хаяси эди.

— Бизнинг омадимиз келиб қолди, Эносимо поездига чмқиб олишга муваффақ бўлдик, — деди у ёшига номуносиб жарангдор овозда.

— Қалай, томоша ёқдимиз?

— Нимасини айтасиз, холам шундай хурсанд бўлдиларки, асти қўяверасиз, — жавоб қилди Харуз.

— Жуда ҳам яхши, ниҳоят, мириқиб ҳордиқ чиқарибсизлар-да.

Харуз чолга эгнидаги ёмғирпўшини ечишда ёрдамлашиб юборди.

— Лекин холамларга раққосаларнинг белини тўлалиги унчалик ёқмади. Шунга қарамай, уларнинг ўйинларидан ҳайратга тушдилар, — хаҳолаб кулди Харуз.

— Шунча раққосаларни топганларини қаранг, — деди кампир. — Ҳаммаси жуда ҳам ёш, бири-биридан чиройли қизлар!

Харуз бир пайтлар ҳамшира бўлиб ишлаган эди. Сўнги пайтда оғир юрак касалига мубтало бўлиб қолгани учун қаерда бўлмасин чет эл фирмалари тавсияномаси асосида тайёрланган янги дориларни сотиб олишга ҳаракат қиларди. Ҳаттоки, оила моддий жиҳатдан қийналиб қолган ҳозирги даврда ҳам у шаҳар дорихонасининг доимий мижози ҳисобланарди. Шу боис дорихона хўжайинини унга мукофот тариқасида маҳаллий театрда камдан-кам қўйиладиган катта томошага иккита чипта совға қилган эди. Харуз билан Юки бугун кечқурун театрга бориб келишди.

— Хайрли кеч! — ётоқхонадан хотинининг овози эшитилди. — Келганингизга анча бўлдимиз?

— Ҳозиргина келдим, азизим. Салом!

Сэндзо устидаги кимоносини ечиб, Харузга берди.

— Илтимос, портфелни ҳув анави ерга олиб бориб қўй, — деди чол ва шкафта осиглиқ турган кимоносининг ички чўнтағига қўлини соларкан, қўшиб қўйди.

— Чироқни эса ўчир.

Сэндзо Харуз чироқни ўчиришини кутиб турди-да, сўнг чўнтағидан конверт чиқарди. Улар биргаликда чироқ ёниб турган емакхонага ўтдилар.

Харуз билинар-билимас оқсоқланиб борарди.

Ўн метрлар чамасидаги мўъжазгина емакхона меҳмонхона билан ёнма-ён жойлашган бўлиб, деразаси боққа қараганди.

Ётоқхонада Сэндзонинг касалманд хотини Хидэ тўшақда ўтирган қўйи сочини турмаклаш билан овора эди.

Буни кўрган Харуз:

— Онажон, мен сизга айтдим-ку, ҳозир ўзим келиб сочингизни ўриб қўяман деб! Қаранг, чойшабни ҳаммасини соч қилиб юборибсиз, — деди хафа бўлгандек товушда.

Хидэ опаси Юки сингари нимжонгина, пастбўйли эди, қаршидаги кўзгу ҳам шунга яраша нозик қилиб ишланган, қадимий усталарнинг антиқа санъатидан бир эсдалик эди. У кўзгуни остидаги ўриндиғи билан бир четга суриб қўйди.

— Хўш, қалай? — деди Хидэ ётоқхонадан эрига қараркан. — Ҳамма ишларни бажаришга улгурдингизми?

— Нима десам экан... — Сэндзо емакхонадаги хонтахта устига конвертни қўйиб, бўйрага бориб ўтирди.

— Менга тўғноғчиларни олиб беринглар, — Харуз қўлига тароғини оларкан, илтимос қилди. Сўнгра Сэндзога мурожаат қилиб: — Ваннахонани иситиб қўйганмиз. Сиз жуда ҳам ивиб, совқотиб кетибсиз. Тезда ваннага кириб чиқақолинг, — деди.

— Жуда яхши. Сизлар ювиниб бўлдингизларми?

— Мен ҳам ёмғирда ивиб кетдим, — жавоб қилди Юки, — шунинг учун биринчи бўлиб ваннага тушиб чиқдим. Хидэ ҳам ювиниб олди. Чойни ваннадан сўнг ичамизми? — Юки чой идишлари турадиган ғалатон олдида, Сэндзо қаршида турарди. У оёғига жундан қўпол қилиб тўқилган пайпоқ кийиб олганди.

— Мен чойдан ҳам яхшироқ баъзи бир нарсалар олиб келганман, — деди Сэндзо тўсатдан эслаб. У портфелдан бир шиша сакэ олди ва хонтахта устига обориб қўйди.

— Мана, қаранглар, нима сотиб олдим! — Шундай деётиб унинг лабларига кулги югурди.

— Вой, бў! — хитоб қилди Юки. — Бу ҳақиқатдан ҳам гаройиб! Хидэ, биласанми, нима олиб келибди?! Сакэ! Сэндзо конверт ичидаги пулларни оларкан, Хидэ эшитадиган даражада овозини баландлатиб шундай деди: — Бу ерда сал кам ўттиз олти минг иен.

Харуз энгашиб Хидэнинг қулогига қанча пул қолганини қайтарди.

— Нима ҳам қилардик, майли, бориға барақа, — деди Хидэ пичирлаб, қўли билан чойшабни пайпаслаб, тўқилган сочларни йиғиштираркан. — Бундан чиқдики, опамнинг яшил тақинчоғи ва сенинг ёқут кўзли узугинг бошқа қайтиб келмас экан-да.

— Ачиниб ўтиришнинг энди ҳожати йўқ, — хотиржам жавоб қилди Харуз. — Барибир шу вақтгача тақинчоқлар қўлдан чиқиб кетарди.

— Бу ҳам тўғри, — рози бўлди Хидэ. — Ҳар ҳолда ўша вақтда ер учун тўланадиган тўловдан қутулиб олган эдик... Уйда ҳозир қанча пулимиз қолган?

— Ун минг иенлик битта қоғоз ва минг иенга майда пуллар...

— Менимча, шу пулларнинг ўзи етиб қолади, — деди Сэндзо, — қоғоз пулларга ишонч кам. Шунинг учун сакэ сотиб олаётганимда, қайтимига беш юз иен кумуш танга беришларини илтимос қилдим. Кумуш ҳар ҳолда ишончлироқ. Сэндзо шимининг чўнтағидан ҳамёнини олиб, ичидан кумуш ва мис тангаларни чиқариб хонтахта устига қўйди.

— Ваннага тушиб чиқсангиз бўларди, — деди Харуз.

— Ҳа, тўғри айтасан, — розилик билдирди Сэндзо. — Акс ҳолда сув совиб қолади.

Чолнинг ортидан Харуз ҳам ўрнидан турди.

У юриб бораркан, оёғи остидаги бўйра лопиллаб эзилар, унинг тағидан зах ва моғор ҳиди анқир эди.

— Ҳа-а, бундан чиқди менинг яшил тақинчоғим сув текин кетибди-да, — ўз-ўзи билан гаплашарди Юки. — Қачон сотишган экан...

— Опажон! — деб қичқирди ётоқхонадан Хидэ. — Мана бу ерни йиғиштириб олинг. Сўнгра портфелни шу ерга олиб келинг.

Ваннахонада Сэндзонинг камари шарақлаб ерга тушгани ва ойнаванд эшикнинг тарақлаб ёпилгани эшитилди.

3

— Холажон, нималар қилаяпсиз? — деди Харуз ошхонадан чиқиб келаркан, ҳайрон бўлиб. Юки емакхонада, хонтахта олдида ўтириб олиб, тангаларни бир текис қилиб терарди. — Холажон, сиз худди ёш боланинг ўзгинасисиз, — деб хаҳолаб кулди Хоруэ.

— Пул дегани қанақа бўлишини бир мириқиб томоша қилиб олмоқчиман, — жавоб қилди кампир. — Мен уларни биринчи бор шундай яқиндан кўришман.

Юки шундай деб, ҳафсала билан кумуш, мис тангаларни уч қатор қилиб теришда давом этар ва берилиб томоша қиларди.

— Мана шуларни кўлаб йиғишнинг иложи бўлганда, миллион иен бўларди, сўнгра эса ўн миллион... — кулимсиради Харуэ.

— Ҳа, ёмон бўлмасди, — жавоб қилди кампир. — Ахир, бу пуллар миллион-миллион иенга эга бирон жамиятга тегишли бўлган-ку!

— Нимасини айтасиз, жуда ҳам ажойиб бўларди-да, — деди Харуэ хонтахта ёнига келиб ўтираркан. Сўнг баланд овозда Хидэга мурожаат қилди:

— Онажон! Бироздан сўнг сиз ҳам бизнинг ёнимизга чиқасиз-а, тўғрими?

Хидэ кўзойнак тақиб олиб, Сэндзонинг портфелидаги ҳужжатларга кўз югуртириш билан овора эди.

— Ҳа, албатта! — деб жавоб қилди у.

— У ерда нималарни кавлаштиряпсиз? — сўради Харуэ.

— Лаббай? — деб қайта сўради Хидэ: унинг қулоғи оғирроқ эди.

— Қанақа ҳужжатлар деб сўраяпман?

— Тулганимизда берилган гувоҳноманинг нусхалари. Сэндзо уларни Токио туман маҳкамасидан олиб, ўзи билан бирга обкелибди.

— Яхши... — деди Харуэ паршонлик билан ва нигоҳини қаршисида ўтирган Юкига қаратди. — Сакэ ичиш учун бизда дурустроқ қадаҳлар ҳам йўқ. Балким, ҳув анави пиёлалар яраб қолар?

Шундай деб, у шкафдан тўртта кичкина пиёла олди.

— Сенга нима учун рюмка зарур бўлиб қолди? — хонтахтадан бошини кўтармай сўради Юки.

— Нима деганингиз бу? Сакэ ичиш учун.

— Ҳа, майли, пиёлалар ҳам бўлади.

— Холажон, сиз тангаларни бир умр томоша қилмоқчимисиз?

— Ҳа, йўқ. Мен ҳозир бошқа нарса тўғрисида ўйлаяпман, — кампир бошини кўтариб жавоб қилди. — Менинг яшил тақинчоғимни сотишганда, авжи тўлишган пайтим эди.

— Бундан неча йил олдин бўлганди?

— Анча йил бўлган. Эллик йил олдин бўлса керак.

— Ҳа, у вақтда сиз жуда ҳам ёш бўлгансиз.

— Албатта, агар тақинчоқ қалбаки бўлмаганида эди, мен ундан осонликча ажралмаган бўлардим.

— Қалбакимиди? Лекин амаким буни ҳеч қачон айтмаган эди.

— Ҳамма нарсани гапириб бўладими! У сенинг ёқут кўзли узумингни қалбаки, менинг тақинчоғимни ҳақиқий деб ўйларди. Унинг эси пастроқ эди.

— Йўқ, менга бошқалар ҳам узук қалбаки эканлигини айтгандилар.

— Ким экан?

— Қадрдон бир дугонам, мен у билан қасалхонада ҳамшира бўлиб ишлаганимда танишганман. Ўз ўлими олдидан уни менга ҳадя қилган эди.

— Харуэ, сен бутун умринг давомида кимнингдир гамини егансан, қанча қасалларга қарагансан.

— Ҳа, тўғри айтасиз.

— Мана, Хидэни олайлик, сен бўлмасанг...

— Ўз вақтида мен ҳам хўп ҳунарлар кўрсатганман. Амаким ва мен тўғримида ҳар хил бўлмагур гаплар чиққан. Шунга деб уч ой уйга қадам босмаганман. Ушанда жуда жаҳлим чиққанди.

— Эсимда. Уша пайтда биз Токионинг Адабу туманида яшардик.

— Мен ҳам у вақтда жуда ёш эдим.

— Айтишларича, ҳаёт шундай бир нарсаки, худди тушдагидек жуда тез ўтиб кетади. Лекин ҳеч ким менчалик унинг қандай қисқа туш эканини билмаса керак.

— Сизнинг соғлигингизга хавас қилса арзийди, холажон.

— Ҳа, мен ўз умрим давомида бирон марта ҳам қасалхонага тушган эмасман.

— Эшитиш қобилиятингиз ҳам яхши. Бироз тобингиз қочадиган бўлса, озгина дори ичиб юборсангиз кифоя, яна отдек бўлиб кетасиз.

— Шундай. Сен чолнинг халатини олиб бориб бердингми?

— Ҳозир обориб бераман. — Харуэ ўрнидан турди ва сандиқ устида турган, янги ювилган кирлар тугилган тугунни олди. Театрдан қайтиб келаётганларида уни кирхонадан олиб келган эдилар. — Қандай ёқимли!..

— Сэндзонинг халатини олиб тахнини ёзар экан, Харуэ шивирлаб шундай деди.

Юки эса яна ҳафсала билан олдидаги кумуш ва мис тангаларни ажрата бошлади.

— Ҳақиқатдан ҳам менинг аъзоларим шифобахш дори таъсирига тезда кўника қолади, — товуш чиқариб ўзича фикр юритарди у.

4

— Бугун жуда ҳам кўп югуришга тўғри келди-да, — деди Сэндзо ваннадан чиқиб, йўл-йўлакай халатининг белбоғини боғлаб емакхонага кириб келаркан.

— Эҳтимол қарчагандирсиз? — Ётоқхонадан эрига меҳрибонлик билан боқар экан сўради Хидэ.

— Биласанми, унчалик эмас, шу нарса мени ҳайрон қолдирияпти. Соат ҳам ўн бирга яқинлашиб қолибди-ку!

— Кеча мен соат бирдан сўнг ётдим, — деди Юки. — Бир маҳал қарасам, бойўғлининг товуши келяпти.

— Мана кўрдингизми опа-жон, сизнинг эшитиш қобилиятингиз жуда ҳам яхши, — деди Хидэ кулиб.

Сэндзо аёлларнинг гапларига қулоқ солмай айвон томонга қараб юрди. Ойнаванд эшикни очаркан:

— Ҳавони бироз янгилаш керак, — деди.

— Хидэ-сан чивинлар учиб киришидан қўрқади, шунинг учун ҳаммаёқни берkitиб ўтираемиз, — жавоб қилди Юки. — Ёмғир тинибдими?

— Йўқ, ҳали ҳам майдалаб ёғиб ётибди. Куни билан тинмади.

— Холажон! — ошхонадан Харуэнинг товуши келди. — Мен тезроқ ювиниб чиқишни истардим. Сиз қарашиб юбормайсизми?

— Мана ҳамма ишларни бажариб бўлдим, — деди Сэндзо ниҳоят хотини иккиси ёлғиз қолгач, ёнига бориб чордона қуриб ўтираркан. — Куни билан бирон нарсани ёддан чиқариб қўймадимми деб хавотирда юрдим. Лекин Токиода электр поездига ўтирарканман, ҳеч нарсани унутмаганимни ўйлаб ўзимни шундай енгил ҳис қилдимки асти қўявер. Ҳеч қачон мен ўзимни бугунги оқшомчалик эркин қушдек ҳис этмагандим. Ҳозир мен очиқ юз билан, хоҳлаган одамнинг бетига боқишим ва ҳеч нарсадан қўрқмаслигим мумкин. — Сэндзо шундай оҳангда гапирардики, гўё хотинига мурожаат қилиши билан бирга ўзича мулоҳаза юритарди. — Шунга қарамай ҳамма ишни бажармаганга ўхшайман. Юрагим сезиб турибди. Аммо бунинг учун мени кечиришларига ишонаман.

— Касалхонада ётган Ямади-саннынг олдига кирдингизми?

— Яхши эсга солдинг. Йўқ, асло ёдимдан кўтарилгани йўқ. Вақт топиб боролмадим. Айтишларича, уни яна қайта операция қилишган эмиш, лекин шунга қарамай аҳволи чатоқ дейишяпти. Бир пиёла сутни ичиш учун ярим соат вақти азоб-уқубатда ўтармиш. Касаллик унинг ҳалқумига ўтганга ўхшайди. Уни бундай аянчли аҳволда кўриш мен учун қандай машаққат эканлигини тушунасан, шунинг учун олдида боришга юрагим дов бермади. Аҳволимни тушунишга ва мени кечиришга аминман.

— Ямади-сан неча ёшга кирган?

—Тугилган йили аниқ ёдимда эмас. Тахминимча ё эллик етти, ё эллик саккизда бўлса керак. Ҳар ҳолда ҳали олтимишга боргани йўқ.

Сэндзо заводга бошқарувчи этиб тайинланганда Ямади унинг қўли остида ишларди. Шу йилнинг бошларида уни рақ касали билан оғриганини аниқлаб, касалхонага ётқизишган эди.

Гапнинг мазмунини бошқа ёққа буриш мақсадида, Сэндзо хотинининг устига энгашиб, меҳрибонлик билан оҳиста:

— Бечорагинам, Юки билан Харуэ кетишганда сен ўзинг ёлғиз қолиб қўрқмадингми? — деб сўради.

— Йўқ, аксинча, мен хотиржамлик билан бут қўйилган жавонни йиғиштирдим, — деб жавоб қилди Хидэ.

— Ҳақиқатдан ҳам жуда ярақлатиб юборибсан! Лекин бу ишлар сени толиқтириб қўйган бўлса керак?

— Инсон ўз идроки билан қудратли. Шунинг учун зарур бўлган тақдирда одам ҳар нарсага қодир бўлади.

— Кеча оқшомда келишиб олганимиздек, мен сенга бошқа ҳеч гап айтмайман, аммо сенинг сўнгги дақиқада айтадиган бирон гапинг бордир?

— Биргаликда узоқ яшаб, тотув умр кечирганимиз учун сендан жуда миннатдорман.

— Миннатдорчиликни мен билдиришим керак. Бўш-баёв бўлганим учун сенга ҳеч қачон лойиқ шароит яратиб беролмадим. Шунинг учун мени кечиргайсан.

— Мени кечиргайсиз, лекин биз, сиз билан кеча бу тўғрида бошқа бирон сўз айтмайсиз, деб аҳдлашган эдик.

— Инсон ҳаёти узундан-узоқ. Уч ойми, ярим йилми, бир йил ёки юз йилми барибир.

— Мени афв этгайсиз, Сэндзо, — хотини унинг гапини бўлди, — анави тортмаларнинг пастки қаватида икки жуфт янги пайпоқ бор, меники ва опамники. Илтимос, шуларни олиб берсангиз.

Сэндзо ўрнidan туриб шкаф олдига борди ва тортмани очди.

Ваннахонадан эса Харуэнинг товуши ва Юкининг ёшларга хос жарангдор кулгиси эшитиларди.

— Холажон, мана бу еримни деяпман...

— Жонгинам, у ерми, бу ерми, барибир...

Тун ярмида бу уйдан келаётган кўтаринки руҳдаги гап-сўзлар, қари Юкининг ажабланарли даражадаги нозик ва жарангдор кулгисини эшитган киши таажжубга тушиши мумкин эди.

— О, мана бу қутичани кўрмаганимга анча бўлган эди, — деди Сэндзо шкафдан пайпоқ ва Хаконэ вилоти усталарининг қўли билан ясалган ажойиб ёғоч қутичани оларкан. Қутича ичидаги нарсаларни титкилаб, сўзида давом этди: — Бу ерда сенинг ҳар хил тугмаларинг ва қандайдир темир илгакларинг бор экан. Қизиқ, булар қанақа металлдан ясалганикин...

— Ким билади, — жавоб қилди Хидэ. — Пайти келиб бирон нарсага яраб қолар деб шунчаки майда-чуйдаларни йиғиб юрардим.

— Ҳа, мана шундай яшаб келдик... — Сэндзо тортмани жойига суриб қўйиб, тахмон олдига ўтирди ва тиззаларини қўли билан қучоқлаб электр лампочкасига тикилиб қолди. Шу пайт хонага Юки кирди.

— Мен ҳам ювиниб, янги дазмол қилинган халатимни кийиб олдим, қандай ёқимли! — деди у хонтахта олдига яқинлашиб келаркан.

— Нималар тўғрисида кулишаётган эдинглар? — деб сўради Сэндзо. — Бирон-бир кулгили нарса бўлса керак?

— Харуэ-сан раққосаларнинг қилиғини кўрсатаётган эди, жуда кулгили бўлиб чиқди.

— Хидэ, сен ҳам бу ёққа чиқа қолгин, — деди Сэндзо хотинига қўли билан меҳмонхонани кўрсатар экан.

— Яхши. Илтимос, сиз опамга янги пайпоқни олиб беринг.

— О, катта раҳмат, — Юки Сэндзонинг қўлидаги ўроғлиқ пайпоқни оларкан, миннатдорчилик билдириди, сўнг сингисига мурожаат қилиб, мулойим оҳангда деди: — Балким, ҳозир бу ерга ўтиб оларсан? Кел, мен сенга ёрдамлашиб юбораман. Менинг елкамга осилиб олсанг, юриш осонроқ бўлади.

Сэндзо шишани очиб ўз пиёласига тўлдириб қўйди-да, бир хўплаб кўрди ва томоқ қирганча шундай деди:

— Қачон қарасанг, қизингни ваннахонадан чиқиси қийин бўлади.

Хидэ билан Юки хонтахта атрофига ўтиришди. Улар бир-бирига худди эгизакдек ўхшарди.

— Ёмғир ҳали ҳам тингани йўқми?

— Йўқ, майдалаб ёғиб ётибди.

— Эшитмяпсизларми? Юк ортлган поезд келаяпти! — деди Юки. — Ҳар кеча мана шу паллада ўтади, унинг товушидан уйғониб кетаман.

— Бунинг ҳайрон қоладиган ери йўқ, опажон. Менинг қулогим оғирроқ, шунга қарамай ҳар кеча мен ҳам эшитаман.

— Бу уйда ортиқ яшаб бўлмайди, — деди Сэндзо. — Уни бузиб ташлаб, ўрнига янгисини қуриш керак.

Ўтирган уч кишининг ҳар бири ўз ҳолича алланималарини ўйлаб, хонани қўздан кечириб чиқдилар.

— Қандай фожиа, опам билан менинг қариндош-уруғларимиздан ҳеч ким қолмади.

— Ҳа, фақат сен билан иккимиз қолдик, — деди Юки.

— Ниҳоят мен ҳамма ташвишлардан фориғ бўлдим, — гап бошлади Сэндзо. — Топ-тоза қилиб ювилган халат остида ўзимни аъло даражада ҳис қиляпман. Аммо, бунинг қаранглар, этагини бироз бузиб қўйишибди-да.

— Буни қаранг, мен кўрмабман, — деди Хидэ. — Нима учун сенга шунақасини беришибди?

— Уни тозалашаётганда расвосини чиқаришган. Ҳечқиси йўқ, менга шундоқ ҳам яхши. Фақат сизларнинг олдингида хижолатдаман, бошқалар нима дейиши билан ишим йўқ. Уларнинг олдида шу аҳволда кўринишдан ҳеч ҳам хижолат тортмайман. Мен ҳар доим бировга оғирлигини тушмаслиги учун ҳаракат қилардим. Шу боис мана бундай аҳволга тушиб қолганман...

Сэндзо аччиқ ўксиниб қўйди.

— Ҳа, лекин бунинг ҳаммасини кўз-кўз қилишининг нима кераги бор? — деди Юки.

— Бундоқ ўйлаб қарасам, бизнинг бечора Харуэ жуда ҳам ёлғиз экан, — деди Хидэ кўзини хонтахтага тиккан қўйиб.

Тунгги энгил шамол, боққа чиқадиған ойнаванд эшикни оҳиста туртди-ю, шу заҳоти тинди.

— Келинлар бир кўтаришда ичиб юборамиз, — деди Сэндзо, — шишани қўлига оларкан.

Одатда оқсоқланиб юрадиган Харуэ, меҳмонхонага шундай оҳиста кириб келдики, ўтирганлар буни пайқамай қолишди.

Унинг юзи пахтадек оппоқ эди. Балким бу ваннадан сўнг шундайди...

У ҳам ниҳоятда тоза халат кийиб олган эди.

Мана, ниҳоят тўрт киши бўйра устида чордона қурганча хонтахта атрофида ўтиришарди.

— Харуэ, ма, ичиб юбор! — деди Сэндзо сакз тўла пиёлани унга узатаркан. Харуэ икки қўллаб пиёлани олди. Пиёла қўлида титрар эди. Харуэ оғир уҳ тортиб:

— Амакижон, сиз ҳам онажон ва сиз, холажон... — деди юраги тўлиб.

— Гапир, нима учун жимиб қолдинг?

— Бугун эрта тонгдан бошлаб ўлим тўғрисида бир сғиз ҳам гапирганимиз йўқ. Мен ҳам, мен ҳам ўзимни бардам сезардим. Энди эса, энди... — у қуйилиб келаётган ёшни зўр машаққат билан қайтариб, бошқа бирон сўз айта олмади, бошини хонтахтага қўйиб ҳўнграб йиғлаб юборди.

Шу дақиқадан бошлаб, Ота уйда ҳукм сурган осойишта сукунатни ҳеч бир нарса бузгани йўқ.

Суд-тиббий текширувида иштирок этган баққол жаноб Садаёси Уэмэмото шундай деди:

"Очигини айтганда, Ота оиласига менинг ҳеч қандай қариндошлигим бўлмаган. Бундан ўн йиллар чамаси илгари менинг отам улар билан алоқа қилган. Ўша даврдан бошлаб мен жаноби Ота билан дўстона муносабатда бўлганман. Ўз вақтида унинг хотини Токио касалхоналарининг биринида ўпка касалидан шифоланиш учун ётган. У ерда Харуэ ҳамшира бўлиб ишларди. Мана шунда уни ўзларига қиз қилиб асраб олишган.

Йўқу дорисини эса, Харуэ йиққан бўлса керак. Жаноб Ота билан унинг қандай ишқий муносабатлари бўлган деган саволга бирон нарса деб жавоб қилолмайман, чунки бу можаронинг нозик томонлари менга қоронгу".

Ишқий муносабатлар тўғрисидаги савол қандайдир газетчи томонидан берилган бўлиши керак. Ҳозир бу уларнинг ҳаммасига теккан касаллик бўлиб қолди, савол ва жавобларни бир ерга жам қилишади-да, катта бир мақола тайёрлашади.

Ўрис тилидан М.МИРҚОСИМОВ таржимаси.

ҚУЛИМ

"Қулим менга ширк келтирмаса, ҳузуримга бир дунё гуноҳ билан келса ҳам, уни бир дунё мағфират билан қарши олгайман".

(Табароний Абуд-Дардо разияллоҳу анҳу ҳазратларидан ривоят этган).

"Қиёмат кунда бир мунодий (жарчи, хабарчи) шундай деб нидо қилгай:

Эй тавҳид аҳли! Бир-бирингизни авф этингиз, савоб бермак менинг таним".

(Табароний Уммухоний разияллоҳу анҳудан ривоят этган).

"Мўмин қулим менга баъзи малаклардан ортиқ сеvimлидир".

(Табароний "Авсот" ила Абу Хурайра разияллоҳу анҳудан ривоят этган).

Ҳазрати Анас разияллоҳу анҳу дейди:

Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васаллам ҳазратимиз Оллоҳу Таолодан ривоят этаркан, ушбу қудсий ҳадисни нақл қилдилар:

"Эй бани одам! Гуноҳларинг самоларни тўлдирадиган даражада кўп бўлса ҳам, менга истиғфор этсанг, гуноҳларингни мағфират этгайман.

Эй бани одам! Ер юзини тўлдирадиган даражада кўп гуноҳлар билан ҳузуримга келсанг, ширк келтирмаганинг ҳолда менга қовушсанг, ер юзини тўлдиражак қадар бир мағфират билан қарши олиб, сени авф этгайман".

(Ҳадисни Термизий ривоят этган).

Мусо алайҳиссалом жаноби Ҳаққа хитобан:

— Ё Раббий! Мен қулларингдан кимни севишингни билмоқ ва мен ҳам уни сеvмоқни истайман, — деди. Жаноби Ҳақ:

— Мени кўп зикр этган қулимни кўрганинг замон билки, мен уни севгайман. Мени зикр этмаганларни кўрганингда эса англаки, мен уларни хуш кўрмагайман, — деди.

(Ҳаким Термизий Ҳасан Басрийдан ривоят этганлар.)

"Уч хислат бордирким, уларга амал қилган кимса ҳақиқатан менинг дўстимдир, уларни ихмол этган эса душманимдир:

1-намоз ўқимоқ, 2-рўза тутмоқ, 3-жанобатдан ғусл этмоқ".

(Байҳақий Ҳасан Басрий разияллоҳу анҳудан мурсал ўлароқ, Ибн Нажжор эса Анас ибн Молик разияллоҳу анҳудан ривоят этганлар).

Абдуллоҳ ибн Аббос разияллоҳу анҳу ҳазратларидан ривоятга кўра Расулulloҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам ҳазратимиз ушбу илоҳий ҳадисни нақл этганлар:

Оллоҳу Таоло ҳазратлари яхшиликларнинг ва ёмонликларнинг ёзилишини амр этди. Сўнгра буларни изоҳлаб дедики:

Ҳар ким бир яхшилик қилишни ният этиб, бироқ уни қила олмаса, жаноби Ҳақ уни ўз наздида том бир яхшилик сифатида ёзгай. Агар ҳам ният қилиб, ҳам ўша яхшиликни қила олса, ўн яхшилик савобини ёзгай ва бу савобни етти юз ва ундан ҳам оширгай. Ҳар ким ёмонлик қилмоқни ният этиб, кейин ундан воз кечса; Оллоҳу Таоло унга том бир яхшилик савобини ёзгай. Агар ёмонликни қасд этиб, уни амалга оширса, уни бир гуноҳ сифатида ёзгай.

(Бухорий ва Муслим ривоят этганлар)

Ҳазрати Анас разияллоҳу анҳу айтади: Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васаллам Оллоҳдан ҳикоя қиларким, шундай деди: Тангри буюрдики:

"Мен фақат ризом учун (рўёсиз, ғаразсиз) қилинган ишларни қабул этгайман".

(Бухорий "Тарих"ида ривоят этган).

Анас разияллоҳу анҳунинг Расули Акрамдан қилган ривоятга кўра Оллоҳу Таоло:

"Қўлларини менга чўзиб дуо қилган қулимнинг қўлларини бўш қайтармакдан ҳаё қилгайман", — деди. Малаклар:

— Эй бизнинг Раббимиз! У ярлақамоққа лойиқ эмасдир, — дедилар. Оллоҳу Таоло:

— Лекин мен тақвога ҳам (жазо ва азобимдан кўрқишларига, имон ва ибодат келтиришларига) лойиқман, мағфиратга ҳам. Сизни шохид қиламанки, мен уни мағфират этдим! — деган жавобини берди.

(Ҳаким Термизий "Наводирул-усул"ида ривоят этган).

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳунинг ривоятига кўра Пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васаллам Оллоҳдан ҳикоя қиларкан, шундай деганлар:

Бир қул гуноҳ қилди-да: Оллоҳим! Менинг гуноҳимни мағфират эт, дея ниёз қилди. Шунда жаноби Ҳақ:

Қулим гуноҳ қилди, фақат гуноҳини мағфират этувчи бир Рабби борлигини билди. Сўнгра такрор ўша гуноҳни қилди-да, "Эй Раббим! Мени авф эт", — деди. Шунда Оллоҳу Таборака ва Таоло:

Қулим гуноҳ қилди, лекин гуноҳларни авф этувчи ёки гуноҳ учун азоб бергувчи бир Рабби борлигини билди. Сўнгра яна у гуноҳга боғди. Ва яна: Эй Раббим! Мени мағфират эт", — дея ниёз этди. Шунда Оллоҳу Таборака ва Таоло ҳазратлари:

Қулим гуноҳ қилди, гуноҳларни авф этгувчи ва гуноҳкорларни муоҳаза этгувчи (чора кўргувчи) бир Рабби борлигини билди. Муҳаққақ мен қулимни авф этгайман. Энди тилагига етсин", — деди.

(Бухорий ва Муслим ривоят этганлар).

Жаноби Ҳақ пайғамбарларидан бирига шундай деб ваҳй этди:

"Менга боғлиқ бўлган қулларимга айтгилки, мен билан мағрур бўлмасинлар. Муҳаққақ мен уларга

адолатимни татбиқ этиб, уларга азоб бергайман ва шунинг учун ҳам золим бўлмайман.

Гуноҳкор қулларимга эса айтгилки, улар ҳам раҳматимдан умидларини узмасинлар. Мағфират этадиганим ҳеч бир гуноҳ менга катталик қилмайди".

(Абу Зар разияллоҳу анҳу ҳазратлари Анас разияллоҳу анҳудан ривоят этган).

* * *

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳунинг ривоят қилишига кўра Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васаллам ҳазратимиз шундай деганлар:

Азиз ва жалил Оллоҳ буюрдики:

"Мен қулимнинг заннига (эътиқодига) мувофиқман. Мени зикр этган ерда мен у билан биргаман. (Раҳматим, тавфиқ ва иноятим у билан биргадир)".

(Ҳадиси Бухорий ва Муслим ривоят этганлар).

* * *

Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васаллам ҳазратимиз шундай деганлар:

Оллоҳу Таоло бир қулимнинг жаҳаннамга киришини амр этади. Қул жаҳаннамнинг канорида туриб атрофига боқаркан: ё Рабб! Менинг сенга ҳусни занним бор эди, афв этишинга ишонардим, дегай. Шунда жаноби Ҳақ малакларга:

Буни ортага қайтарингиз, мен қулимни заннига кўра тажалли етгайман!" — деб буюрғай.

(Байҳақий /Суйутий "Фи буддурис-софира фми ахволил-охира"сида зикр этган) Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳудан ривоят этган).

* * *

"(Эй бани одам!) Тўрт хислат бордирким, булардан бири сенинг ила маним орамдадир. Бири эса сенинг билан қулларим орасида муштаракдир. Булардан бири менга, бири эса сенга оиддир. Менга оид бўлгани — менга ибодат қилиб, шерик қўшмасликдир; сенга оид бўлгани — қилган хайрининг мукофотини бергайман. Агар мағфират этар бўлсам мен Фафур ва Раҳимман.

Орамизда муштарак бўлгани эса ушбу: сендан дуо, мендан қабул ва ижобатдир.

Сенинг билан қулларим орасидаги эса ўзинг учун раво кўрганинг бир нарсани қулларим учун ҳам раво кўрмаганингдир".

(Абу Нуайн Анас разияллоҳу анҳу ҳазратларидан ривоят этган).

* * *

"Бу дин (Ислом дини) ўзим учун хуш келадиган бир диндир. Унга фақат жўмардлик ва гўзал ахлоқ ярашгай. Шу боис динга мусоҳиб қолганингиз муддатда бу икки хислатга икром этинг, уларни мукамаллаштиринг".

(Рофий ҳазрати Анас разияллоҳу анҳудан. Ибн Адий, Уқайлий, Ҳароитий, Хатиб Бағдодий, Ибн Асокир ва Қудбий ҳазрати Жобир разияллоҳу анҳудан ривоят этганлар).

* * *

Анас разияллоҳу анҳунинг ривоят қилишича, Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васаллам ҳазратимиз жаноби Ҳақнинг шундай деб буюрганини айтган:

"Имон келтириб яхши амаллар қилган қулларим учун жаннатда кўзлар кўрмаган, қулоқлар эшитмаган ва ҳеч бир кимсанинг хаёлига келмаган не-не неъматлар ҳозирладим".

(Ибн Жарир ривоят этган).

* * *

Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ҳазратлари айтади; Расули муҳтарам саллаллоҳу алайҳи васаллам жаноби Ҳақнинг бундай деб буюрганини таблиғ этди:

"Қул қиёмат кунинда яхшиликлари ва ёмонликлари билан бирга келтирилади. Яхшиликлари билан ёмонликлари бир-бирига қиёслангандан кейин битта эзгулиги ортиқ келса, уни жаннатга солгайман".

(Табароний ривоят этган).

* * *

Абу Ҳурайра разияллоҳу анҳу ривоят қилишича, Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васаллам шундай деб буюрганлар:

Азиз ва жалил бўлган Оллоҳ буюрдики: "Мен қулимнинг заннига мувофиқман; мени зикр этгани ерда мен у билан биргаман. (Раҳматим, тавфиқ ва иноятим у билан биргадир)".

Оллоҳга қасамд қиламанки, қулимнинг тавбасидан Оллоҳу Таолонинг севинчи сиздан бировингизнинг чексиз саҳрода йўқотган туянгизни топганингиз пайтдаги севинчдан ниҳоятда каттадир.

"Менга бир қарич яқинлашганга мен бир аршин яқинлашгайман, бир аршин яқинлашса, унга бир қулоч яқинлашгайман, менга томон келганга мен ҳам пешвоз чиққайман, таважжуҳ этгайман".

(Бухорий ва Муслим ривоят этганлар).

* * *

"Эй бани одам! Сен мени пинҳона зикр этсанг, мен ҳам сени шундай зикр этгайман. Мени бир жамоат ичида эсласанг, мен ҳам сени ичида зикр этганинг кимсалардан-да хайрлироқ бир жамоат ичида ёд этгайман. (Ушбу сувратла омманинг таважжуҳига мазҳар бўлгайсан)".

(Байҳақий, Баззор саҳиҳ санад ила Ибн Аббос разияллоҳу анҳу ҳазратларидан ривоят этганлар).

* * *

"Номаҳрамга боқмоқ иблиснинг ўқларидай бир ўқдирким, ҳар ким мендан кўрққани ҳолда уни ташласа, завқи эвазига унга бир имон бергайманким, унга жалодатини қалбида туйгай".

(Табароний ва Ҳаким Ибн Масъуд разияллоҳу анҳу ҳазратларидан ривоят этганлар).

* * *

"Ақлли кимса вақтини уч қисмга бўлмоғи лозим. Бир соатида Тангрисига муножотда бўлмоғи, бошқа соатида нафсини назорат ва сарҳисоб қилмоғи, қолган соатини эса емак ва ичмагига бағишламоғи керак".

(Ибн Хуббон Абу Зар разияллоҳу анҳу ҳазратларидан ривоят этган.)

* * *

"Қулим борасида икки кўрқув ва икки омонат жамъ этгайман. Дунёда мендан кўрқмагани охиратда кўрқитгайман, дунёда мендан кўрққан кимсани охиратда азобдан эмин этгайман".

(Ибн Муборак Ҳасан Басрийдан мурсал ўлароқ ва Абу Нуайм Шаддот ибн Авсга боғлаб ривоят этганлар).

* * *

"Менга дуо этганингизда дуоингизни қабул этмайдинганим, тилагингизни бермайдиганим, ёрдам истаганингизда ёрдам этмайдиганим замон келмай туриб маъруфлик ила амр ва мункардан сақланингиз".

(Дайлатий ҳазрати Ойша разияллоҳу анҳудан ривоят этган).

(Давоми келгуси сонда).

Тўпловчи Ҳасан Ҳусну АРДАМ

Туркчадан ўзбекчага
Усмон ҚЎЧҚОР уйғунлаштирган.

¹ Мақсад — инсонлар яхши амаллари билан Оллоҳнинг лутфу эҳсонига эришмагидир.

Алишер Навоийнинг "Ҳай-ратул-аброр" дostonида ҳам бошқа хамсанавислардагидай авлиё зотларга бағишланган боблар бор. Биз аввало ҳазрати Баҳовиддин Нақшбандий ҳақидаги бобни

назарда тутаямиз. Лекин шуниси борки, Навоийда бобларнинг жойлашиш тартибида фарқ мавжуд. Масалан, Амир Хусравда пайғамбар наътларидан кейин Низомиддин Авлиё мадҳи келтирилган. Алишер Навоий эса пайғамбарга бағишланган наътлардан сўнг Низомий Ганжавий ва Амир Хусравга бир боб, Абдурахмон Жомийга алоҳида бир боб ажратиб, уларнинг дostonнависликдаги маҳорати таърифни беради, сўнгра Сўз ҳақида икки боб келтириб, адабий эстетик қарашларини баён этади. Ҳазрати Баҳоваддин Нақшбанди боби Ҳусайн Бойқарога бағишлов, кўнгил ҳақидаги боб ва уч "ҳйрат"дан сўнг келган. Бунинг боиси шуки, Навоий валийликни набиллик билан бевосита боғлаган эмас, унинг назарида шайхуавлиёлар набий пайғамбарнинг ноиб

бўлолмайдилар. Шу қараш боиси бўлса керак, ўзбек шоири ҳамду наътдан кейин асарнинг ёзилиш сабаби, устоз-салафларига муносабатини изҳор этиб, кейин дostonнинг асосий мавзунинг бўлган тасаввуфга ўтган.

Қайд этиш ўринлики, Баҳоваддин Нақшбанд Навоий учун "нақшбандия" силсиласи асосчиси, руҳий мураббий Увайсий бўлсада қўл берган пири эмас. Навоийнинг бевосита қўл берган пири, биз биламизки, Абдурахмон Жомийдир. Аммо, Нақшбанд ва унинг таълимоти Навоий ижодида чуқур из қолдиргани боис шоир унга ўз қарашини ифодалайди. Алишер Навоийнинг бошқа асарларида ҳам ҳазрати Нақшбанд ҳақида фикрлар бор, лекин бу бобда у силсила асосчиси ҳақида кенг тўхтаб, унинг мавқеи ва салоҳияти, қарашлари масаласини баён этиб беришга муваффақ бўлади.

Навоий ҳазрати Баҳоваддиннинг улувий мартабаси, тариқатдаги хизматлари ҳақида ёзар экан, "нақш" сўзининг кўп маънолигидан фойдаланиб, занжирли сўз ўйини ҳосил қилади, — ажойиб тасвир яратади. Маълум бўлишича "нақш" сўзи бир неча маънога эга экан. Биринчидан Навоий "нақш" деганда дунёни, "нақшош" деганда эса Холиқи оламни кўзда тутди.

*Хожаки, нақшош сипеҳри баланд,
Булғали ҳар сафҳасига нақшбанд,
Айлади авроқ мунаққаш баса,
Нақш рақам айлади дилкаш баса.*

Шундай қилиб, дунё ашёлари, гўзал ҳаёт, чексиз фалаклар — барчаси Аллоҳ, яъни

Нақшоши азалнинг нақш-суратлари. Шу каби набилар ва валилар кўнглидаги лимо-лим илм ҳам Аллоҳнинг нақшидир. Жумладан, Баҳоваддиндаги валилик қобилияти, илоҳий истеъдод Тангри неъматини натижаси, Баҳоваддиннинг "нақшбанд"лиги илоҳий ишқ нақшини, фано ва фахрлик нақшини солади. Бу зотнинг қалбида дунё-ғайр нақши йўқ, унинг қалби шундай тозаки, унда фақат Аллоҳ суврати намоеъ. Зикр орқали кўнгилларни Аллоҳ исму сифатлари билан тўлдирган. Баҳоваддин илму дониш, каромату валиликда тенги йўқ бир зот:

*Улки бу офоқ ичида тоқ эрур.
Тоқ неким, муришиди офоқ эрур,
Чархи нигун даргоҳида хок рўб,
Балки жабини била хошок рўб,
Юз қўюбон қуллуғига шоҳлар,
Базмида беҳуд ўлуб огоҳлар.*

Албатта, бу шоирона баланд пардали тасвирдир. Лекин, шундай бўлса ҳам бу баланд руҳ Навоийнинг ҳазрати Баҳоваддинга эҳтиром-эътиқодини кўрсатади, ул зотнинг шарафи буюклигини кўрсатиш орқали тасаввуф

ғояларининг, сўфийлар эътиқодининг буюклиги таъкидланади.

Баҳоваддин суҳбатларида беимон имон топади, имони сусларнинг имони мустаҳкамланади.

У балоларни қайтарувчи, руҳ оламини сайр этиб, муждалар келтирувчи, ғайб асrorини кашф этувчи одам. У шоҳларга эмас, шоҳлар унга қуллуқ қилдилар, лекин Баҳоваддин учун шоҳу гадо баробар:

*Ҳақ сўзини элга қилурда адо,
Тенг кўрунуб олдида шоҳу гадо.*

Ўзигина эмас, халифа-шоғирдлари ҳам элига раҳнамо. Нақшбанд тижорат билан шуғулланиб, сафарлар қилган бўлса ҳам, аммо "юклариди туҳфан нақди фано" ортилган. Баҳоваддин Навоий назарида поклик ва руҳий маънавий тимсоли, эзгуликка ҳидоят этувчи раҳбар, ҳар қандай шароитда ҳақ сўзни айтувчи, шоҳлар ва султонлардан юқори турадиган, Тангри ва пайғамбар ишини бандалар орасига жорий этадиган зот. Юртнинг ободлиги, осойишталигини шоир шундай валиларнинг шарофатидан деб билади.

*Мулки жаҳон мазраи деҳқони ул,
Балки жаҳон мулки нигаҳбони ул.
Йўқни момоликка нигаҳбон ўлуб,
Барча салатин уза султон ўлуб.*

Хуллас, Навоийда Нақшбанд ғоялари, шахси ва тариқати, гоят гўзал бир бадият жилосида нурланиб келади, шуълаланиб кўнгилни ошуфта этади. Ҳавас билан комил инсон бўлишга чорлайди.

Муслиҳиддин МУҲИТДИНОВ

ҲАҚ СЎЗИНИ ЭЛГА ҚИЛУРДА АДО...

ҚОНУН – ЎЗ НОМИ БИЛАН ҚОНУН

Биз қуйида эътиборингизга суд амалиёти тарихидаги ўзига хос, таъбир жоиз бўлса, ғаройиб воқеа-ҳодисалардан бир нечтасини тақдим этмоқдамиз. Улар бирор-бир тартиб асосида сараланмаган, ҳеч қандай фалсафий ёки ижтимоий хулоса ва умумлашмаларга ҳам даъвогар эмас. Фақат битта нарсадан ташқари. Ҳеч бир замон ёки маконда қонунсиз иш битмаган. Бирор-бир кишилик жамияти йўқки, унда риюя қилмоқлик талаб этиладиган маълум қонун-қоидалар мажмуи ҳукм сурмаган бўлсин. Ва айнан улар — хоҳ чидаб бўлмас даражада адолатсиз, номукаммал, хоҳ кундалик ҳаётдан йироқ бўлсин — жамиятнинг, демакки, лак-лак инсонларнинг ҳаёт-мамотини ҳал қилган. Мана шунақа нарса, бу қонун ва барчамиз у билан муомала қилишни ўрганимоғимиз лозим. Ўйлашиб, албатта.

УРУШ ЭЪЛОН ҚИЛМОҚЛИК ЙЎЛИ

Ҳар гал уруш очишдан аввал Қадимги Румда махсус амалдор — фезиал ёв мамлакатнинг чегарасига жўнаган, алоқаларнинг тўхтатилганлиги ҳақида эълон қилган ва ёв заминига найза ирғитган. Регламент, яъни Қонун шуни буюрган. Яқин қўшнилари билан урушга кираётиб буни бажариш унчалик қийин бўлмаган. Бироқ кунлардан бирида юнонларнинг Эпир давлати билан уруш ҳолати юзага келади. Юнон шоҳи Пирр Италияга бостириб киради ва илк бор жангга филларни ташлаб, Рум лашкарини ер билан яксон қилади. Вақт ўтиб румликлар жавоб уруши очмоқчи бўладилар. Бироқ буни қандай эълон қилиш мумкин? Фезиални найза билан Юнон юртига йўллабми? Бўлмади, аския қилиб юборишди. Ё бир сафар Регламентга қарши боришсинмикан? Йўқ, худоларнинг қаҳри келиши мумкин. Ниҳоят, узоқ тортишув ва иккиланишлардан сўнг румликлар бу жумбоқни қонун йўли билан ҳал қилдилар. Улар бир эпирлик қочоқни Рум теграсидан майдон харид қилишга мажбурладилар. Ушбу майдон Эпир давлати ўрнига ўтиши лозим эди. Фезиал "чегара"га яқинлашди, зарур сўзларни айтди ва найзани ирғитди. Уруш қонунга қатъий мувофиқ равишда эълон қилинди...

ҚОНУНГА БЎЙСУНГАН ЗУЛМ

Мелодий 1206 йилда Темучин шоҳлик тожини кийиб, Чингизхон номини олди. Буни эълон қилиш мақсадида у тархонлар(боёнлар)нинг умумий мажлиси — Қурултойни чақирди. Мазкур миллий йиғин ҳоқон ва элхонларни тайинлар, уларга содиқлик қасамини ичирар ҳамда ўз ҳуқуқ ва бурчларини бажаришларини назорат қиларди. Бироқ Темучин бу сийқаси чиққан амал, бундайин чекланган ҳокимиятни истаётгани йўқ эди. У қатъий белгиланган қонун

кучда бўлган мустабид ҳокимиятга интиларди. Ва қурултой унга бу ҳуқуқни берди.

Бунгача Темучин Суту Буғдо — "Само ўғлони" эди, энди у Чингизхонга — ўз фикрида собит, аёвсиз ҳукмдорга айланди. У қонунга сўзсиз амал қилишга қасам ичди ва чиндан ҳам доимо ҳар ишда унга ишлоб этарди. Чингизхон бўйсинувчи қонунлар "ясоқ" ва "тура" деб аталарди. Биринчиси — бу қонунлар мажмуи, иккинчиси эса, агар маъно жиҳатидан ўгирадиган бўлсак — "одатлар, расм-русумлар асосида тузилган низом" эди. Чингизхон умр бўйи турк ва мўғул халқларининг қадимги урф-одатлари асосида ишлаб чиқилган ушбу ҳарбий низомнинг қули бўлиб яшади. Бирорта ҳам мустабид ҳоқон ўз аъёнларига нисбатан Чингизхончалик қаттиққўл бўлмаган. Ҳатто энг ашаддий душманлари ҳам унинг ақлга сиғмас золимликларидан бедодлик изларини топишолмаган. Чингизхоннинг энг даҳшатли қилмишлари ҳам мавжуд қонунлар ва юқорида зикр этилмиш низомга амал қилишнинг бир кўриниши, холос. Буни унинг буюк замондошлари ҳам тан олишган: Жуанвил ва Марко Поло ўз асарларида Чингизхонни фақат қаттиққўл қонунчи сифатидагина таърифлашади.

ИТ КЎТАРГАН БОЁН

Маинз архиепископи ва Рейн пфалзграфи Ҳерман бир-бирига қарши уруш очди. Оддий феодал уруш — у даврлар уруш ҳолатидан кўра кўпроқ тинч умргузаронлик кўпроқ таажжуб уйғотарди. Ўрта асрларда герцоглар, графлар, баронлар, рицарлар (шунингдек, юқорида кўряпмизки, руҳоний авлиё оталар ҳам) асосан шу билан машғул бўлишарди. Ҳар бир боён кўнгли тусаган киши билан урушга киришиши мумкин эди ва ким ғолиб чиқса, яъни кучли келса, ўша ҳақ ҳисобланарди. "Яратганининг ҳукми!", деб изоҳланарди бу.

Бироқ, фақат яратгангина эмас, бандалари ҳам ҳукм чиқариб туришарди гоҳ-гоҳ. Мелодий 1155 йилда Табаррук Рум империясининг Олмон миллати ҳоқони Фридрих Барбаросса — ўта ақлли, шу билан бирга, ниҳоятда золим ҳукмдор, қўли остидаги боёнлар йиғинида шундай ҳукм чиқарди.

Пфалзграф Ҳерманни ҳукмдор ноҳақ деб топди ва қуйидаги жазони белгилади:

— Этигингни еч, — деб буюрди у Ҳерманга, — сўнг анави итни олгин-да, бир чақирим жойга кўтариб бор.

"Ҳукмдор ҳазил қилгандир-да", дерсиз? Йўқ, асло! Ушбу ақлга сиғмас ҳукм ўқиб эшиттирилганида одамлар шундай даҳшатга тушдиларки,

барча уруш пўртанасига ўзини отгандан кўра, тинчгина яшашни афзал билди", деб гувоҳлик беради Фридрих Барбароссанинг муаррихи Оттон Фрейзинген. Ҳукмдор аждодлардан мерос қадимги жазони мавжуд қонунчиликка жуда усталлик билан тадбиқ этган эди.

ТУҲМАТЧИНИНГ ЖАЗОСИ

XIV асрда Литва ва Полша Буюк Литва князи Ягелла ҳамда Полша қироличаси Ядвига ўртасидаги никоҳ натижасида бирлаштирилди. Бироқ, кўп ўтмай делевизлик Гневош исмли шахснинг "саъй-ҳаракатлари" билан Ягелла ва Ядвиганинг ўртасига совуқчилик тушди. У бир пайтлар Ядвигага харидор бўлган немис князи Вилгелмнинг яқин кишиларидан эди. Гневош Ядвигани эрига у ўз қасрида Вилгелмни хуфиёна қабул қилади, деб қоралади. Қироличага эса, эрингизнинг четда ўйнашлари бор, деб шипшиди. Натижада эр-хотин муносабатлари чигаллашди. Ядвига ҳатто эрининг юзига қарашни ҳам истамас эди. Полшалик аъёнлар не машаққатлар билан тузилган иттифоқ бузилмас эди, деб ташвишга тушиб қолдилар.

Нихоят, жирканч туҳматчининг қилмишлари фош бўлди. Ядвиганинг талабига кўра, Винницада унинг устидан очиқ суд чақирилди. Бутун суд жараёни давомида айбланувчи қора курсида эмас, балки курсининг тагида ўтирди. Ва то суд тугагунча у ўз туҳматларини тинимсиз такрорлаши лозим эди. Полша қонунларига кўра, бу "курси тагида ҳуриш" деб аталар ва энг шармандали жазо ҳисобланарди.

ҚОЗИ ЗЎРАВОН БЎЛСА

Буюк Фаранг инқилобига қадар Швейцария кантонлари (вилоятлари) Оврупода энг озод ва мустақил ҳисобланарди. Бу ерларда ҳеч қандай ҳукмдорлар бўлмай, ўзига хос "демократия" ҳукм сурарди.

Бироқ, масалан, Берн кантонида қозилар зўравонлики шу қадар авжга чиқарган эдиларки, бунақасини энг золим ҳукмдорлар салтанатида ҳам учратиш маҳол эди. Қонунчилик буткул ҳукумат ва маъмуриятлар қўлида, ҳуқуқ қоидаларига мутлақо амал қилинмасди. Ҳеч ерда бу "озод" кантондаги қадар кўп осиймаган, қозиққа ўтқизишмаган, гулханда куйдиришмаган бўлса, ажаб эмас. Ҳимоячиларни судда биров бир чақага олмас, юқори идоралар суд ҳукми устидан тушган шикоятларга қулоқ солмасди.

Бир ёш жувон янги туғилган чақалоғини ўлдирганликда айбланиб, ўлимга ҳукм қилинди. Истиғфор чоғи, қатл олдидан у руҳонийга қорнидаги гўдакнинг уволига қолаётганлигини маълум қилди.

— Қизим, ҳали кўзинг ёригани йўқмиди?

— Йўқ.

— Нега айтмадинг? Ахир, сени ҳали туғилмаган гўдакни ўлдирганликда айблашпти-ку?

— Шундай-ку, лекин мен сўроқни олиб борган қаттиққўл жанобларнинг гапини қайтаришга ботинолмадим-да, — деб жавоб берди жувон.

Қайта текширув айнан шундай бўлганлигини тасдиқлади.

Мазкур "латифа"ни навқирон Гегел ўзининг ушбу номдаги ишида келтиради: "Вадтланднинг Берн шаҳрига нисбатан аввалги давлат-ҳуқуқчилик ишлари борасидаги ишонч номалари. Берн оқсуяклари собиқ олигархиясининг тўла фош этилиши".

АНГЛИЯДАГИ ИККИ МОЖАРО

Ўтган асрда Англиянинг Йорк шаҳрида икки ака-ука яшаб ўтган эди. Бири, ўлаётиб, иккинчисига ўз ер-сувини бошқаришни топширади ва 8 яшар норасида қизига ҳомийлик қилишни тайинлайди. Кунларнинг бирида тоға жиянини қандайдир айби учун худди ўз фарзандларини савалагани каби жазолайди. Қадрдон гўшада калтак нималигини билмай ўсган қизалоқ савалаш чоғи: "Тоғажон, жон тоғажон, ўлдирманг мени!", дея йиғлаб қичқиради. Буни қўшнилар ҳам эшитишади. Сўнг қизча ғойиб бўлади. Тоғасига қарши жиноий иш қўзғалади. Жиянини қидириб тополмаган тоға қўрққанидан бошқа қизчани унинг ўрнига кўрсатади. Бироқ, ёлғон фош бўлади. Қўшниларнинг гувоҳликлари далилларни рад этиб бўлмас даражага кўтаради. Суд шўрлик тоғани айбдор деб топади ва осийга ҳукм қилади... Орадан 8 йил ўтиб қизча топилади: у аразлаб қўшни шаҳарга қочиб кетган, яхши одамлар уни қиз қилиб олишган экан. Баджаҳл тоғаси ҳақида қиз ҳатто эслашни ҳам истамасди...

* * *

Бир ёш йигит новвойнинг дўкондан чиққанидан фойдаланиб, бир бўлка нонни ўғирлаб қочади. Уни тутиб қозининг қошига келтиришади.

— Мен оч эдим, жаноб, — дея ўзини оқлайди йигит, — шу боис нонни олишга мажбур бўлдим.

— Қонун бир бурда нонни ҳам, тилла ҳалқани ҳам ўғирлашни бирдек ман этади, — дейди қози. — Ўғирликка жалб этувчи ашёлар сифатида улар орасида ҳеч қандай фарқ йўқ. Қонун менга сизни жазолашни амр этади, бироқ, виждон амрига бўйсуниб, мен сизни оқлайман ва озод этаман.

Шундан сўнг қози айбловчи томонга — новвойга қарайди ва шундай дейди:

— Арзимаган чақани деб сиз бир ёш йигитни авахтага тиқмоқчи бўлдингиз. Ҳолбуки, у бунга бўлак илож тополмагани туфайли қўл ургани аниқ кўриниб турибди. Бироқ, қонун — ўз номи билан қонун. Қиролича Елизаветанинг дўконни очиқ ҳолда қолдириб тарк этган ҳар қайси дўкондорни қораловчи фармонига асосан, сизни бир кунга қамоқ жазосига ва жарима тўловига ҳукм этаман.

МАНГУ ТИРИКЛИК ИСТАБ

Буюк ёзувчи Лев Николаевич Толстойнинг Ясная Полянадан бош олиб чиқиб кетиши борасида турли хил мулоҳазалар юради, бироқ қуйидаги, балки энг асосий омил, одатда, тилга олинмайди. Ҳолбуки, рус адабиёти даҳосининг кундаликлари ва айниқса, умри адоғида ёзган мақолаларини кўздан кечирадиган бўлсак, Лев Николаевич адабиёт, фалсафа соҳасидаги ҳамда инсон руҳининг ўчмас манзараларини яратиш борасидаги улкан меҳнати эвазига Яратгандан ўзига юксак марҳамат кўрсатилиб, мангу тириклик ҳада этилишига беҳад ишонганини кўрамиз.

Бошқа бир буюк мутафаккир, Иоҳанн Волфҳанг Ҳёте, барча машҳур ва номашҳур кимёгарларнинг тажрибаларини синчиклаб ўрганиб, ёшлигининг бир неча йили давомида боқий барҳаётлик сувини яратмоққа уринган.

Хўш, боқий барҳаётлик инсонга нима учун керак ва умуман, нима ўзи у — бебаҳо инъомми ёки даҳшатли жазо?

Қадимги ақидаларда айтилишича, Исо Масихга оғир ёғоч хочни орқалатиб, қатл этиш учун олиб кетишаётганида, у бир уйнинг деворига суяниб, нафас ростламоқчи бўлади. Шунда уй эгаси жоҳилларнинг қўлаб-қувватловчи қичқирқлари остида:

— Юр! Юр! Дамни у дунёда оласан! — деб айтади.

— Яхши, — дейди шунда Исо. — Аммо сен ҳам бир умр юриб ўтасан. Сен дунёни абадул абад сарсон-саргардон кезасан, бир лаҳза бўлсин тин олмайсан, умрларнинг заволи — ўлим ҳам сени тўхтатолмайди...

Боқий Жуҳуд номи билан ҳатто Габриэл Гарсиа Маркеснинг асари саҳифаларидан ҳам ўрин олган Агасфернинг макон ва замон бўйлаб адоқсиз саргардонлиги шу тахлит бошланади. Бунга сон мингта гувоҳликлар мавжуд. Андалуз қиролининг саройида уни италиялик мунажжим Бонатти учратади. Маҳзун қиёфали дарвешни айниқса XVI асрда кўп учратишади. Богемия, Арабистон, Испания, Венгрия, Австрия, Полша ва ҳаттоки Масковда ҳам кўпчилик уни кўрган, суҳбат ҳам қурган.

Барча Шарқ ва Оврupo тилларида бемалол гаплаша олувчи Агасфер Оврупода яна XVII ва XVIII асрларда ҳам пайдо бўлган, суҳбатдошларига қадим воқеа-ҳодисаларни худди ўз кўзи билан кўргандек қилиб сўзлаб берган

ва шундан сўнг узоқ фурсатга изсиз ғойиб бўлган. Балки у серғавго XX асрда кўриниш бермасликни маъқул кўргандир? Ким билсин, ҳозир қайси йўллар бўйлаб тентираб юрибди экан у — Тангрининг амри билан ҳаловат ва ўлимдан маҳрум этилган осий банда?..

Мангу тириклик ишқи кўплаб бошқа хил афсоналарнинг ҳам дунёга келишига туртки бўлган. Бунга аҳолиси ўлим нималигини билмайдиган Шамбала номли юрт, 500-600 йиллаб умр кўрувчи ҳинд йоглари ҳақидаги афсоналарни ҳамда Берунийнинг мангу тириклик сари йўл топган Илёс исмли киши тўғрисидаги асарини мисол қилиб келтириш мумкин.

Пушкин "Пиковая дама"сида ёзади: "Граф Сен Жермен тўғрисида эшитган чиқарсиз, у ҳақда кўп ғаройиб гаплар юради". Чиндан ҳам жуда ғаройиб тақдирли бу одам ҳақида ёзувчи А.Горбовский ўзининг бир нечта китобида хабар беради.

Илк бор граф Сен Жермен номи 1750 йили Парижда тилга тушди. Унинг аниқ қаердан келганини ҳеч ким билмайди. Кимдир уни испан, кимдир фаранг, яна кимдир рус деб айтади, бироқ ҳеч ким унинг аниқ ёшини билмайди, энг қизиғи — деярли ҳамма уни тириклик суви сирдан хабардор деб ҳисоблайди. Ўзи ва маҳбуби бўлмиш қиролни ушбу сирдан воқиф этишни сўраб ундан Франциянинг биринчи хоними маркиза де Помпадур ўтинади. Бироқ, бундан ҳеч бир натижа чиқмайди. Балки, графда бундай сувнинг ўзи бўлмагандир? Лекин, инквизиция судида машҳур "сеҳргар" граф Калиостро Сен Жерменда бундай ғаройиб сув солинган идишни ўз кўзи билан кўрганлигини таъкидлайди.

Сен Жермен Франциядан туйқус жўнаб кетади, Голштинияга келиб узлатда умр кечира бошлайди ва орадан бир неча йил ўтиб, 1784 йилда вафот этади. Бироқ, бир йилдан сўнг Парижда франкмасонларнинг хуфия учрашуви бўлиб ўтади ва сақланиб қолмиш рўйхатларда Месмер ва Лафатер номлари ёнида... Сен Жермен номи ҳам қайд этилади. Ёлғондакам ўлимидан сўнг 30 йил ўтиб уни Вена конгресси қатнашчилари орасида учратишади — илк бор Парижда пайдо бўлганидаги каби ёш ва навқирон эди у. Граф (ёки унинг қиёфадошимикан?) билан сўнгги учрашув ҳам Парижда, 1939 йили қайд этилган.

Икром ИСКАНДАР

Қизиғи шундаки, паришлик киборлар билан суҳбатларида у ўзи сезмаган ҳолда Сенека, Афлотун ва ҳаттоки Ашшурбанипал билан бўлган учрашувлари ҳақида гапириб юборарди. Ҳаммасидан қизиғи ҳам шу, графнинг "мангу тирик"лар сирасига мансуб қадимги Ассирия ҳукмдори билан учрашувидир. Қадимги Ассирия солномачиларининг таъкидича, Ашшурбанипал бир неча аср умр кўрган ва ҳар сафар Ассирия учун қийин фурсатларда чақирилиб, мамлакат қудратини мустаҳкамлаш мақсадида тахтга ўтирган. Ҳанузгача унинг аниқ ўлими санаси маълум эмас. Бобил тарихчиси Берос Ассириянинг сўнгги шоҳи деб Саракни — Ашшурбанипалнинг ўғилларидан бирини айтади. Бироқ, айтишларича, ўғли эмас, Ашшурбанипалнинг ўзи Ниневия мудофаасида иштирок этган, Мидия ва БСбоққа аллақандай шукуҳ киради: айқаш-уйқаш ўси иқроп бўлгач, ўз саройига ўт қўйган.

Икки хил тахмин мавжуд. Ё қадимги Ассирия табобатиға кибор шахсларнинг умрини узайтирувчи қандайдир омиллар маълум бўлган (шумер солномаларига кўра, Думузшоҳ 36 000 йил ҳукм сурган, одамлар ўртача 1200 йил умр кўрганлар), ёки Ашшурбанипал халққа дам Ашшурбаллит, Ашшурбелкал, Ашшурно-сирпал, дам эса Саргон номи билан намоён бўлган. Худди фаранг адібаси А.Довуд-Ноилнинг "Тибетлик сеҳргар ва афсунгарлар орасида" деб номланган китобида тасвирланганидек (маълумки, бу довюрак аёл ўлимга тик боқиб девона либосида мазкур мамлакатга саёҳат қилган): кунларнинг бирида кичикроқ бир карвон қайсидир кўчманчининг ўтови яқинида дам олиш учун тўхтади. Йигирма йилдан буён ламасиз фаолият юритаётган ибодатхонанинг бошқарувчиси ўтовга кириб ўтиргач, ёнидан тамакидонини чиқаради. Унга кўчманчининг ўн яшар ўғилчаси яқинлашади ва: "Тамакидоним қўлингга қаердан тушиб қолди?", деб сўрайди. Бошқарувчи шу заҳотиёқ бола сиймосида марҳум ламани таниб, таъзим бажо келтиради. Ибодатхонада, тахтда ўтириб эса у махсус ичимликли косани рад этади ва бу менинг косам эмас, меники фалон ерда турибди, деб айтади.

Бугунги кунга келиб биз китоблардан ўзимизнинг аввал ҳам ерда бир неча инсон умрини яшаб ўтганимизни билмоқдамиз. Балки умрбоқийлик аслида шудир, фақат хотира калитигина бизга берилмас. Ким билсин, балки бир куни келиб бу калит ҳам қўлга киритилар... Бевосита мангу тириклик жумбоғига қайтадиган шдим Сизга — мағрур, улугвор,и билан намоён бўл маълумки, ўз яқинлари билан видолашишни истамай, у тириклик сувини ичишдан воз кечади.

Лев Толстой, шубҳасиз, даҳо, бироқ дилга афсонавий шоҳнинг доноларча қарори яқинроқ.

ҚИРЛАРГА БАҒРИМНИ БЕРИБ ЎТИНДИМ...

* * *

Семизқирнинг этагида
икки қизнинг шивирлари
чечакларга сочилади,
телба шамол этагида.
Семизқирнинг шабнамлари
чечакларнинг кўзин очар —
икки қизнинг кўзларида
порламайди ишқ шамлари.
Семизқирнинг эти бир дам
увушди, кетишади
қизлар — сўзи истехзоли,
кулгулари кибрдан...
Семизқирнинг йўқдир дарди —
чечаклари гулламоқда,
бир ошиқнинг ўлимиға
етадиган хабарлари.
Семизқирнинг этагида
икки қизнинг шивирлари...

* * *

Қирларга бағримни бериб ўтиндим,
Кўрсатди майсадай нафис изингни...
— Кетма, — изларингга баргдай тўкилдим:
— Момо қир, бер менга шу бир қизингни!
Кўзимнинг ёшлари сингди қирларга,
Қирлар кўзларимга ёш каби сингди.
Кўнглимнинг ёзилган дастурхонида
Бир нидо қадаҳдай жаранглаб синди:
— Жоним, кўзларингга қалқиб турибди
Севгинг, севгинг учун кўяжаклигинг,
Менинг армонимдай узун ўйларинг
Ва мени абадий суяжаклигинг...
Кўнглимда нидолар чил-парчин бўлди,
Мен ишқдан маст эдим, мен телба эдим.
Сени изларига қайтар деб кутдим.
Сен менинг ёнимга келарсан, дедим.
Ахир ҳозиргина, шундоқ қаршимда
Кўзларинг лаънатлар ўқиб фироққа,
Аламларни енгиб, жилмайган эди...
Қирлар олиб қочди сени йироққа.

Икром Искандар 1972 йилда туғилган. Ҳозирда ТошДД журналистика бўлимида сиртдан ўқши билан бирга "Оила ва жамият" рўзномасида ишламоқда.

Жумҳурият ёш ёзувчилар VI семинар-кенгашида иштирок этган,

Шоирнинг "Ойнинг ичидаги одам" номли китоби нашр этилган.

Дейл КАРНЕГИ

ЁШ ЭЙНШТЕЙННИ ФИРТ ТҮНКА ДЕБ ҲИСОБЛАШАРДИ

Дейл Карнеги асарлари бизнинг китобхонга деярли маълум эмас. Одатда уни инсон руҳияти, табиати ва феъл-хўйига доир тадқиқотларнинг муаллифи сифатидагина танишади. Қолбуки, у фақат инсоншунос олимгина эмас, хассос муаррих ҳамдир. Қуйида эътиборингизга унинг "Машҳур кишилар ҳаётидан номаълум саҳифалар" китобидан парча ҳавола этамиз.

Алберт Эйнштейн бола чоғида ҳеч ким унинг ҳаётда бир нимага эришиши мумкинлигига ишонмас эди. Агар бугунги кунда Эйнштейн ўз замондошлари орасидан чиққан буюк даҳо, инсоният тарихидаги улуг шахслардан бири сифатида эътироф этилаётган бўлса, болалик чоғида у ниҳоятда мерон, зеҳнсиз, одамови саналарди. У ҳатто гапини ҳам эплаб гапиришга қийналарди. Болақир шу қадар тепса тебранмас эдики, ўқитувчиларнинг уни кўрганда иситмаси чиқар, ота-онаси эса ўғилларининг келажаги борасида қаттиқ қайғуришарди.

Айтишларича, Эйнштейннинг ўзи ҳам ҳайрон қолган экан кунлардан бир куни дунёдаги машҳур кишилардан биттаси эканлиги ҳақида эшитиб. Ҳаётда у худди ўзининг нисбийлик назарияси каби ғалати, ажабтовур донг гаратган эди. Уни кўпчилик ҳаётининг мазмуни деб ҳисобловчи нарсалар — шон-шухрат, бойлик ёки дабдаба заррача бўлсин қизиқтирмасди. Атлантика бўйлаб юзувчи ҳайбатли саёҳат кемасининг капитани Эйнштейнга энг гўзал ва шинам каюталарни таклиф қилганида, у буни кескин рад этади ва бундан кўра эшак аравада саёҳат қилишни афзал биламан, деб жавоб беради.

Эйнштейн замондошлари орасидан фақат йигирма-ўттиз киши у таклиф этган нисбийлик назариясини тушуниши ҳақида кўп гапирарди, ҳолбуки, ушбу назария таърифида турли муаллифлар томонидан бугунги кунга қадар тўққиз юз номдан ортиқ китоб чоп этилган.

Унинг ўзи нисбийликини жуда оддий мисолларда тушунтиради: вақтни гўзал хоним ёки қиз билан ўтказётганингизда ўтган ҳар бир соат дақиқадек туюлади, аммо, айтايлик, шу дақиқани сиз қизиб турган электр плитада ўтириб ўтказишингиз лозим бўлса, дақиқа соатлаб чўзилаётгандек тасаввур тугилади. Чамаси, мазкур назарияни бундан жўнроқ таърифлаш мушкул.

Эйнштейн хоним ўз умр йўлдоши ҳақида гапираркан, унинг тафаккурда батартибликини ёқтиришини, бироқ шахсий ҳаётда буни унчалик жини суймаслигини кўп таъкидларди. У кўнгли қачон ниманики тусаса, сира тап тортмас эди.

У фақат иккита қоидага бўйсунарди. Биринчи қоида шундай эди: ҳеч қачон ҳеч қандай қоидага бўйсунма. Иккинчиси эса: бировларнинг фикри билан ҳисоблашма.

Эйнштейн ниҳоятда камтарона умргузаронлик қиларди. Одатда кўчага ҳам эски, гижим уст-бошида чиқар, камдан-кам ҳоллардагина бошига шляпа кўндирар, ваннада чўмилаётганида оғзидан ҳуштак ва ҳиргойи тушмас эди. У ҳатто соқолини ҳам махсус кремдан фойдаланмай, совун кўпиртириб олар эди. Коинот миқёсидаги жумбоқларни гўёки осонгина еча билган инсон турли мақсадлар учун икки хил совундан фойдаланиш ҳаётни

хийла мураккаблаштириб юборади, дея таъкидларди.

Эйнштейн каминида жуда бахтиёр одамдек таассурот қолдирди. Унинг бахт хусусидаги фалсафаси мен учун нисбийлик назариясидан юз карра муҳимроқдир. Менимча, бу жуда-жуда ажойиб фалсафа. Ҳеч кимдан ҳеч нарса истамаганим учун бахтиёрман, деб айтар эди у. Эйнштейн бойликка, амалга, шон-шухратга ҳирс қўймади. У ҳаётда оддий нарсалардан — ўз иши, скрипкада мусиқа чалиш ва елканли қайиқ ёки кемада сайр қилишдан олам-олам завқ оларди ва унинг учун бундан ортиқ бахт йўқ эди. Айниқса, скрипка Эйнштейнга бир дунё шавқ бағишларди. Ўз гоёларининг амалга ошишида айнан мусиқа унга ёрдам бергани ҳақида у жуда кўп гапирарди.

Кунларнинг бирида у Берлин кўчалари бўйлаб трамвайда кетаётиб, кондукторга қайтимни нотўғри бердингиз, деб айтади. Кондуктор қайтимни яна бир карра санаб чиқади ва ўзининг адашмаганига ишонч ҳосил қилиб, Эйнштейнга қарата дейди: "Барча бало шундаки, сиз шу ёшга кириб ҳам ҳануз санашни билмайсиз".

Келгуси сонимизда Дейл Карнеги машҳур Микки Маусни яратган инсон — Уолт Дисней ҳақида ҳикоя қилади.

МАРДОНА ЯШАМОҚ ГЎЗАЛДИР

...Шарқликлар йилни рақам ҳисобидан ташқари мучал йўриғича ҳам юритишни кашф қилганлар, мерос қилиб қолдирганлар. Шунга кўра остонамизда турган мучал йили (22 мартдан киради) — тўнғиз (қобон, чўчқа) экан.

Очиғи, тўсатдан йилнинг бунақа номини эшитган мусулмон кишиси бир оз кўнгли хира бўлиши турган гап. Чунки Оллоҳ қайтарган амаллардан бири — ҳаром ҳисобланган тўнғиз гўштини тановул қилиш. Аммо дўппини ёнга олиб, чуқурроқ ўйласак, тўнғиз билан тўнғиз йили моҳиятан бошқа-бошқа нарсалар экани аён бўлади. Кейин динимиз йўл-йўриқларига путур етказмаган ҳолда халқимиз қадим-қадимдан қабул қилган атама, расм-русумларга ҳам ҳеч вақт пуф-сассиқ деб бўлмади. Улардан тарих уфуради, мозий бағридаги кузатув ва тажрибалар, йўлимизни ёритувчи сабоқлар "мана-ман", деб туради.

Шарқий тақвим огоҳлантиришича, тўнғиз йилида омади юришишни истаган инсон энг аввало ҳаром-харишдан ҳазар қилиши, амали ва луқмасида ҳаром аралашидан эҳтиёт бўлиши керак экан. Табиатда энг муҳим ўзгариш — кам қор ёғиб, ёмғир мўл келади, дейилади.

...Айниқса, қуйидаги тўхтаб ҳам илоҳий, ҳам илмий кузатувларнинг жамламасига ўхшайди. Унга ишониб кетасиз. Тўнғиз йили бир мунча даврининг сўнггиси бўлганлигидан шу орада бўлган табиий ўзгаришлар билан жамиятдаги эврилишнинг ниҳоясидир. Қаранг-а, бу фикр кейинги мучал даври жаҳоншумул воқеаларига айнан мос келмайдими? Эсласангиз, янги мучал даври бошланиши билан 1984 йилдан совет империясининг сўнгги ҳукмрони М.Горбачёв тахтга келди. У бу империяни янада мустаҳкамламоқчи эди. Шу боис ҳам "Қайта қуриш", "Ошкоралик", "Жадаллаштириш" деган сўзлар ҳамма жойни босиб кетди. Аммо Буюк Куч таъсири билан империя борган сари таназул томон шовди, мозийдаги гуноҳларини-

да ошкор қилди, қайта тузалиш ўрнига тамоман қулади. Ўрнига янги давлатлар келди. Ёки ҳозир ўзимизнинг мулкка муносабатимизни 1984 йилдан олдингига бир солиштириб кўрайликчи, ҳеч тўғри келармикин. Асло. Буларнинг бари бир мучал даври орасида юз берди. Шу боис мучалдаги номларни шунчаки атама деб қарамаслик керак.

Ривоят қилишларича, Будда бир янги йил олдидан барча ҳайвонларни ёнига чорлаб, улуғ байрамни бошқача кутиб олмоқчи бўлибди. Аммо уникига ўн икки ҳайвонгина борибди. Шунда Будда жониворларга совға сифатида ташрифига қараб бирин-кетин келаётган йилларни инъом қилган, шундан бошлаб ушбу йиллар бу ҳайвонлар номи билан аталадиган бўлиб қолибди.

Балки шундайдир. Олимлар эса ҳар бир мучал даври ҳам тугал ҳаракатлар ҳисобига қурилган, уларнинг ҳар бир йили осмондаги 12 буржнинг ҳолатига қараб танланганлиги, бу даврнинг жами қуёш фаоллигининг бир даврига тўғри келади, худди шу осмондаги буржларнинг ўзгаришига, қуёш фаоллигининг муқаддимаси боис сайёрамиз аҳволи ҳам ўзгариб туради деган фикрда.

Қарийб унутаёзимиз-ку, бу мучал кузатувлари ҳаммадан ҳам кўпроқ шу мучалда туғилганларни қизиқтиради. Чунки мучал кўпроқ уларнинг феъл-атвори, руҳиясига мос-да.

Башорат қилишларича, бу мучалда туғилганларда мардонавор феъл-атвор, одоб-назokat, хизматга шайлик, нозик табиатлилик бошқалардан ажралиб туради. Уларга ҳеч иккиланмай ишониш мумкин, чунки хиёнат қилишмайди. Нимаки ишга ваъда берсалар, қўлларидан келгунча бажаришади, чекиниш ва тараддулланишни билишмагани ҳолда, фақат тўғри йўлни танлашади. Улар виждонли ва мард кишилардир. Айни пайтда дўлвор ва ишонувчан, ҳимоясиз кишилар бўлиб, уларнинг дилини оғритмоқ осон. Бегона кишилар билан тил топишишлари қийин, аммо бармоқ билан

санарли дўстларини ҳеч қачон оғир аҳволда қолдиришмайди, умрлари охиригача уларга содиқ бўлишади. Сулҳпарварликлари бор, бироқ баъзан ҳақ-ҳуқуқ талашини ва "ков-ков" қилишга қизиқишлари орқали мушкул аҳволга тушишади, хунук воқеаларга дуч келишади. Камгап, аммо жуда қизиқувчан бўлишади, кўп ўқишади, ҳамма нарсадан хабардор бўлиб юришади. Бироқ билимлари текшириб кўрилгудек бўлса, аксар ҳолларда бу билим тасаввур қилингандек тўлиқ эмаслиги маълум бўлиб қолади.

Моддий жиҳатдан таъминланганликларига келсак, тўнғиз йилида туғилганлар кундалик харажатлари учун керакли маблағни топа олишади. Кўп саёй-ҳаракат қилмаганлари ҳолда иш жойига ҳам, маблағга ҳам эга бўлишади. Лекин ҳаддан ташқари ишонувчанликлари ва беғамликлари туфайли ишлари ёмон тус олиши ҳам мумкин. Шу боис доим эҳтиёткор бўлишлари ва ҳеч кимга ишонмасликлари лозим. Кўпинча уларнинг яхшиликларини суистеъмол қилиб, зарар етказувчи кишилар топилди. Шунга қарамай улар ёрдамдан юз ўгирмасликлари керак.

Улар моҳир ўйинчи бўла туриб, мусобақанинг ҳолатини яхши пайқашолмайди. Бировни алдаганларида ҳам фақат иложлари қолмаганда ва ўзларини ҳимоя қилиш учунгина ёлғон гапиришади. Улар беғам кўринсаларда, аслида иродали ва ўжардирлар. Ўйлаган ниятларига эришиш учун бутун куч-қувватларини ишга солиб интилишади. Табиатан бақувват бўлганликларидан уларга ҳеч ким бас кела олмайди. Бироқ бир қарорга келишдан олдин унинг яхши ва ёмон томонларини узоқ қиёслашади. Шундай кезларда ён-верига кишилар назарида у ўзини қўярга жой тополмаётгандек туюлади. Ҳақиқатда эса бундай эмас. Улар ўз ишларини жуда пухта билишади, фақат ишни мураккаблаштирамаслик, гоҳида унга зарар етказмаслик учун узоқ вақт мулоҳаза юритишади.

Ушбу йилда туғилган аёллар совға-салом қилгани, шоду хуррамликни хуш кўришади. Улар яхши она ва оқибатли уй бекаларидирлар.

Қуён, қўй йилидагилар билан турмуш қуришса бахтли, сичқон, ҳўкиз, балиқ, товуқ, ит йилидагилар билан маълум вазиятлардагина умрлари тинч кечиши, илон йилидагилар билан эса бахтсиз, омадсиз бўлиши айтилади.

Шу ўринда асримизнинг тўнғиз йилида туғилганларнинг аниқ саналарини эслатиб ўтмоқчимиз: 1911, 1923, 1935, 1947, 1959, 1971, 1995 йиллар.

Албатта, юқоридаги башорат фикрларни мутлақ қабул қилиб хафа бўлиб ёки ўзингизга ортиқча баҳо бериб юбормасиз. Улуғ Каломда айтилганидек, ҳаммасини фақат Оллоҳ билгувчи ва барча яхшилигу ёмонликлар Ундандир. Бизнинг олдимизда эса яна бир афсона йил турибди. Мардона яшаёлсак у гўзал ўтгуси.

ИРОДА

Кўнгилинг тириклиги унинг уйғоқлигидир. Гафлат руҳ кушандаси, гафлат туйғу гулини сўлдирувчи соядир. Шунинг учун "кутишдан зериккан сўнги илинжлар" бедорлик қушлари каби кўнгил узра қанот қоқаверади. Улар ҳаммаша сояни қувадилар. Улар ҳаммаша энг маъсум қийноқлар ила парвоз қилаверадилар.

Ирода кўнгилини илинж қушларига берган. Умиди пок. Орзуси хаёлидек мусавффо. Ишонманки, Ирода узоқ ва кўп йиллар шу қушлар ила гаплаша олади. Кўп ажойиб ва яхши шеърлар тўқийди.

Абдували Қутбиддин.

ГУНОҲ

Дарахларни севдим — сочлари кўркам,
Шабда тўзғитиб тараган.
Афсус хазонларни севдим ундан ҳам.
Оғим тагида инграган.
Еқтирдим куйларни, қушлар сайроғин,
Оҳангларга боғландим қаттиқ.
Аммо улардан ҳам содиқ ҳамроҳим —
Елғизликни кўраман ортиқ.
Кўнгил бердим Сизга — мағрур, улугвор,
Ва топдим муҳаббат меҳрибон паноҳ.
Илтимос, кечиринг, менман гуноҳкор
— Ўғлимни севаман Сиздан ҳам кўпроқ!

ИҚРОР

Шаҳрибонуга

Беғуборлик кетидан
Чопдим, ета олмадим.
Хира бу ҳаётимдан
Кечиб кета олмадим.
Шудир менинг гуноҳим,
Жуда буюк, Шаҳрижон.
Юпанчларинг паноҳим, Сендай суюк, Шаҳрижон.
Дош бермади кўзларим
Биргина нигоҳингга.
Тушиб кетди сўзларим
Тушкунликнинг чоҳига.
Чиқа олмадим ундан,
Кечир мени, Шаҳрижон.
Покиза хаёлингга
Учир мени, Шаҳрижон.
Армонга қулоқ солдим,
Айрилиққа гоҳида.
Бу кун адашиб қолдим
Умидимнинг роҳида.
Қиприқларинг тагига
Ёшир мени, Шаҳрижон.
Ўйчан кўзинг қаҳрига
Топшир мени, Шаҳрижон.

Ирода 1974 йил Тошкент шаҳрида туғилган. ТошДД ўзбек филологияси куллийетининг 4-босқичида ўқийди.

Шеърлари "Ёшлик"да илк бор ёруғлик кўрятти.

*Ишқдир абадийлик авжида офтоб,
Ҳаёт чаманида толеъдан хитоб.
Булбул каби нола қилмоқ ишқ эмас,
Ишқ нола қилмаслик бўлсанг юз хароб.*

Нақадар таъсирли чорлов. Бу каби боқий сатрлар нафасини Тошкент шаҳридаги "Туркистон" саройига кирган киши ҳам туяди. Бунинг боиси сарой деворига халқ рассоми, Навоий мукофотининг соҳиби Баҳодир Жалолов Умар Хайём шеъряти асосида ишлаган ажойиб суратлардир.

Сиз юқорида ушбу деворий безаклардан бир лавҳани кўриб турибсиз.

Ёшлик 1 '95